

YUCOM 2022–2024, broj 11–12

Uvodnik

Besplatna pravna pomoć

Pravosuđe po meri građana

Zaštita ljudskih prava u periodu 2022–2024: aktuelna pitanja

Najznačajniji projekti

Publikacije - nova izdanja

Ostale aktivnosti, saradnja i doprinos

Y11–12

Izveštaj o radu

YUCOM 2022-24.

IZVEŠTAJ

O RADU

YUCOM 2022-24.

IZVEŠTAJ
O RADU

Izdavač

Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM
Kneza Miloša 4, 11103 Beograd
www.yucom.org.rs

Za izdavača

Katarina Golubović

Uređivački odbor:

Katarina Golubović
Natalija Šolić
Milena Vasić

Priredili:

Katarina Golubović
Velimir Petrović
Dragan Ristić
Dragiša Čalić
Jovana Spremo
Katarina Toskić
Kristina Todorović
Marija Maljan
Milan Filipović
Milena Vasić
Momčilo Živadinović
Nataša Lukić
Natalija Šolić
Teodora Tomić Lazarević
Una Danilović

Dizajn, prelom i štampa

Dosije studio

Tiraž 150

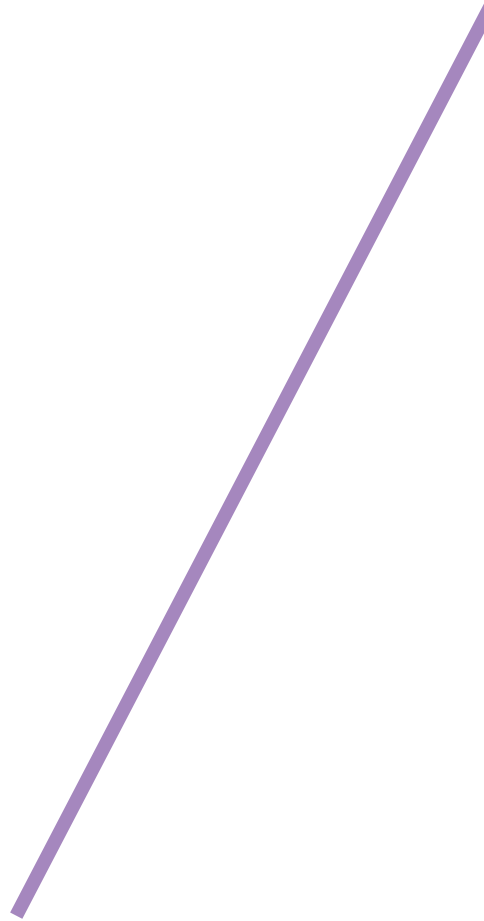
CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
ISSN 2334-9611 = Izveštaj o radu (YUCOM)
COBISS.SR-ID 203650572

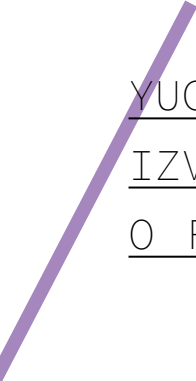
Publikacija YUCOM 2022 - 24. - Izveštaj o radu nastala je u okviru projekata: „Put do pravde: Inicijativa za pravnu podršku žrtvama” podržanog od strane Ambasade Republike Češke i projekta „Zagovaranje i podrška prevaziлаženju izazova rodne ravnopravnosti u okviru EU integracija“ podržanog od strane Fondacije Kvinna till Kvinna. Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove donatora.

 KVINNA
KVINNA

 CZECH
AID

TRANSITION
Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic

YUCOM 2022-24.

IZVEŠTAJ

O RADU

SADRŽAJ

01 Uvodnik	6
02 Besplatna pravna pomoć	10
2.1. Statistika	11
2.2. Odabrani slučajevi zastupanja	16
03 Pravosuđe po meri građana	26
3.1. Saradnja sa Upravnim sudom na unapređenju upravne pravde za građane	27
3.2. Nezavisnost pravosuđa - efekti reforme	32
3.3. Nedoovoljeni uticaj na pravosuđe	36
3.4. Pravosuđe za građane	37
3.5. Pristup pravdi građana na Kosovu*	39
04 Zaštita ljudskih prava u u 2022-24.godini – aktuelna pitanja	42
4.1. Žene kao žrtve rodno zasnovanog nasilja i prava oštećenih u krivičnom postupku	43
4.2. Javna osuda hapšenja Boška Savkovića	46
05 Najznačajniji projekti	48
06 Publikacije - nova izdanja	56
6.1. Vodiči	57
6.2. Izveštaji	59
6.3. Analize	61
07 Ostale aktivnosti, saradnja i doprinos	62
7.1. Umrežavanje na međunarodnom nivou	63
7.2. Umrežavanje na domaćem nivou	65

01

Uvodnik

Zaštita ljudskih prava, kao osnovna misija JUKOM-a, podrazumeva stalno praćenje stanja ljudskih prava i sloboda, saradnju sa institucijama na njihovom unapređenju, ali i suprotstavljanje argumentima institucija kada krše standarde ljudskih prava koje bi moralo da štite.

Stalno praćenje stanja ljudskih prava znači da omogućimo svakom čoveku da dođe do nas, da nas, u poverenju, što više njih informiše šta im se dešava u životima. To poverenje se steklo stalnim odgovorima na nekada osnovna a nekada složena pitanja, a nekada samo slušanjem nerešivih problema. Baza saznanja ili baza besplatne pravne pomoći ključna su merila pravnih potreba građana Srbije.

Pravne odgovore na razna pitanja objavili smo na sajtu Otvorena vrata pravosuđa. Odgovore smo pisali što mi, što drugi pravni stručnjaci. Time smo uticali ali i nastavićemo da utičemo na pravnu kulturu naših građana i osnažujemo ih da se što sami, što uz pomoć institucija, zaštite.

Otvaranjem vrata pravosuđa JUKOM-u su se otvorile nove dimenzije saradnje sa pravosudnim organima. Razumevanje izazova sa kojima se susreću upravni

organi i Upravni sud stvorio je šansu da razgovaramo kako ih otkloniti u narednom periodu da bi građani lakše ostvarivali mnoga prava: od penzije do tuđe nege i pomoći za najranjivije. Na svojevrsnim forumima – okruglim stolovima – govorilo se i o osetljivim temama, o odgovoru pravosuđa na inicijative nevladinog sektora da zaustavi neotklonjive posledice koje nastaju štetnim radnjama uprave po građane.

Saradnja kao princip ostvarila se i kroz priznatu ulogu posmatrača mnogih procesa koji su započeti usvojenim ustavnim amandmanima radi ostvarivanja bolje zaštite nezavisnosti sudija i samostalnosti javnog tužilaštva. U pitanju su procesi u okviru kojih nastaju akti koji uređuju rad pravosudnih tela, sudova i javnih tužilaštava. Razumevanje postavljanja novog sistema zaštite nezavisnosti i samostalnosti nosilaca pravosudnih funkcija omogućio je ocenjivanje napretka pravne kulture u zaštiti osnovnih premisa funkcionisanja pravosuđa. Izbori javnih tužilaštva i sudija bili su pod budnim okom JUKOM-a, ali i inicijative za pokretanje postupaka koji su predstavljale nove vidove pritisaka na pojedine, po pravilu glasnije, predstavnike pravosuđa. JUKOM je tako postao svojevrsan zaštitnik i saveznik predstavnika pravosuđa koji u svom delovanju iskazuju kvalitet i integritet, jer takvo delovanje prepoznamo kao zaštitu prava građana na pravično suđenje.

Poduhvati zaštite ljudskih prava predstavljaju gotovo uvek udruženu aktivnost. Snažan civilni sektor pretpostavka je razvoju demokratije i ostvarivanja ljudskih prava u Srbiji. Zaštita građana pre svega podrazumeva zaštitu onih koji govore u interesu javnosti, od organizacija civilnog društva do pojedinaca – branitelja ljudskih prava.

Sve učestalija upotreba strateških postupaka protiv učešća u javnim politikama uslovlila je znatno angažovanje JUKOM-a. Zaštitu pojedinaca koji su predmet ovih postupaka JUKOM je postavio kao prioritet, i prati ih u svim postupcima do kraja, do Evropskog suda za ljudska prava. Istovremeno, postali smo članovi mnogih međunarodnih inicijativa koje imaju cilj da države prepoznaju ove postupke kao napad na slobodu izražavanja i predvide mehanizme za adekvatno zaustavljanje ovih nelegitimnih pritisaka na branitelje ljudskih prava.

U proteklom periodu, uspeli smo da pred Ustavnim sudom dokažemo neustavnost pojedinih odluka koje su ograničile slobodu okupljanja našim građanima. Istovremeno, javili su se novi metodi pritiska na slobodu okupljanja. Njene granice sada sužavaju sve institucije širokim tumačenjima određenih a istovremeno teških krivičnih dela. Odgovor JUKOM-a usledio je kroz obraćanje relevantnim institucijama Ujedinjenih nacija.

JUKOM i dalje preduzima sve moguće pravne akcije da se zaštite branitelji ljudskih prava. Redovno definisanje pritisaka i napada, njihovo beleženje, objavljivanje i pojašnjavanje predstavlja napor JUKOM-a da napravi faktografiju okruženja u kojoj civilni sektor funkcioniše. Istovremeno, pravne akcije u poslednjih dve godine ukazuju da ni pravni okvir a ni praksa pravosudnih organa ne pružaju gotovo nikakvu zaštitu civilnom sektoru. Jedan od primera je odbacivanje krivičnih prijava za objavljivanje podataka sa bankovnih računa organizacija.

Ipak, najsvežiji i gorući primer je nedovoljno odlučna reakcija da se započne sa istragom zbog dodeljivanja državnih sredstava fantomskim organizacijama za fiktivne poslove. Iako na prvi pogled izgleda da ova akcija predstavlja bavljenje sobom i borbu organizacija za sredstva, ona predstavlja zajedničku borbu za zaštitu javnog interesa: a to je da država kredibilno upravlja sredstvima koja su namenjena za unapređenje položaja socijalno ugroženih i dece.

Rad na preveniranju uticaja kriminaliteta na decu, da postanu bilo žrtve bilo izvršioi krivičnih dela, tema je kojom bi trebalo završiti ovaj uvodnik. Zaštitu dece nećemo postići isključivo kažnjavanjem, već i edukacijom o tome kako da izbegnu uticaj kriminogenog ponašanja, pravnim savetovanjem, adekvatnim sistemom besplatne pravne pomoći, unapređenim položajem kao žrtve u krivičnom i prekršajnom postupku.

Zato je podizanje pravne kulture naših građana, kao i dece, jedan od temeljnih zadataka JUKOM-a za naredni period jer je – Pravda za sve.

Katarina Golubović
predsednica Komiteta pravnik
za ljudska prava – JUKOM

02

**Besplatna
pravna
pomoć**

Komiteet pravnika za ljudska prava (JUKOM) i u ovom periodu je nastavio s pružanjem besplatne pravne pomoći, delatnosti koju obavljamo već 27 godina, odgovarajući na brojne zahteve i pitanja građana koji su poklonili poverenje našem pravnom timu.

Na pružanje besplatne pravne pomoći i vrstu problema koji su opterećivali građane u ovom periodu značajno su uticali protesti posle masovnih ubistava u maju 2023. godine, te protesti povodom izbora održanih u decembru iste godine. Veliki broj građana opterećivali su i standardni problemi vezani za rad upravnih organa i izvršitelja, za radne odnose, sporo rešavanje sudskih postupaka i slično, o čemu će više reći biti u tekstu koji sledi.

U nastavku je statistički prikaz o pruženoj besplatnoj pravnoj pomoći u periodu od 1. 6. 2022. do 30. 4. 2024. godine.

2.1. Statistika

U periodu koji obuhvata ovaj Izveštaj o radu, JUKOM-u su se obratila za pomoć ukupno 1.623 građanina. Svoja pitanja i zahteve upućivali su nam elek-

tronskom poštom, telefonskim putem, pismima i preko društvenih mreža. Još od perioda pandemije, prijem stranaka sveden je na minimum, što su korisnici prihvatili, pa nam se uglavnom obraćaju elektronskim putem ili telefonskim pozivima.

Besplatna pravna pomoć prvenstveno je pružena socijalno ugroženim osobama, ali smo pomogli i drugim pojedincima koju su nam se obraćali jer su im prava bila ugrožena ili povređena. Takođe smo podržali one koji su svojim slučajevima ukazali na nedostatke u radu institucija i pokrenuli važna pitanja koja su postavila smernice za unapređenje sistema zaštite ljudskih prava. Kao i prethodnih godina, građani koji su već angažovali advokate, kao i sami advokati u ime svojih klijenata, obraćali su nam se za konsultacije ili savetodavnu pomoć. Pored toga, kontaktirala su s nama i lica iz lokalnih samouprava koja odlučuju o zahtevima za besplatnu pravnu pomoć, kao i oni koji tu pomoć pružaju, kada su imali nedoumice u vezi s postupkom u određenim slučajevima. U ovom, kao i u prethodnom periodu, nije dan korisnik besplatne pravne pomoći nije upućen na našu organizaciju putem Rešenja o odobravanju besplatne pravne pomoći u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći. Našu pravnu pomoć, kao i ranijih godina, preporučivale su sudije, centri

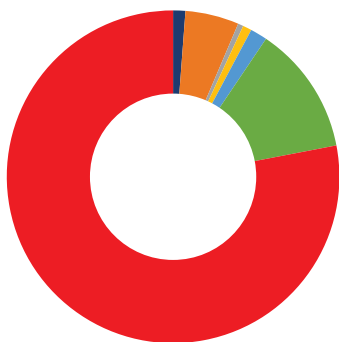
za socijalni rad, razna udruženja građana, određene institucije i novinari, pa čak i inspekcijski organi.

Statistika pokazuje da je pružanje pravne pomoći u ovom periodu najviše bilo usmereno na davanje opštih pravnih informacija (u 1.182 slučaja, odnosno 77,96%) i pružanje pravnih saveta (u 190 slučajeva, odnosno 12,53%), koji su građanima bili neophodni za zaštitu i ostvarivanje prava.

Napominjemo da pravne savete koji spadaju u besplatnu pravnu pomoć možemo da damo samo kada se radi o diskriminaciji, za razliku od opštih pravnih informacija, koje spadaju u besplatnu pravnu podršku koju možemo da pružimo svima, bez obzira na prirodu pravnog problema, pitanja ili nedoumice. Otuda ovolika razlika u brojevima između pruženih pravnih saveta i datih opštih pravnih informacija.

U 33 slučaja tražiocce pravne pomoći uputili smo na druge organe ili nezavisne institucije koje su nadležne za rešavanje problema zbog kojeg su nam se obratili. Ističemo da u ova upućivanja ne spada davanje opšte pravne informacije ili saveta tražiocima kome da se obrate povodom problema koji imaju. U 13 slučajeva pružili smo pomoć prilikom sastavljanja podnesaka ili urgencija, dok je 79 tražilaca besplat-

STATISTIČKI PRIKAZ PO
PRUŽENOJ POMOĆI

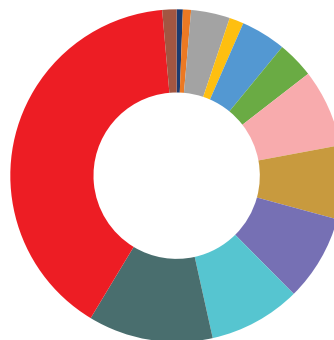

18	Popunjavanje formulara
79	Zastupanje
8	Upućivanje jedinice lokalne samouprave
13	Podnesak ili urgencija
25	Upućivanje organizacije civilnog društva / nezavisne institucije
190	Pravni savet
1182	Opšta pravna informacija

ne pravne pomoći uzeto u zastupanje radi zaštite prava pred redovnim sudovima i organima uprave, kao i pred Ustavnim sudom i Evropskim sudom za ljudska prava (ESLJP). Pomoć prilikom popunjavanja ili dostavljanja formulara dobilo je 18 lica.

Prema društvenim grupama koje su nam se obraćale, najviše zahteva dobili smo od građana iz kategorije „šira javnost“ (39,96%), a od ostalih kategorija izdvojili su se: socijalno ugroženi (12,13%), deca (8,95%), žrtve nasilja (7,16%), osobe sa invaliditetom (7,15%), branitelji ljudskih prava (4,37%), pripadnici nacionalnih, verskih ili etničkih manjina (3,78%) i Romi (1,39%), lica lišena slobode / žrtve torture (3,58%), lica u postupku lišenja poslovne sposobnosti (1,39%), LGBT+ (0,60%), ratni veterani (0,80%), dok je u kategoriji „ostalo“ bilo 8,34%.

STATISTIČKI PRIKAZ PO
DRUŠTVENOJ GRUPI

3	LGBT
4	Ratni veterani
19	Nacionalna / Verska / Etnička manjina
7	Lica u postupku lišenja poslovne sposobnosti
22	Branitelji ljudskih prava
18	Lica lišena slobode / Žrtve torture
38	Žrtve nasilja
36	Osobe sa invaliditetom
42	Ostalo
45	Deca
61	Socijalno ugroženi
201	Šira javnost
7	Romi

Potrebno je napomenuti da je u prethodnom izveštajnom periodu, u sklopu projekta „Podrška ozakonjenju objekata u romskim podstandardnim naseljima“, pružanje besplatne pravne pomoći bilo usmereno isklju-

čivo na romsku populaciju. Otuda drugačiji rezultati u ovom izveštaju u odnosu na prethodni (znatno manji procenat) kad je u pitanju broj pripadnika romske zajednice koji traže besplatnu pravnu pomoć.

I u ovom periodu statistika pokazuje da se pojedini tražioci besplatne pravne pomoći istovremeno pojavljuju u dve ili više različitih društvenih kategorija. Recimo, osobe sa invaliditetom ili lica romske nacionalnosti najčešće su i lica koja imaju potrebu za ostvarivanjem prava na socijalnu zaštitu. Slično je s problemima dece i osoba sa invaliditetom. Ovi podaci ukazuju na to da i dalje postoji višestruka ugroženost prava ovih lica i odsustvo potpunog sistemskog odgovora u odnosu na potrebe ovih društvenih grupa.

Što se tiče mesta iz kog nam se obraćaju tražioci, skoro polovina je iz Beograda (49,26%), dok je druga polovina iz ostatka Srbije.

Što se tiče **podele prema polu**, odnos je sledeći: 56,15% u korist žena u odnosu na 43,85% muškaraca. Ovo je promena u odnosu na prethodni izveštajni period, u kom je bilo više muškaraca koji su se obraćali za besplatnu pravnu pomoć.

STATISTIČKI PRIKAZ PO
POLU

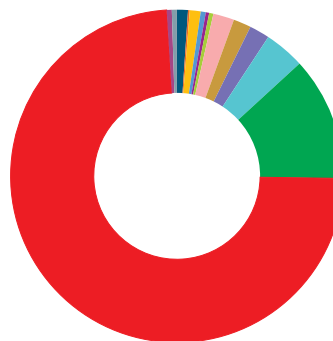

898 Muški
725 Ženski
0 Transrodni

Iz statističkog prikaza prema ugroženom ljudskom pravu može se videti da se najviše zahteva odnosilo na: pravo na dobru upravu (12,00%), pravo na rad (3,92%), pravo na pravično suđenje i pravo na soci-

jalnu zaštitu (po 0,41%), prava deteta (1,96%). Jednak broj slučajeva odnosio se na pravo na zabranu diskriminacije i pravo na privatnost i porodični život (po 1,06%). Takođe, jednak broj zahteva podnet je zbog povrede prava na stanovanje, prava na mirno uživanje imovine i prava na suđenje u razumnom roku (0,49%). Sledi pravo na zdravstvenu zaštitu (0,41%), pravo na nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta (0,33%), te zabrana zlostavljanja i mučenja (0,16%). Povreda koje nisu mogle da se podvedu ni pod jednu od navedenih kategorija bilo je 73,55%.

STATISTIČKI PRIKAZ PO
UGROŽENOM LJUDSKOM PRAVU

13	Pravo na privatnost i porodični život
2	Zabrana zlostavljanja i mučenja
13	Zabrana diskriminacije
6	Pravo na suđenje u razumnom roku
4	Nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta
5	Pravo na zdravstvenu zaštitu
25	Pravo na socijalnu zaštitu
21	Pravo na pravično suđenje
24	Prava deteta
48	Pravo na rad
147	Pravo na dobru upravu
901	Ostalo
6	Pravo na stanovanje
6	Pravo na mirno uživanje imovine

U okviru prava na rad izdvajaju se već poznati problemi sa zaključivanjem i produženjem ugovora o radu i ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova, zaključivanjem aneksa ugovora o radu, kao i pitanja oko bolovanja, trudničkog ili porodičkog odsustva. Isplata zarade je i dalje veliki problem za zaposlene kod privatnih poslodavaca, posebno po raskidu ugovora o radu.

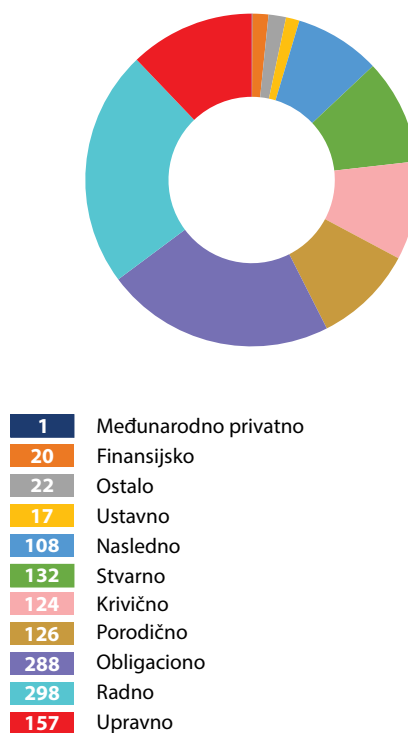
U odnosu na povrede pravila o zabrani diskriminacije, najčešće su povrede po osnovu zdravstvenog stanja (25%), nacionalne pripadnosti (18,75%), invaliditeta i bračnog statusa (po 12,5%), kao i podjednako po osnovu seksualne orijentacije i verskih uverenja (po 6,25%). Po ostalim osnovima/kategorijama o kojima se vodi evidencija (pol, rasa, boja kože, preci, državljanstvo, jezik, imovno stanje itd.) nije bilo diskriminacije, dok je u kategoriji „drugi osnov“ 18,75%.

STATISTIČKI PRIKAZ PO OSNOVU DISKRIMINACIJE

pak (45,14%), parnični (18,43%), izvršni (11,43%), vanparnični (11,36%), krivični (9,70%), prekršajni (1,05%), postupak pred Ustavnim sudom (0,52%), postupak pred ESLJP-om i upravni spor (po 0,45%), međunarodno privatno pravo (po 0,08%), i ostali slučajevi (oko 2,1%).

STATISTIČKI PRIKAZ PO GRANI PRAVA

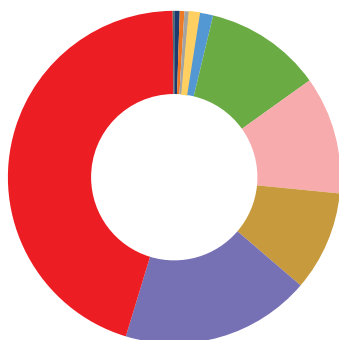
Statistika prema grani prava u kojoj je pružena pravna pomoć izgleda ovako: radno pravo (23,05%), obligaciono pravo (22,27%), upravno pravo (12,14%), stvarno pravo (10,21%), porodično pravo (9,74%), krivično pravo (9,59%), nasledno pravo (8,35%), finansijsko pravo (1,55%), ustavno pravo (1,31%). Procenat za kategoriju „ostalo“ je 1,71%.

Prema vrsti postupka u kome je pružena pravna pomoć, presek izgleda ovako: upravni postu-

Kad govorimo o specifičnim slučajevima, izdvajamo: pravnu pomoć i podršku pruženu tražiocima u oblasti socijalne zaštite; pitanja vezana za radno pravo, posebno zlostavljanje na radu; pitanja vezana za porodično pravo, gde izdvajamo nedavanje izdržavanja i nasilje u porodici. Posebno ističemo pomoć i podršku pruženu braniteljima i braniteljima ljudskih prava.

Statistički podaci jasno ukazuju na veliku potrebu građana za besplatnom pravnom pomoći i podrškom, što je posledica ne samo egzistencijalne i društvene ugroženosti, već i osetnog gubitka poverenja u državne institucije.

STATISTIČKI PRIKAZ PO
VRSTI POSTUPKA

7	Postupak pred Ustavnim sudom
6	Upravni spor
6	Postupak pred ESLJP
14	Prekršajni postupak
17	Ostalo
151	Vanparnični
152	Izvršni postupak
129	Krivični
245	Parnični
600	Upravni
2	Postupak pred domaćim regulacionim telom

Jedna od najvažnijih aktivnosti našeg pravnog tima svakako je strateško zastupanje. Naš pravni tim preuzima određene slučajeve nakon procene da oni, zbog svoje specifičnosti i ozbiljnosti, mogu imati širi društveni značaj. Kroz strateške parnice identifikujemo sistemske probleme u funkcionisanju institucija, te utičemo na promenu sudske prakse u određenoj oblasti i na izmene zakonskih propisa podnošenjem inicijativa za promenu zakona. Strateške parnice ostaju najbolji pokazatelj trenutnog stanja pravosuđa u određenoj oblasti i zaštite ljudskih prava.

Pravni tim JUKOM-a danas čini devetoro pravnika – šest advokatica i tri diplomirana pravnika.

2.1.1. Protesti

Do protesta, koji su se najpre održali u Beogradu, a zatim i u drugim gradovima u Srbiji, došlo je nedugo nakon masovnih ubistava koja su se dogodila 3. i 4. maja 2023. godine u Osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ u Beogradu i u mestima Dubona i Malo Orašje u mladenovačkoj i smederevskoj opštini. Protesti pod sloganom „Srbija protiv nasilja“ održavani su širom zemlje od maja do decembra 2023. godine i bili su masovni, naročito u Beogradu. Organizatori protesta, posebno po manjim mestima, često su prekršajno kažnjavani zbog pozivanja na protest i učestvovanja na njemu.

Do protesta je došlo i posle parlamentarnih izbora i izbora za pojedine jedinice lokalne samouprave, uključujući grad Beograd, održanih 17. decembra 2023. godine, zbog moguće krađe izborne volje građana. Tokom protesta 24. decembra 2023. godine došlo je do nasilnog ponašanja pojedinih demonstranata ispred zgrade Skupštine grada Beograda. Demonstranti su počeli da bacaju razne predmete na zgradu Starog dvora i pokušavali su nasilno da uđu u zgradu. Potom je reagovala policija, koja je lišila slobode ta lica. Primećeno je prekoračenje sredstava prinude policije prema protestantima tokom lišenja slobode i odvođenja u policijske stanice za vreme i posle tog događaja, što su u iskazima potvrdila neka od lica lišena slobode. Njih je 25. decembra 2023. godine intervjuisao pravni savetnik JUKOM-a tokom posete Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM) PS Novi Beograd i PS Stari grad i predstavnika Zaštitnika građana. Sačinjena je i službena beleška, koja je činila sastavni deo izveštaja Zaštitnika građana o pomenutim događajima. Jedno zadržano lice, koje se nalazilo u PS Novi Beograd, navelo je da je dva puta udareno u glavu s leđa otvorenom šakom i da je oboreno na pod od strane policijskih službenika tokom hapšenja. Takođe je navelo da su, prilikom pretresa, službenici tražili da više raširi noge, te da je zbog toga šutnuto u nogu. Ostala lica s kojima je tim NPM obavio nenadzirane razgovore nisu imala primedbi na postupanje policije prilikom hapšenja i na primenu policijskih ovlašćenja i zadržavanja, te, kao što je navedeno, u dokumentaciji u koju je tim NPM ostvario uvid, nisu se nalazili podaci o tome da je ijedno lice primljeno s vidljivim povredama i da se žalilo na njih. Napominjemo da lice koje je zbog nasilja policije završilo u bolnici nije intervjuisano tokom navedenih poseta. Krivična dela za koja su se teretila lica lišena slobode tog dana su nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili na javnom skupu i pozivanje na nasilnu promenu ustavnog uređenja. O ovome će više biti reči u nastavku izveštaja.

2.2. Odabrani slučajevi zastupanja

NEZAKONITO RAZREŠENJE DIREKTORKE ŠABAČKOG POZORIŠTA

Milena Bogavac je u decembru 2020. godine razrešena s funkcije direktorke Šabačkog pozorišta. Ovo razrešenje bilo je karakteristično po političkom trenutku u kom se desilo – neposredno nakon smene lokalne vlasti u Šapcu. Nakon što joj je usmeno saopšteno da će biti razrešena zbog političkih razloga, Skupština grada Šapca donela je rešenje u kome ovu dramaturškinju razrešava s funkcije direktorke i prekida joj radni odnos. Rešenje samo po sebi nije sadržalo obrazloženje, osim navođenja zakonskog osnova, u kome je kao razlog razrešenja naveden pravni osnov – nepravilan i nesavestan rad direktorke. Razrešenju je prethodila politička kampanja protiv direktorke pozorišta na lokalnom nivou, ali i u medijima koji pokrivaju teritoriju cele Srbije. U kampanji je označena kao „diletantkinja“, a zamerna joj je i podrška LGBT populaciji. JUKOM je prepoznao ovaj slučaj kao slučaj ugrožavanja prava nekome ko se može označiti kao braniteljka ljudskih prava, budući da se Milena Bogavac otvoreno zalagala kroz svoj kulturni rad i javna istupanja za poboljšanje nivoa ljudskih prava i zaštitu prava žena i manjinskih grupa. Budući da je njenim razrešenjem ujedno prestao radni odnos, preko advokatice JUKOM-a podnela je tužbu za utvrđenje nezakonitog prestanka radnog odnosa Višem sudu u Šapcu. Ovdje je uočena još jedna opasna praksa, u kojoj nije oštećena samo Milena Bogavac. Nakon smene lokalnih vlasti, Skupština grada je na istoj sednici razrešila sve direktore ustanova kulture u Šapcu. Svi su dobili pogrešnu pouku o pravnom leku, a to je da se, u slučaju da rešenje smatraju nezakonitim, obrate Upravnom sudu, iako je za ova pitanja nadležan Viši sud u Šapcu. Ovakva praksa je izuzetno štetna, jer može da navede neuku stranku na pogrešan put zaštite prava i istek zakonskih rokova za pokretanje redovnog postupka.

Nakon skoro tri godine, čak deset ročišta i prvostepene presude kojom je odbijen tužbeni zahtev Milene Bogavac, Apelacioni sud u Novom Sadu doneo je konačnu i pravnosnažnu odluku u kojoj je utvrdio da je rešenje o razrešenju direktorke Šabačkog

pozorišta bilo nezakonito. Sâm sudski postupak je nerazumno dugo trajao i proizveo je troškove kako tužilji tako i tuženom gradu, iako smo od pripremnog ročišta insistirali na utvrđenoj sudskoj praksi da se u radnom sporu ne mogu po prvi put iznositi otkazni razlozi o kojima zaposleni nije obavешten pre prestanka radnog odnosa. Bilo je očigledno da Viši sud u Šapcu deluje pod pritiskom lokalnih vlasti, pa smo tako na deset ročišta pobijali razloge za otkaz ugovora o radu koji su navedeni u odgovoru na tužbu, što nikako nije svrha radnog spora. Predugačak put za utvrđenje inače vrlo jednostavne povrede prava okončan je uspehom u sporu. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje da li je taj postupak morao tako da izgleda i kakvu poruku šalje drugim ljudima koji žele da zaštite svoja prava pred sudom.

POVREDA PRAVA NA SLOBODU OKUPLJANJA NEOSNOVANIM PREKRŠAJNIM PRIJAVAMA ZA AKTIVISTKINJE „ŽENSKЕ SOLIDARNOSTI“

Neformalna organizacija „Ženska solidarnost“ je u novembru 2022. godine organizovala seriju protesta ispred prostorija dnevnog lista „Informer“ kao reakciju na njihov intervju s osuđenim serijskim silovateljem nakon njegovog puštanja na slobodu. Intervju je izuzetno uznemirio širu javnost i izazvao stanje panike.

Atmosfera u društvu danima nakon informacije da je višestruki silovatelj pušten na slobodu bez ikakvih psiholoških ili socijalnih mera koje bi pratile to puštanje i da je beskućnik u Beogradu dovela je do serije uznemirujućih poruka koje su se širile društvenim mrežama, Vajber grupama i medijima. Ljudi su delili informaciju o kretanju ove osobe, upozoravajući žene da se čuvaju. Situacija je kulminirala „Informerovim“ intervjuom, u kojem se u više od sat vremena daje prostor osuđenom silovatelju da ispriča svoju verziju priče. Više od samog intervju javnost je uznemirila zlonamerno isečena sekvenca u kojoj je ovo lice navedeno da opiše kako bi izvršilo delo silovanja. Sekvenca je potom puštena na društvene mreže. Spontano okupljanje je podržao veliki broj građanki i građana i ono je trajalo u kontinuitetu čitav novembar. Cilj okupljanja bilo je, pre svega, ukazivanje na senzacionalistički i zlonameran

način na koji se izveštava o nasilju prema ženama. Ova serija protesta se vremenski poklopila s protestima širom sveta koji su počeli zbog ubistva aktivistkinje Mahse Amini od strane policije u Iranu, a koji su održani pod parolom „Ako se plašiš mraka, zapal ćemo grad“. Aktivistkinje u Beogradu su na jednom od protesta zapalile takozvanu dimnu bombu, koja predstavlja najblaže pirotehničko sredstvo i ne gori, već samo ispušta dim u boji u trajanju od 30 do 45 sekundi. Zbog ovoga je policija protiv čak tri aktivistkinje podnela prekršajne prijave za prekršaj „paljenje pirotehničkih proizvoda i pucanje“. Imajući u vidu da je bitan element ovog prekršaja narušavanje javnog reda i mira ili ugrožavanje sigurnosti građana, iz prekršajnih zahteva je bilo jasno da cilj prekršajnog postupka nije održanje javnog reda i mira već svojevrsna kazna za aktivistkinje zbog njihovog zalaganja za poboljšanje položaja žena u medijskom izveštavanju o nasilju. JUKOM se u odbrani aktivistkinja pozvao na pravo na slobodu izražavanja i objasnio širi kontekst upotrebe dimne bombe kao potpuno bezbednog pirotehničkog sredstva u prenošenju izuzetno važne poruke koja se tiče čitavog društva. Naveli smo da ne postoje elementi prekršaja, budući da nije zaista došlo do narušavanja javnog reda i mira niti ugrožavanja nečije bezbednosti.

U dva od tri prekršajna postupka odbrana je bila uspešna, dok u trećem slučaju postupak još uvek traje. Na ovom mestu važno je istaći da, iako je policija imala nameru da zastraši aktivistkinje prekršajnim postupcima, prekršajni sud je pokazao visok nivo razumevanja za ovaj problem i u jednom slučaju doneo oslobađajuću presudu usled zastarelosti (policijski službenik je naveo pogrešan datum događaja), a u drugom oslobodio aktivistkinju odgovornosti.

POVREDA PRAVA NA DOM – SPOMEN KUĆA SAVE ŠUMANOVIĆA

JUKOM-u se u decembru 2023. godine obratila Mirjana Raković iz Šida. Mirjana je građanka Šida koja je 25 godina živela u pomoćnom objektu pri Galeriji slika Sava Šumanović u Šidu po osnovu sporazuma o korišćenju stambenog prostora. Nakon 40 godina ugovornog odnosa u kome je Mirjana Raković bila obavezana da obavlja niz poslova za Galeriju (čišćenje i održavanje prostora Galerije i dvorišta Galerije,

vođenje tura kroz Galeriju i sl.) bez ikakve naknade osim stanovanja u pomoćnom objektu, koji je i sagrađen s isključivom namerom da u njemu stanuje domar Galerije s porodicom, Upravni odbor Galerije doneo je odluku da Mirjani ne produži ugovor. Iza ove odluke Upravnog odbora stoji namera šikaniranja gospođe Raković, jer je pokušala da se izbori za svoje pravo da struju koju plaća u objektu u kome stanuje prevede s komercijalne na redovnu cenu električne energije. Mirjana se obratila JUKOM-u kad je dobila obaveštenje da će za 30 dana biti izvršena primopredaja objekta. Ovaj rok suprotan je roku propisanom Zakonom o stanovanju, koji iznosi 90 dana. Od naročito je značaja i činjenica da je iseljenje Mirjane Raković bilo zakazano za 31. januar, usred zime, kad je u maloj opštini kao što je Šid izuzetno teško naći stan. Gospođa Raković u okviru Galerije živi u kontinuitetu već 40 godina, prvo s mužem i sinom, a, nakon smrti muža, samo sa sinom. Ona je u ovom prostoru živela, radila, plaćala komunalne usluge i zasnovala centar životnih aktivnosti, pa se osnovano može reći da je predmetni prostor postao dom gospođe Raković. JUKOM je pomogao Mirjani da sastavi tužbu, a nakon neuspešnog pokušaja da ostvari besplatnu pravnu pomoć u opštini, preuzeo je zastupanje preko svojih advokata.

Za ovaj postupak je od samog početka karakteristično elementarno nepoznavanje sudeće sudije sistema zaštite ljudskih prava u Srbiji, procesnog prava i pojma prava na dom. Inicijalno, u postupku je opštinu Šid zastupao advokat, budući da opština nije imala javnog pravobranioca. Nakon nekoliko prigovora JUKOM-a da opštinu ne zastupa ovlašćeno lice, opština je nabrzinu imenovala v. d. javnog pravobranioca. Stranka je trpela izuzetno neprijatno ponašanje sudije na sudu, a u sudnici su se mogle čuti i reči: „Ja sudim po pravu Srbije, a ne po međunarodnom pravu“, jer se u tužbi tužilja poziva na pravo utvrđeno Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Zbog ovakvog pristrasnog stava sudije, tražili smo izuzeće, ali je naš zahtev odbijen. Odbijen je i zahtev za izdavanje privremene mere, a postupak po žalbi o tom zahtevu je još uvek u toku.

Ovaj slučaj ukazuje na široko nepoznavanje ljudskih prava u Srbiji, na samo od strane sudećeg advokata, već i čitave opštine i svih uključenih u slučaj. Neposredna primena ratifikovanih međunarodnih ugovora koji garantuju zaštitu ljudskih prava propisana je Ustavom Srbije, ali mnoge sudije i dalje odbijaju da neposredno primene međunarodnu konvenciju, čak

i kad im se na to ukaže kako kroz domaću sudsku praksu tako i kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava. Gospođi Raković ostaje samo de se nada da će Viši sud u Sremskoj Mitrovici pažljivo pročitati njenu tužbu i videti da se pozvala na bogatu praksu domaćih sudova kada je u pitanju pravo na dom.

ZLOSTAVLJANJE NA RADU: MOBING U SBPOK-U

Nakon devet godina suđenja tokom kojih se promenilo troje sudija, sada već penzionisani inspektor službe za borbu protiv organizovanog kriminala (SBPOK-a) dočekao je pravnosnažnu presudu kojom je utvrđeno da je trpeo mobing od strane dvojice nadređenih starestina u tom organu.

Radnje mobinga usmerene ka P. S. otpočele su odmah nakon što je raspoređen u Radnu grupu za rasvetljavanje ubistva novinara Slavka Ćuruvije, 2011. godine. Kad je shvatio da odnos nadređenih prema njemu prevazilazi izolovane incidente i da je u pitanju mobing, pokušao je da reši problem mirnim putem. Međutim, umesto toga, počinje da trpi još veće pritiske. Jedan od nadređenih reaguje tako što inicira disciplinske postupke protiv P. S. kako bi ga zaplašio. U aprilu 2015. godine P. S. preko advokata JUKOM-a podnosi tužbu radi sprečavanja zlostavljanja na radu.

Neke od radnji koje čine ovaj četvorogodišnji mobing su: ometanje P. S. u vršenju službene dužnosti, između ostalog i tako da mu je otežavan normalan vid komunikacije (odbijanje razgovora, odbijanje prijema službenih beleški); dodeljivanje radnih zadataka od nadređenog u SBPOK-u koji bi mogli da ugroze rad Radne grupe za rasvetljavanje ubistva novinara Slavka Ćuruvije, čime je doveden u situaciju da napravi grešku zbog koje bi mogao da odgovara ili dobije otkaz; zatim nezakonito ocenjivanje – njegov godišnji rad ocenjen je manjom ocenom i van propisane procedure, što direktno utiče na napredovanje u službi; stvaranje neprijateljskog okruženja i tako dalje. Možda je najupečatljivija situacija ona u kojoj je P. S. uočio nekoliko nesvakidašnjih stvari koje su dovele do osnovane sumnje da je njegova bezbednost, ali i bezbednost njegove porodice ugrožena, te se obratio poslodavcu tražeći da se ispituju njegove sumnje. U postupku pred sudom je utvrđeno da nije postupano po proceduri koja se preduzima u ovakvim situacijama kako bi se ispitalo da li ima razloga za brigu, te preduzele mere pomoću kojih bi P. S. i njegova porodica bili bezbedni.

Sve navedeno – kao i još dosta drugih situacija, poput stvaranja neprijateljskog okruženja u kome su drugi zaposleni izbegavali P. S. – sadržano je u tužbi. Nakon prve presude u ovom predmetu, kojom je utvrđeno da je postojao mobing, po žalbi pravobranilaštva, Apelacioni sud vratio je predmet na ponovno suđenje kako bi se određene okolnosti dodatno ispitalo. Iako su u međuvremenu izvedeni novi dokazi, poput veštačenja, ali i drugi dokazi koji su išli u korist dokazivanja postojanja mobinga, ista sudija ovaj put donela je presudu da zlostavljanja na radu nije bilo. Posle ovakvog sleda, po žalbi advokacije JUKOM-a, Apelacioni sud otvorio je raspravu pred svojim većem i potom doneo odluku kojom je konačno, pravnosnažno utvrđeno da je P. S. trpeo zlostavljanje na radu, zbog čega je Ministarstvu unutrašnjih poslova naloženo da u potpunosti isplati traženi iznos na ime naknade nematerijalne štete koju je P. S. pretrpeo. Ministarstvo unutrašnjih poslova je u hitnom roku izvršilo svoju obavezu, ali ne i značajniju obavezu po samo društvo, koja se sastoji u objavljivanju presude u svim dnevničkim novinama.

Zbog svega što je pretrpeo, zdravstveno stanje P. S. se pogoršalo, te je pravdu dočekao u invalidskoj penziji u koju je otišao tokom prvostepenog postupka. Naime, veštak u ovom postupku, lekar neuropsihijatar, istakao je da je P. S. trpeo strah i uznemirenost, što je dovelo i do psihosomatskog reagovanja u vidu hipertenzije, a na kraju i do bolesti srca – razloga za odlazak u invalidsku penziju.

OD ŽRTVE NASILJA DO SVEDOKA: PRAVA OŠTEĆENOG U POSTUPKU PRED POLICIJOM I PREKRŠAJNIM SUDOM

JUKOM-u se obratila J. P. (63 godine), majka lica koje je duševno obolelo (37 godina), koja je istakla da je nedavno fizički napadnuta, te da nedeljama ne uspeva da dobije nikakvu zaštitu niti informaciju od institucija da je nešto preduzeto. Prema navodima, ona je sa sinom išla ka groblju, kao što to čine svakog dana. U trenutku kada su zastali na semaforu, sin M. P. joj se otrgao i seo na obližnji parkirani električni bicikl – motor. Tu situaciju ugledao je vlasnik restorana na čijem se parking u ovom motoru nalazio, a koji je u vlasništvu njegove radnice, te je istrčao i krenuo da se fizički obračuna sa M. P. Majka J. P. se isprečila kako bi zaštitila sina objašnjavajući situaciju, ali ju je

vlasnik restorana udario pesnicom u predelu glave i dva puta nogom u telo nakon što je pala na pod. Vlasnica motora je odmah pozvala policiju, ali joj je rečeno da, ako motor nije ukraden i ako nema štete, oni neće izaći. Pored toga, službenik policije je tom prilikom izgovorio: „Znam ja njih, ludi su i ona i sin“, misleći na oštećenu J. P. i njenog bolesnog sina.

Nakon toga, povređena J. P. je pozvala policiju i istakla da je zadobila udarac, na šta joj je službenik policije rekao da ide kod lekara ako je nešto boli. Otišla je na hitan prijem, gde su ustanovljene vidne povrede i vrtoglavica. Lekar je uputio J. P. da sa sinom ode u policiju i da dâ izjavu. U policiji je dobila prazan beli papir da napiše svoju izjavu. Iako je istakla da ima vrtoglavice, da trenutno ne vidi lepo i da ima problem dok piše jer joj se celo telo trese, te da je pod ogromnim stresom, nije dobila pomoć. Ispisan papir je predala policajcu, a narednih nedelja niko nije kontaktirao s njom.

Uplašena za svoju bezbednost i da ovo može da se ponovi, s obzirom na to da se sve desilo na putu kojim svakodnevno prolazi sa sinom, J. P. je pozvala JUKOM s pitanjem kako da se zaštiti. Advokatica JUKOM-a je poslala upit policijskoj stanici i policijskoj upravi u Subotici tražeći broj predmeta pod kojim je zavedena prijava, informaciju o radnjama koje je policija preduzela kako bi obezbedila dokaze (s obzirom na to da su privatni susedni objekat, prodavnica prekoputa i bandera na samoj raskrsnici imale kamere i mogle da zabeleže incident) i informaciju o tome da li je obavešteno tužilaštvo.

Tek po prijemu ovog zahteva policijska stanica u Subotici pozvala je oštećenu J. P. kako bi uzeli izjavu od nje. Prilikom ispitivanja, policija je već vrlo detaljno znala kako se ovaj napad desio, čak i detalja kojih se sama J. P. nije sećala (kojom nogom je dobila udarac u koji deo tela, ko je gde stajao i slično). To je dalo nadu J. P., koja je pomislila da je policiji već neko od svedoka sve to ispričao ili da su imali uvid u video-kamere. Međutim, ispostaviće se da ništa od toga ne postoji. Pokazaće se da su dokazi u ovom postupku, pored kontradiktornih izjava okrivljenog i oštećene, samo još izjave tri svedoka, koji će naknadno reći da ništa od navedenog nisu primetili.

Policija je nakon saslušanja osumnjičenog N. K. obavestila oštećenu da je podnela zahtev Prekršajnom sudu u Subotici. Već za mesec dana, u januaru 2024. godine, J. P. je pozvana da se pojavi pred sudom u svojstvu svedokinje-oštećene. Uvidom u tok predmeta, advokatica JUKOM-a primetila je neočekivano brzu

reakciju ovog suda, koji je za mesec dana od prijema prijave pokrenuo postupak, saslušao osumnjičenog i zakazao raspravu na koju je pozvao četiri svedoka, među njima i oštećenu. Advokatica je advokatica je kontaktirala sudiju u ovom predmetu s molbom za prezakazivanje ročišta, jer je tog datuma imala ranije zakazano suđenje u drugom gradu, na šta je od sudije dobila odgovor da su procesni uslovi ispunjeni i bez prisustva advokata i da će se suđenje u svakom slučaju održati. Oštećena J. P. pojavila se pred sudom navedenog dana sama, gde je doživela sekundarnu viktimizaciju i ponižavanje. Osim što nije obavestila o svojim pravima kao oštećeno lice u postupku, sudija je odbila da primi medicinsku dokumentaciju sina oštećene M. P., a kome se, prema nalazu lekara, zdravstveno stanje naglo i jako pogoršalo od dana kada je prisustvovao incidentu u kome njegovu majku udaraju na ulici. Ispitivanje J. P. bilo je vrlo kratko i površno, nakon čega je sudija dozvolila pitanja branioca poput: da li i inače prosi; zašto nije rekla ako joj je potreban novac, nego je njen sin pokušao da ukrade motor (za šta, usled svog stanja, ni psihički ni fizički ne bi bio sposoban); zašto nije ušla u restoran da pita besplatno da jede ako nemaju dovoljno sredstava.

Branilac, a pre toga i policija, okarakterisali su ženu koja sa sobom vodi sina drugačijeg izgleda usled bolesti, kao nekog ko je „lud“, ko prosi i krade, dok postupajuća sudija Prekršajnog suda u Subotici nije reagovala na pitanja branioca.

Iako je tačno da oštećeni ne mora imati advokata u prekršajnom postupku, sud bi trebalo da vodi računa o ostvarivanju ovog prava oštećenih lica onda kad to ne narušava efektivno vođenje postupka, a naročito u slučajevima gde je ravnopravnost okrivljenog i oštećenog znatno narušena. U ovom slučaju nije postojala ni najmanja opasnost od zastarevanja predmeta, niti je postojao drugi razlog da se rasprava u ovom predmetu ne odloži kako bi oštećena ostvarila svoje pravo. Kao rezultat svega, istog dana doneta je oslobađajuća presuda, na koju J. P., u svojstvu oštećene/svedokinje, nema pravo žalbe. Nije imala vremena da se naknadno dodatno izjasni na navode branioca, niti da pisanim putem dostavi odbijenu medicinsku dokumentaciju. Time se završio postupak „zaštite“ lica oštećenog nedozvoljenim i protivzakonitim delom kvalifikovanim kao prekršaj. Ovo je još jedan u nizu primera gde je za sistem oštećeni uglavnom samo svedok i još jedan u nizu pokazatelja zašto je neophodno razlikovati oštećenog i žrtvu u sudskom postupku.

NASILJE U PORODICI: ZLOUPOTREBA PROCESNIH OVLAŠĆENJA

S. T. i njene dve ćerke žrtve su dugogodišnjeg nasilja u porodici, pre svega psihičkog, verbalnog i ekonomskog. One žive u stalnom strahu da će se nasilnik Z. T. pojaviti na vratima. Zbog toga se u većini slučajeva ponašaju kao da nisu u stanu, navlače zavese i gase svetla, a kad čuju zvono na vratima ili kucanje, dožive ogroman strah i nespokoj.

S. T. se razvela od nasilnika Z. T. i sa svoje dve ćerke nastavila da živi u dotad zajedničkom stanu, nakon što je imovina supružnika rešena na sledeći način: sva imovina pripala je bivšem mužu Z. T. – potpuno vlasništvo nad stanom stečenim u braku kupovinom na kredit, poslovanje i sav alat za rad firme čijem osnivanju i radu je S. T. doprinela i u kojoj je radila do razvoda braka, kao i automobil. Zauzvrat, pripalo joj je doživotno plodouživanje na stanu, i to pukom srećom. Naime, advokat kojeg je njen bivši muž angažovao da sastavi predlog sporazumnog razvoda predložio je i objasnio pojam plodouživanja na stanu kad je uvideo da S. T. s dve ćerke i bez posla nema gde da živi i da će ostati bez ikakve imovine. Z. T. je bio zadovoljan ovakvom podelom, jer je dobio sve, te se složio da bivša žena i ćerke ostanu da žive u stanu. Iako su advokat, a potom i javni beležnik koji je solemnizovao ovakav ugovor, objasnili Z. T. da ne može da koristi stan iako je potpuno u njegovom vlasništvu, Z. T., kao i većina lica koja dugo godina vrše nasilje u porodici, nije očekivao da će se žrtva bilo čemu suprotstaviti, pa je po razvodu nastavio da svraća u stan kad god poželi i da vrši radnje nasilja nad S. T. i ćerkama (držao ih je budne cele noći i primoravao da slušaju njegove priče, mogle su odu na spavanje tek kad im on da dozvolu i sl.).

Stvari su počele da se menjaju kad je jednog dana, znajući da S. T. i ćerke nisu u stanu, Z. T. pokušao da uđe i boravi u njemu, ali nije uspeo da ga otključa, usled čega je zaključio da je S. T. promenila bravu. Od tada je počeo da joj preti da će, ako mu ne da ključ od stana, prestati da plaća kredit i da će ona i ćerke ostati bez krova nad glavom. Takve i druge pretnje stizale su S. T. i od njegovog novog advokata u formi opomene pred utuženje. Nakon toga, na adresu S. T. stigla je i tužba protiv nje, koja je podneta radi „opoziva poklona zbog neblagodarnosti“ i kojom se traži da ona ostane bez plodouživanja

na stanu, a sve zbog toga što mu je onemogućila pristup nekretnini.

Usled teške imovinske situacije i strepnje za egzistenciju svoje porodice, ali i ogromnog straha od boravka u istoj prostoriji s nasilnikom, S. T. je pozvala JUKOM. Advokatice JUKOM-a uzele su ovaj slučaj u zastupanje. U odgovoru na tužbu prvenstveno je skrenuta pažnja na to da Z. T. nije učinio nikakav poklon, već je polovinu stana dobio u svojinu od tužene S. T., dok je ona dobila doživotno plodouživanje, te da je sve navedeno deo sporazuma o imovini supružnika prilikom razvoda braka. Takođe, istaknuto je šta podrazumeva plodouživanje na stanu, te da Z. T., iako je vlasnik, ne može da koristi stan bez saglasnosti tužene.

Na početku ovog postupka tuženi se nije pojavljivao na ročištima i odlagao je suđenja, čime je tuženu S. T. dovodio u situaciju da iznova uzima slobodne dane i tako umanjuje zaradu i trpi dodatno opterećenje. O stresu i strahu koji je proživljavala u danima pre i nakon svakog suđenja govore i zapisnici s ročišta na kojima je postupajuća sudija konstatovala situacije u kojima se tužena tresla, borila da ne zaplače ili je zaplakala.

Tokom saslušanja Z. T. postalo je jasno da on svojom imovinom smatra, pored stana, i sve ono što je u njemu – bivšu ženu i ćerke. U oba svoja iskaza, a između kojih je i od sudije poučen o pravu na plodouživanje, te kakva prava i obaveze, odnosno ograničenja to podrazumeva, Z. T. je navodio da želi da uđe u stan u kome one žive kada god hoće. Na pitanje sudije zbog čega to želi, rekao je: „Recimo da tu malo sedim, skuvam ručak, svratim i odem kada ja hoću“.

Nevezano od pravne prirode ovog instituta, Z. T. ne uočava problem da nepozvan i nepoželjan svraća kod svoje tad već bivše supruge, čak i kad ona nije kući ili kada se tome protivi, te da ode kad on poželi. To je nekoliko godina ranije konstатовano i u mišljenju Centra za socijalni rad, koji je u svom nalazu istakao da Z. T. nema uvid u svoju nasilnu prirodu ka S. T. i deci, te da smatra svoje potrebe i želje opravdanim te da održavanje kontakta s porodicom podrazumeva isključivo slaganje s njegovim stavovima i postupanje porodice po njegovim odlukama. Centar za socijalni rad je predložio da se Z. T. liši roditeljskog prava, a žrtve su poučene da pozovu policiju u slučaju ponovljenih situacija.

Ovo nije prvi postupak koji je Z. T. pokrenuo otkad je ostao bez kontakta s porodicom. Naprotiv, konstantno pokreće postupke pred sudom, šalje upozorenja pred nova utuženja i tako ostvaruje prinudnu komunikaciju i kontakt sa žrtvama, s obzirom na to da su one, u svojstvu tuženih u postupcima, u obavezi da se odazovu sudu.

NEUSTAVNA ZABRANA OKUPLJANJA DRUŠTVA SRPSKO-KINESKOG PRIJATELJSTVA (FALUN DAFU)

JUKOM od 2014. godine kontinuirano pruža besplatnu pravnu pomoć organizaciji Društvo srpsko-kineskog prijateljstva Falun Dafa zbog povreda sloboda okupljanja. Falun Dafu čini pet naših sugrađana koji su osnovali lokalni ogranak Falun Gong. U Kini je Falun Gong zabranjen od 1999. godine, a njegovi pripadnici tvrde da su izloženi progonima, zlostavljanju i kršenju ljudskih prava. Organizuju mirne proteste širom sveta kako bi skrenuli pažnju na svoju situaciju i promovisali slobodu veroispovesti i ljudska prava.

Međutim, svaki pokušaj organizovanja protesta u Srbiji nailazi na zabranu od strane nadležnih policijskih stanica, bez obzira na to da li žele da dočekaju kinesku delegaciju s transparentom „Falun Dafa je Dobra“ ili da prikupljaju potpise za peticiju protiv progona svojih članova. Policija kao razlog zabrane navodi potencijalni kontraprotest lokalnih Kineza, pristalica Komunističke partije Kine (KPK), koji bi mogao dovesti do sukoba. Čak i u mestima bez lokalnih Kineza obrazloženje ostaje isto.

JUKOM je povodom više zabrana okupljanja preduzimao sve moguće korake u cilju da se utvrdi da su zabrane neustavne i nezakonite, kao i da se omogući sloboda okupljanja za pripadnike ove organizacije. Konkretno, podneseno je nekoliko žalbi Ministarstvu unutrašnjih poslova, potom nekoliko tužbi Upravnom sudu, kao i nekoliko ustavnih žalbi Upravnom sudu.

U svojim podnescima, pravnici JUKOM-a su tvrdili da okupljanje zadržava svoj mirni karakter i uživa zaštitu prema članu 54 Ustava RS čak i ako postoji rizik od nasilja izvan kontrole organizatora. Istican je važeći stav Ustavnog suda Srbije da je važno da jav-

ne vlasti pokažu toleranciju prema mirnim okupljanjima kako bi se očuvala suština ove slobode, kao i stav ESLJP-a da država ima obavezu da zaštiti slobodu okupljanja, posebno u situacijama kad postoji mogućnost sukoba između suprotstavljenih grupa. Polazeći od prakse ESLJP-a da vlasti moraju zaštititi pravo na okupljanje obe grupe koje žele istovremeno demonstrirati koristeći najmanje restriktivne mere, kao i da samo postojanje opasnosti nije dovoljno za zabranu skupa, te da vlasti moraju dati konkretne procene mogućeg stepena nereda, JUKOM je zahtevao od nadležnih organa da utvrde neustavnost i nezakonitost svih rešenja.

Međutim, kako Zakon o javnom okupljanju nije predvideo rok za sudsku odluku o zabrani, odluke Upravnog suda stizale su mesecima ili godinama nakon zakazanih okupljanja, pa pripadnici ove organizacije nisu mogli imati efektivnu zaštitu.

Upravni sud nije usvojio nijednu tužbu, već je sve odbio, nakon čega je JUKOM podneo ustavne žalbe Upravnom sudu. Ustavna žalba je odbačena u nekoliko slučajeva, ali je Ustavni sud krajem 2021. godine u jednom od rešenja o odbacivanju povodom nezakonitog prekida neprijavljenog skupa jasno predstavio puteve zaštite koje pojedinci treba da koriste prema odredbama Zakona o policiji.

U aprilu 2024. godine Ustavni sud je doneo odluku kojom se utvrđuje povreda slobode okupljanja organizaciji Falun Dafa, a Republika Srbija obavezuje da naknadi iznos od 1.500 evra na ime naknade za povredu prava. Ustavni sud je izneo stanovište da su svi organi, počev od policijske stanice, MUP-a, do samog Upravnog suda, izneli razloge u prilog zabrane okupljanja koji su ustavnopravno neprihvatljivi. Za odluku o usvajanju ustavne žalbe bilo je presudno to što policija nikada nije sprovela bezbednosnu procenu, već je svoj zaključak zasnovala na „opštepoznatim činjenicama“.

Ova odluka Ustavnog suda je prva kojom se na osnovu važećeg Zakona o javnom okupljanju iz 2016. godine utvrđuje povreda sloboda okupljanja udruženju Falun Dafa.

Ostali slučajevi čekaju epilog pred Evropskim sudom za ljudska prava, kome je JUKOM podneo predstavku.

NAKNADA NEMATERIJALNE I MATERIJALNE ŠTETE ZBOG NEOSNOVANOG LIŠENJA SLOBODE

JUKOM-u se obratio N. M., koji je bio priveden 4. septembra 2009. godine zbog sumnje da je izvršio krivično delo međunarodnog terorizma, koje je tokom postupka prekvalifikovano u krivično delo izazivanje opšte opasnosti u saizvršilaštvu. Rešenjem istražnog sudije Okružnog suda u Beogradu 4. 9. 2009. godine određen mu je pritvor, koji je produžavan sve do 17. 2. 2010. godine, kad je ukinut rešenjem Višeg suda u Beogradu. N. M. je proveo u pritvoru ukupno 136 dana. Krivični postupak protiv njega je obustavljen 26. 1. 2016. godine usled odustanka javnog tužioca od gonjenja i od tada se smatra licem koje je neosnovano lišeno slobode.

Pravni tim JUKOM-a je u ime N. M. 2018. godine podneo tužbu protiv Republike Srbije za naknadu nematerijalne štete zbog neosnovanog lišenja slobode, navodeći da je N. M. pretrpeo stres visokog intenziteta, strah i duševne bolove, povredu ugleda i časti, kao i materijalnu štete zbog izgubljenih prihoda.

U tužbi je istaknuto da su informacije o lišenju slobode objavljivane u raznim medijima, zajedno s njegovom fotografijom i navodima koji krše prezumpciju nevinosti, te je zbog toga trpeo povredu časti i ugleda. Takođe, u tužbi se objašnjava da je tokom boravka u pritvoru N. M. osećao strah, s obzirom na to da nikada ranije nije učestvovao u sudskom postupku i da je delo za koje se tereti izuzetno ozbiljno krivično delo. Osećao je strah zbog neizvesnosti za svoju budućnost koji se ispoljavao u jakim glavoboljama, osećaju gušenja, bolovima u grudima i nesanicu.

Zaštitnik građana je u februaru 2010. godine obavio vanrednu posetu Okružnom zatvoru u Beogradu zbog saznanja da su u jednoj pritvorskoj jedinici pomenutog zatvora ugrožena prava šest pritvorenih lica, među kojima je i N. M.

Tim Zaštitnika građana izvestio je i o spavaonici i o stanju N. M., navodeći da u spavaonici nije omogućen adekvatan prostor za kretanje, da ne postoji dovoljan dotok kiseonika i prirodne svetlosti, kao i da je pritvorenik nepušač smešten u spavaonicu s pušačima, što negativno utiče na njegovo zdravstveno stanje, s obzirom na to da je par dana pre pritvaranja imao upalu pluća i da je bio u bolnici.

Ovakav izveštaj Zaštitnika građana, koji potvrđuju i izveštaji Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) iz tog perioda, dalje doprinosi slici stanja N. M. i uslovima u kojima je neosnovano boravio 136 dana.

Takođe, N. M. je zbog boravka u pritvoru izgubio primanja zbog nemogućnosti da radi. Nakon prestanka mere pritvora, N. M. nije dobio unapređenje koje je trebalo da dobije pre nego što je priveden, te je trpeo i štetu u vidu izgubljenih zarada.

Prvi osnovni sud u Beogradu u prvostepenoj odluci delimično je usvojio tužbeni zahtev tako što je dodelio tužiocu 1.088.000 dinara na ime naknade štete zbog pretrpljenih duševnih bolova i povrede ugleda i časti. Sud je odbio druga dva zahteva u smislu dodatne naknade za nematerijalnu štetu i naknade na ime materijalne štete zbog izgubljenih zarada. Takođe, dosuđeni su mu i troškovi parničnog postupka. Protiv ove odluke uložena je žalba advokata JUKOM-a i Državnog pravobranioca u ime tužene, Republike Srbije.

Drugostepenom presudom Apelacioni sud utvrdio je delimičnu osnovanost žalbe tužioca, dok je žalbu tužene Republike Srbije odbio kao neosnovanu.

Apelacioni sud je preinačio prvostepenu presudu i uvećao iznos koji je prvostepenom odlukom bio dosuđen tužiocu na ime pravične naknade pretrpljene nematerijalne štete. Takođe, uvažavanjem žalbe JUKOM-a, usvojen je tužbeni zahtev za naknadu materijalne štete u vidu izgubljenih zarada, koja nije bila dodeljena prvostepenom odlukom.

Zanimljivo je da je ovako dosuđen iznos iznad proseka koji se inače dosuđivao u tom vremenskom periodu za naknadu štete licima neosnovano lišenih slobode, s obzirom na to da je do 2023. godine prosečan iznos za jedan dan nezakonitog pritvora iznosio 6.000 dinara.

Protiv pravosnažne odluke Apelacionog suda Državno pravobranilaštvo u ime tužene Republike Srbije izjavilo je reviziju u maju 2022. godine, po kojoj još uvek nije doneta odluka. Prvostepeni postupak, zajedno s postupkom po redovnim pravnim lekovima, trajao je ukupno četiri godine.

Ovaj slučaj ukazuje na jedan od velikih problema domaćeg pravosuđa, a to je često i nepromišljeno

određivanje pritvora umesto neke od drugih mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku. Naime, iako zakon poznaje alternativne mere kao što su jemstvo, zabrana napuštanja stana, oduzimanje pasoša i obavezno javljanje policiji, u praksi se i dalje najčešće primenjuje mera pritvora. Na arbitrarno određivanje pritvora više puta je ukazano i od strane Evropske komisije. Takođe, u skladu sa sudskom praksom ESLJP-a, državni organi moraju razmotriti i individualizovati sve okolnosti pojedinačnih slučajeva, odnosno postojanje stvarnog zahteva javnog interesa koji opravdava određivanje pritvora, te ih obrazložiti u odlukama kojima se određuje ili produžava pritvor. Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da je neprihvatljivo da se stalno mehanički ponavlja jedan isti razlog ili da se koriste iste ili slične formulacije i izrazi kojima se obrazlažu odluke o produženju pritvora.

S druge strane, u Srbiji se i dalje najčešće primenjuje pritvor, tako da se, u situacijama kad dođe do utvrđenja da je pritvor neosnovano određen, krajnji račun ispostavlja poreskim obveznicima, a godišnji iznosi koji se isplaćuju iz budžeta kako kroz sudske postupke tako i u postupku pred Komisijom za naknadu štete prelaze milion evra.

NEZAKONITO POSTUPANJE JKP INFOSTAN

Javno komunalno preduzeće je u martu 2015. godine podnelo predlog za izvršenje javnom izvršitelju, navodeći da tužena N. Z. ukupno duguje 51.615 dinara na ime glavnog duga za isporučene komunalne proizvode i izvršene komunalne usluge u periodu od marta 2014. godine do januara 2015. godine. Zaključkom javnog izvršitelja od aprila 2015. godine određeno je predloženo izvršenje, kao i troškovi postupka.

Advokaticke JUKOM-a su u ime tužene N. Z. uložili prigovor na zaključak o izvršenju javnog izvršitelja u julu 2015. godine. U prigovoru je navedeno da predlog za izvršenje ne odgovara stvarnom stanju njenog duga i da svoje obaveze prema tuženom izmiruje kontinuirano, prema svojim mogućnostima. Uz prigovor su dostavljene i uplatnice o plaćenim računima.

Prvi osnovni sud u Beogradu doneo je prvostepenu presudu u junu 2020. godine, nakon što je ocenio

sve priložene dokaze, kao i veštačenje sudskog veštaka za ekonomsko-finansijsku oblast.

Sud je na osnovu uplatnica koje je N. Z. priložila zaključio da je tužena izmirila dugovanje za navedene mesece, ali sa zakašnjenjem. Međutim, iz pregleda naplate za određeni identifikacioni broj ne može se utvrditi koje je tačno mesečno dugovanje izmireno tim uplatama, jer su u navedenom periodu uplaćeni iznosi knjižili na najstariji neplaćeni račun za koji nije pokrenut postupak izvršenja. Zakon o obligacionim odnosima u članu 312, stav 1 jasno navodi da se uračunavanje vrši onim redom koji odredi dužnik najkasnije prilikom ispunjenja, što je tužena N. Z. i činila tako što je na priznanicama tačno odredila mesece na koje se odnose mesečne obaveze. Sud dalje navodi da je tužilac bio u obavezi da navedenim uplatama izmiri potraživanja na koja se odnose uplate, a ne najstarija neizmirena dugovanja za koja nije pokrenut postupak prinudne naplate. Kao što je navedeno, u tom trenutku bila je na snazi odluka o načinu plaćanja komunalnih usluga na teritoriji grada Beograda kojom je bilo predviđeno da će se izvršena uplata preneti na najstariji neplaćeni račun. Sporna odluka važila je od novembra 2011. do juna 2018. godine, kad je ukinuta, čime je nezvanično potvrđeno da je ona uvela sistem naplate potraživanja koji nije bio zakonit. Isti stav zauzeo je i sud u predmetnoj presudi. Sama odluka uvela je nesigurnost među korisnicima, budući da je veliki broj ljudi bio utužen iako je imao uplatnice za taj period. Naime, za vreme važenja sporne odluke, uplatnice su izdavane korisnicima bez navođenja meseca i godine, tako da prostom uplatom, bez dodatne naznake da je reč o konkretnom mesecu za koji se plaća račun, uplata bi bila preknjižena na najstariji neutuženi račun.

Sud je uvažio i mišljenje veštaka za ekonomsko-finansijsku oblast koje takođe potvrđuje da ovakvim načinom fakturisanja usluga i knjiženja računa dolazi do nerazumevanja i nemogućnosti praćenja uplata i perioda za koji se račun odnosi. Zaključak veštaka je da prethodni sistem dovodi potrošače u zabludu i da „potrošač ne može da plati zaostali račun“. Takođe, utvrđeno je da je Infostan odmeravao kamate pre dospelosti glavnog duga, kao i da pretplatu, koja je u konkretnom slučaju postojala, nije koristio za plaćanje „najstarijeg neplaćenog računa“ već kao „akontacije za budući račun“. Saglasno i nalogu veštaka, sud je našao da je propust tužioca što tuženu, kao i svakog drugog korisnika komunalnih

usluga, nije upoznao s činjenicama koje su bitne za regulisanje međusobnog odnosa.

Sud je na osnovu izvedenih dokaza doneo odluku da se u celini ukida rešenje o izvršenju i obavezao tužioca da tuženoj N. Z. nadoknadi troškove parničnog postupka. Žalbu, koju je JKP Infostan uložilo protiv presude, Viši sud u Beogradu odbio je kao neosnovanu i potvrdio prvostepenu presudu u januaru 2024. godine, što znači da je postupak JKP Infostan protiv N. Z. trajao ukupno devet godina.

SLUČAJ ĐUKANOVIĆ

JUKOM je u novembru 2021. godine podneo disciplinsku prijavu protiv advokata Vladimira Đukanovića tvrdeći da je učinio više težih povreda dužnosti advokata i ugleda advokature prilikom javnog istupa u emisiji „Ozbiljno sa Đukom“, emitovanoj 1. oktobra 2021. godine na portalu Objektiv.rs, i intervjuu s otkrivenim Predragom Koluvićem, kome je advokat Đukanović branilac u postupku koji je u toku i koji nije pravnosnažno okončan.

JUKOM je predložio da nadležni organi Advokatske komore izreknu advokatu Vladimiru Đukanoviću disciplinsku meru brisanja iz imenika advokata.

Vladimir Đukanović, navodno u svojstvu novinara, intervjuisao je svog branjenika – otkrivenog Predraga Koluvića, dajući sugestivna pitanja i komentare na odgovore Koluvića, kao i podatke, informacije i stavove do kojih je mogao da dođe isključivo kroz obavljanje svoje advokatske delatnosti. Značaj samog postupka, pa time i vođenog intervjuu, proizlazi iz činjenice da se radi o postupku koji se vodi pred Posebnim odeljenjem za organizovani kriminal Višeg suda u Beogradu i činjenice da se iz konkretnog komentarisano dogadjaja vodi više postupaka koji su u različitim fazama.

U samom intervjuu, advokat Đukanović komentarisao je iskaze svedoka do kojih je došao u obavljanju svoje advokatske delatnosti, a koji su dati pre stupanja optužnice na snagu, čime je povredio dužnost čuvanja advokatske tajne. Posledica nedozvoljenih pritisaka ogleđa se i u tome što je, nakon objavljenog intervjuu, prema pripadnicima Ministarstva

unutrašnjih poslova koji su učestvovali u istražnim radnjama u komentarisanoj predmetu pokrenut postupak za njihov premeštaj u drugu radnu jedinicu (iz Službe za organizovani kriminal u Službu protiv ratnih zločina). Konkretno, u intervjuu je neprimereno komentarisano iskaz policajca Milenkovića kako od strane advokata Vladimira Đukanovića tako i od strane njegovog branjenika. Oni su van sudskog postupka komentarisali i diskreditovali dosadašnje radnje institucija i iskaze svedoka pripadnika MUP-a, što može imati dalekosežne posledice na dalji rad čitave Službe protiv organizovanog kriminala.

Advokat Vladimir Đukanović je nepovoljan tok, odnosno pokretanje postupka protiv branjenika, u javnosti više puta pripisao zloupotrebama od strane policije.

Osim nanošenja štete ugledu advokature, lične promocije i reklamiranja, imenovani je doprineo dodatnom urušavanju poverenja u rad državnih institucija i službi. Advokat Đukanović je u trenutku vođenja intervjuu bio član Predsedništva i Glavnog odbora Srpske napredne stranke, te, kao član te stranke, i poslanik u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Imenovani je tad bio na funkciji predsednika Odbora za pravosuđe Narodne skupštine, te, po položaju, član Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca. Kako je ovaj advokat vršio funkcije (neke i dalje vrši) koje sa sobom nose određene dužnosti, morao je biti svestan toga da opisanim vođenjem emisije i njenim propagiranjem na ostalim televizijama s nacionalnom frekvencijom,¹ svojim pozicijama i političkim uticajem utiče na sudski postupak koji još uvek nije pravnosnažno okončan, a koji je pod lupom javnosti i ima neprocenjivu važnost za celokupno društvo. Takođe, s obzirom na nabrojane funkcije, morao je da bude svestan toga da je, osim dužnosti da štiti ili ostvaruje interese klijenta, podjednako dužan da svojim profesionalnim i drugim javnim delovanjem doprinosi vladavini prava, zakonitosti i pravičnosti.

Osim što je u pomenutom intervjuu i sâm podsticao nedozvoljene pritiske u korist klijenta, posledica intervjuu se ogleđa i u naknadnim nedozvoljenim pri-

1 TV Pink, emisija „Novo jutro“, 3. oktobar 2021. godine, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=Q46Arey6Q6c>.

tiscima kroz komentare predmeta od strane najviših funkcionera u državi, i to predsednika Republike, predsednice Vlade i ministra unutrašnjih poslova. Tako je, na primer, ministar unutrašnjih poslova izjavio da slučaj „Jovanjica“ nema veze s osumnjičenim Predragom Koluvijom.

O uticaju koji je intervju imao na poverenje građana u institucije i na **samostalnost i nezavisnost advokature**, kao i njenu ulogu u zaštiti prava klijenata, najbolje govore komentari građana na novoobjavljenu vest s portala „N1“ od 29. 10. 2021. godine pod naslovom „MUP kod Uba otkrio laboratoriju za uzgoj marihuane, zaplenio 1.170 stabljika“. Izdajamo samo neke od komentara na pomenutu vest: „Odmah smenite te koji su zaslužni za hapšenje, a uhapšene u emisiju „otvoreno kod Đuke“, par ikona, pa nanogica...“; „Djuka reaguj, odmah uzmi u odbranu i daj im nanogicu i prozovi policajce koji su to otkrili...“...

Nakon sprovedenog postupka, u kome je saslušana predsednica JUKOM-a kao podnosioca prijave, Advokatska komora Beograda (Disciplinski sud AKB), kao nezavisno telo, osudila je advokata koji je istovremeno i narodni poslanik, između ostalog, i za javni nedozvoljeni uticaj na pravosuđe. Novčana kazna u iznosu od 300.000 dinara izrečena je imenovanom zbog teže povrede discipline, jer je u oktobru 2021. godine intervjuisao okrivljenog kog istovremeno zastupa u postupku koji se vodi protiv njega pred Posebnim odeljenjem Višeg suda u Beogradu. Disciplinski sud je ocenio da je advokat i narodni poslanik tom prilikom, ali i u kasnijim javnim nastupima, postupke protiv svog branjenika pripisivao korupciji i drugim zloupotrebama, a da „pri tom protiv odgovornih nije podneo krivičnu prijavu nadležnim organima, niti je raspolagao validnim dokazima koji bi predstavljali osnov za podnošenje krivične prijave“. Disciplinski sud Advokatske komore Beograda je obrazložio da je ovaj advokat putem medija vršio pritisak na javno mnjenje, te „agitovao i podsticao nedozvoljene pritiske u korist klijenta i neprofesionalnim sredstvima uticao na tok postupka, čime je dodatno urušavao kako institucije postupka, tako i institucije organa čiji je član...“.² Ovu odluku potvrdila je i Advokatska komora Srbije.

2 Presuda Disciplinskog suda Advokatske komore Beograda br. 12/2022 od 3. 5. 2023. godine, potvrđena Presudom Advokat-

ske komore Srbije br. 20/2023, od 19. 08. 2023. godine.

03

**Pravosuđe
po meri
građana**

3.1. Saradnja sa Upravnim sudom na unapređenju upravne pravde za građane

Upravno pravo obuhvata širok spektar pitanja, uključujući eksproprijaciju, urbanističko planiranje, dozvole za gradnju, ozakonjenje, pitanja iz penzijskog i invalidskog osiguranja, izdavanje poslovnih dozvola, zaštitu životne sredine, rad javnih službi, pristup informacijama od javnog značaja i tako dalje.

Upravni organi su glavni posrednici između građana i države, te efikasno određuju prava, privilegije, obaveze i odgovornosti. Stoga upravni akti imaju širok uticaj na svakodnevni život i zato je važno da građani imaju pravo žalbe na rad uprave koja utiče na njihova prava, slobode ili interese. Zbog toga je postojanje upravne pravde temeljni zahtev društva zasnovanog na vladavini prava. To znači posvećenost principu da vlada i njena administracija moraju delovati unutar zakonskih ovlašćenja. Takođe, to podrazumeva pravo građana da traže pravnu zaštitu kad njihova prava, slobode ili interesi budu negativno pogođeni nezakonitim ili neprimerenim postupanjem javne uprave. U takvim slučajevima, pravna

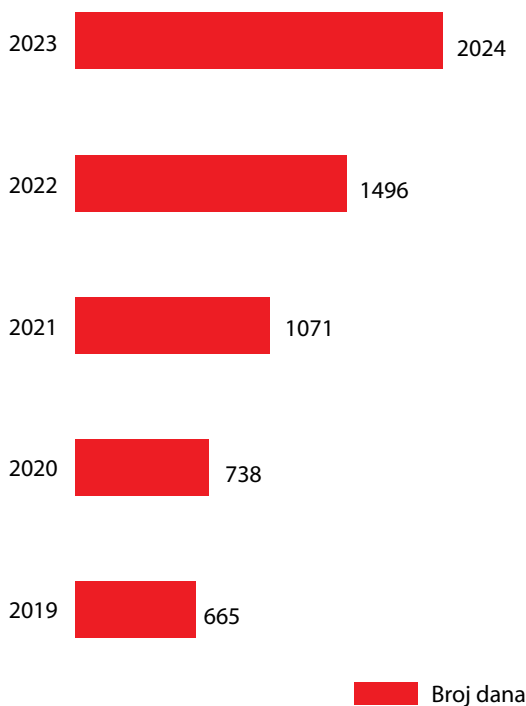
zaštita trebalo bi da bude dostupna pokretanjem upravnog spora pred Upravnim sudom.

Upravni spor je specifičan sudski postupak u kome se ne rešavaju uobičajeni sporovi između stranaka, već se ocenjuje zakonitost osporenog upravnog akta ili drugog konačnog pojedinačnog akta. U upravno-sudskom postupku se ne odlučuje o pravu ili obavezi tuženog organa, osim u sporu zbog ćutanja uprave, kada se tuženi organ može obavezati da donese akt koji nije doneo. Organ uprave dužan je da svoj novi upravni akt donese poštujući presudu suda donetu u upravnom sporu. Zbog toga je upravni spor osnovni oblik kontrole zakonitosti rada uprave.

Upravni sud u Srbiji je od osnivanja suočen sa velikim prilivom predmeta, koji postaje sve veći. Podaci o prosečnoj dužini trajanja rešavanja predmeta u Upravnom sudu pokazuju da je upravni spor u 2019. godini prosečno trajao 665 dana, 2020. godine 738 dana, 2021. godine 1071 dan, 2022. godine 1.496 dana, 2023. godine 2.024 dana.³

³ <https://vrh.sud.rs/sites/default/files/attachments/SRPSKI%20-%20Godis%CC%8Cnji%20izves%CC%8Ctaj%20o%20radu%20sudova%20u%20RS%20za%202023.%20godinu.pdf>, str. 60.

TRAJANJE UPRAVNOG SPORA PO GODINAMA

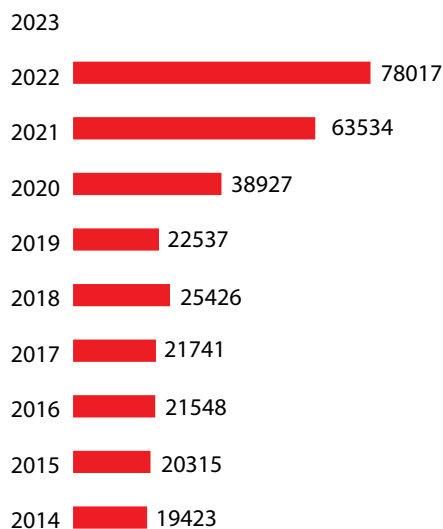

Upravni sud zabeležio je konstantan porast priliva do 2019. godine, kada je priliv opao za 11 odsto, i zatim eksponencijalni rast predmeta do 2024 godine. Sud je primio 19.423 predmeta 2014. godine, 20.315 predmeta 2015. godine, 21.548 predmeta 2016. godine, 21.741 predmet 2017. godine, 25.426 predmeta 2018. godine i 22.537 predmeta 2019. godine 38.927 predmeta 2021. godine, 63.534 predmeta 2022 godine i 78.017 predmeta 2023 godine.⁴

Jedan od glavnih razloga ovakvog priliva predmeta može da se tumači da se radi o nedovoljno kvalitetnom radu organa uprave, ali i činjenica da se od 2010. godine svake godine donosi niz novih zakona koji regulišu potpuno nove upravne oblasti. Od 2014. do kraja 2018. godine, nadležnost Upravnog suda je proširena sa 87 novih zakona. Ovo povećanje je bilo u skladu sa stalnim širenjem nadležnosti suda

kroz nove zakone vezane za restituciju, zaštitu radnih prava zaposlenih koji rade u lokalnim samoupravama i izborne predmete, između ostalog. Samo u 2023. godini doneti su: Zakon o upravljanju privrednim društvima koja su u vlasništvu Republike Srbije, Zakon o učešću civila u međunarodnim misijama i operacijama van granica Republike Srbije, Zakon o filmskom i ostalom audiovizuelnom nasleđu i Zakon o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u oblasti zdravstva.

PRILIV PREDMETA PO GODINAMA

Od 2019. godine, međutim, javlja se dramatičan rast u broju priliva predmeta koji ne odražava prethodne trendove vezane za širenje nadležnosti suda. Ovaj trend se, pre svega, ogleda u povećanju specifične osnove spora koji se tiče ćutanja uprave. Najviše primljenih predmeta u 2023. godini bilo je s osnovom spora ćutanje uprave (61.772).

Obim predmeta koji se tiče ćutanja uprave je drastično povećan od 2020. godine. Udeo tužbi s osnovom spora ćutanje uprave u 2020. godini, kada je došlo do povećanog obima priliva predmeta, iznosio je 39%, 2021. godine 64%, 2022. godine 74%,

⁴ https://www.mdtfjss.org.rs/archive/file/2021_Serbia_Judicial_Functional_Review-Full_Report_-_SR.pdf, str. 63.

dok je 2023. godine iznosio čak 79,2% s daljom tendencijom rasta. Svi ovi podaci govore o tome da se radi o novoj pojavi u praksi Upravnog suda, kao i da je neophodna reforma upravnog sudstva kako bi se obezbedila dalja efikasnost rada.

Zbog svega toga, JUKOM je u prethodnom periodu uspostavio saradnju s Upravnim sudom kako bi dao doprinos civilnog sektora unapređenju rada upravnog sudstva i poboljšanju upravne pravde za građane. To se, pre svega, ogleda u aktivnostima u vidu razvijanja vodiča koji su namenjeni građanima. Vodiči pomažu građanima da pravilno koriste svoja prava i obaveze tokom upravnog postupka kako bi lakše osigurali i ostvarili određeno pravo bez ulaženja u nepotrebne sudske sporove. Na taj način smo do sad razvili dva vodiča: „**Vodič kroz upravni spor**“ i „**Kako do bržeg ostvarivanja prava na starosnu penziju**“.

Drugi vid aktivnosti odnosio se na organizaciju tematskih okruglih stolova koji imaju za cilj da kroz stručnu diskusiju otvore teme koje opterećuju rad Suda i kako bi se davanjem preporuka relevantnim telima pronašla rešenja za prevazilaženje sistemskih problema koji pogađaju rad Upravnog suda.

Ostvarivanje prava na starosnu penziju

Prvi okrugli sto je bio fokusiran na ostvarivanje prava na starosnu penziju. Kako „penzijski predmeti“ čine najbrojnije u odnosu na ukupan priliv predmeta, na događaju su razmatrani načini unapređenja rada javne uprave i povećanja kvaliteta i efikasnosti upravnog i sudskog postupka u cilju efikasnijeg ostvarivanja prava građana na starosnu penziju i povećanja sudske zaštite građana.

U proteklih pet godina Upravni sud se suočava s enormnim skokom broja predmeta u upravnoj materiji protiv PIO fonda. Iako se naizgled radi o velikom broju predmeta koji se odnose na PIO fond, mali deo se odnosi na samu sadržinu prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Upravni sporovi zbog ćutanja uprave se iz godine u godinu udvostručuju i njihov trenutni broj onemogućava Upravnom sudu da u primerenim rokovima odlučuje o tužbama stranaka u drugoj vrsti sporova. To dovodi do novih

sudskih postupaka zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, dodatno crpeći ljudske resurse u sudovima koji postupaju u takvim predmetima.

Veliki broj slučajeva koji proizlaze iz ćutanja uprave koristi se za zaštitu građana od neaktivnosti državne uprave, odnosno PIO fonda. Uprkos tome, mnogi zahtevi upućeni državnim organima (u ovom slučaju PIO fondu) nisu nužno usmereni na zaštitu prava korisnika, već često služe zatrpavanju sistema zahtevima prema kojima organi ne mogu blagovremeno da postupe. Ova praksa stvara uslove za pokretanje tužbi zbog ćutanja uprave protiv PIO fonda, često s ciljem ostvarivanja prava na troškove upravnog spora za angažovanje advokata, što ometa Sud u radu na drugim predmetima.

Zahtevi koje podnose advokati uglavnom nemaju za svrhu ostvarivanje prava, već imaju za cilj da se njihovom masovnošću onemogući donošenje rešenja u zakonskom roku i time prouzrokuje vođenje velikog broja upravnih postupaka i postupaka pred Sudom, a sve radi krajnjeg cilja – naplate troškova u korist advokata. Tako 96% tužbi koje se trenutno nalaze pred Upravnim sudom odnosi se na slučajeve gde je administracija ćutala, dok je samo 4% vezano za neostvareno pravo iz penzijskog i invalidskog osiguranja. U postupcima pred PIO fondom advokati su podnosili preko 40 različitih vrsta zahteva (žalbi) kako bi preopteretili rad PIO fonda, što se kasnije prelilo i na rad Upravnog suda.⁵

Pored problema zloupotrebe prava, na okruglom stolu je identifikovano nekoliko konstantnih problema u radu PIO fonda, a koji se odnose na: neopravdano dugo trajanje postupka (ponekad i godinama), neažurnost matične evidencije Fonda i nedostatak adekvatne podrške građanima od strane državnih

⁵ Mnogi korisnici penzija su podnosili i po desetak različitih zahteva, kao što su: zahtevi za donošenje posebnih rešenja o umanjenju penzije za 2014, 2015, 2016, 2017. i 2018. godinu, zahtevi za utvrđivanje pojedinačnih novčanih iznosa za koje je penzija umanjena u svakoj od navedenih godina, zahtevi o povraćaju pojedinačnih iznosa penzije „odbijenih“ za svaku od navedenih godina, zahtevi za povraćaj ukupnog iznosa za koji je penzija umanjena u periodu od novembra 2014. do oktobra 2018. godine, zahtevi da se utvrdi iznos penzije na dan 1. 10. 2018. godine itd. Manojlović Andrić Katarina, Zloupotreba prava na podnošenje zahteva u upravnom postupku i na podnošenje tužbe u upravnom sporu, Bilten br. 1/2023, Vrhovni kasacioni sud.

organa. U svojim preporukama, Zaštitnik građana je apelovao na Fond da održava urednu i ažurnu evidenciju o osiguranicima, obveznicima plaćanja doprinosa i korisnicima prava. Takođe je naglašeno da Fond treba da donosi odluke u zakonom predviđenom roku, kao i da izda obrazloženi upravni akt o preplaćenim iznosima penzija uvek kad je to potrebno, uključujući i pouku o pravnom leku. Republičkom fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje preporučeno je da preduzme odgovarajuće mere kako bi svoj rad uskladio s Uputstvom za kancelarijsko poslovanje državne uprave, posebno u pogledu formiranja dosijea, što će osigurati zakonito i blagovremeno postupanje organa u upravnim stvarima. Iznet je takođe apel da ministarstva što pre pripreme izmene i dopune Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju kako bi se na osnovu realnih parametara definisao pojam osiguranika poljoprivrednika, pojam člana porodičnog domaćinstva i uslovi pod kojima se oni osiguravaju, kao i prestanak svojstva osiguranika poljoprivrednika. Time bi se uklonile praznine u zakonu koje omogućavaju diskreciono tumačenje ovih pojmova.

Odlaganje izvršenja kao instrumenta za zaštitu privatnog i javnog interesa

Drugi okrugli sto bio je posvećen pravnom institutu odlaganja izvršenja upravnog akta koji predstavlja važan institut predviđen Zakonom o upravnim sporovima. Proširenje predmeta upravnog spora 2010. godine i istovremeno uvođenje instituta odlaganja izvršenja upravnog akta pre i u toku upravnog spora umnogome je uvećalo nadležnost Upravnog suda počev od 2010. godine.

U upravnom sporu u Srbiji tužba nema suspenzivno dejstvo. Međutim, Zakon o upravnim sporovima je uneo nekoliko bitnih novina u pravni režim odlaganja izvršenja upravnog akta, kojima se u značajnoj meri poboljšava pravni položaj tužioca. Po zahtevu tužioca, Upravni sud može da odloži izvršenje konačnog upravnog akta kojim je meritorno odlučeno u upravnoj stvari do donošenja sudske odluke, ako bi izvršenje nanelo tužiocu štetu koja bi se teško mogla nadoknaditi, a odlaganje nije protivno javnom interesu, niti bi se odlaganjem nanela veća ili nenadoknativa šteta protivnoj stranci, odnosno zainteresovanom licu. O odlaganju izvršenja Sud odlučuje u formi rešenja, najkasnije u roku od pet dana od primljenog zahteva tužioca. Jednu od najbitnijih novina u pravnom režimu odlaganja izvršenja upravnih akata predstavlja mogućnost stranke da od Upravnog suda traži odlaganje izvršenja upravnog akta i pre pokretanja upravnog spora, odnosno tokom trajanja samog upravnog postupka.

Najveći nedostatak ovog pravnog režima odlaganja izvršenja upravnih akata u upravnom sporu predstavlja nemogućnost pravne zaštite stranke protiv odluke Suda po zahtevu za odlaganje izvršenja osporenog upravnog akta. U slučaju pogrešne ocene o (ne)ispunjenosti uslova za odlaganje izvršenja, neblagovremenog odlučivanja ili uopšte neodlučivanja po zahtevu za odlaganje izvršenja, a ti primeri, nažalost, postoje u praksi Upravnog suda, stranka nema mogućnost da upotrebi bilo koje pravno sredstvo. Izostavljanje pravne zaštite stranaka u slučaju rešenja Upravnog suda o odlaganju izvršenja upravnog akta posledica je jednostepene organizacije upravnog sudstva i činjenice da osnovnu nadležnost Vrhovnog kasacionog suda čini rešavanje samo po vanrednim pravnim sredstvima.⁶

⁶ Prema stavu Vrhovnog kasacionog suda, odluka Upravnog suda doneta primenom člana 23 Zakona o upravnim sporovima ne predstavlja pravnosnažnu odluku Upravnog suda iz člana 49, stav 1 Zakona o upravnim sporovima čije preispitivanje stranka može tražiti pred Vrhovnim kasacionim sudom podnošenjem zahteva za preispitivanje sudske odluke kao vanrednog pravnog sredstva. Ovakvo stanovište proizlazi iz dugogodišnje prakse Vrhovnog kasacionog suda i izraženo je u brojnim odlukama (npr. rešenjima Uzp 140/10 od 19. 10. 2010. godine, Uzp 5/11 od 13. 1. 2011. godine, Uzp 48/12 od 10. 2. 2012. godine, Uzp 2/14 od 16. 1. 2014. godine, Uzp 29/18 od 25. 1. 2018. godine i Uzp 95/19 od 7. 3. 2019. godine). (Sentenca iz rešenja Vrhovnog kasacionog suda Uzp

Što se tiče roka za odlučivanje o zahtevu za odlaganje izvršenja, postoji problem zato što je on instrukcione prirode, pa ne postoje pravne posledice za njegovo nepoštovanje. Potrebno je da se u nekom budućem zakonu učini vidljivijim do kog momenta stranka može podneti zahtev za odlaganje izvršenja. Takođe je potrebno da se unapredi institut za zaštitu građana u upravnom sporu kroz pravnu zaštitu protiv akta kojim se odlučuje o zahtevu za odlaganje izvršenja.

Govornici su tokom skupa takođe naglasili važnost usklađivanja domaćeg zakonodavstva s preporukama Saveta Evrope. Preporuke o sudskoj kontroli upravnih akata i privremenoj sudskoj zaštiti trebalo bi da budu implementirane u zakonodavstvo kako bi se obezbedila adekvatna zaštita prava stranaka u upravnim sporovima. Iako postoji teorijska potreba za uvođenjem automatskog suspenzivnog dejstva tužbe u upravnim sporovima, govornici su istakli da bi to zahtevalo temeljnu akademsku raspravu i angažovanje stručne javnosti, uzimajući u obzir praktične izazove i dužinu trajanja sudskih postupaka.

Takođe, razmatranje proširenja odlaganja izvršenja na sve aktivnosti uprave koje su predmet upravnog postupka, uz usaglašavanje Zakona o opštem upravnom postupku (ZUP) i Zakona o upravnim sporovima (ZUS), trebalo bi da bude deo daljih razmatranja.

Isticano je, između ostalog, da postoji saglasnost da je potrebno poboljšati zaštitu javnih interesa i aktivnu legitimaciju trećih strana koje su zainteresovane za javni interes. To može doprineti boljoj ravnoteži između privatnih i javnih interesa u upravnim sporovima.

Nega i pomoć drugog lica – kontrola zakonitosti i izazovi u ostvarivanja prava

Treći okrugli sto bio je posvećen nezi i pomoći drugog lica koja predstavlja novčanu pomoć za najugroženije kategorije stanovništva. Nega i pomoć drugog lica podrazumeva pravo na novčanu naknadu koju ima osiguranik i korisnik penzije kome je zbog prirode i težine stanja povrede ili bolesti neophodna pomoć i nega drugog lica radi zadovoljenja osnovnih životnih potreba. Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju, ovo pravo može da ostvari samo mali broj ljudi, na primer: nepokretni, slepi i oni koji bez tuđe pomoći ne mogu da se hrane, oblače i kreću po kući, kao i oni koji su na dijalizi. U našoj zemlji, potreba za negom i pomoći drugog lica u stalnom je porastu. Prema podacima PIO fonda, čak oko 80.000 građana trenutno prima ovu vrstu podrške. Svake godine oko 50.000 osoba podnese zahtev za ovu pomoć, ali oko polovine tih zahteva bude odbijeno. Ova vrsta naknade može se ostvariti preko centra za socijalni rad ili preko PIO fonda. Osobe koje su osiguranici ili korisnici penzije, to jest imaju staž osiguranja u Republici Srbiji, pravo na tuđu negu i pomoć najčešće ostvaruju preko PIO fonda. To uključuje penzionere i osobe koje su zaposlene ili su bile zaposlene i uplaćivale doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje. S druge strane, osobe koje nisu osiguranici, to jest nemaju uplaćen staž osiguranja ili nisu korisnici penzija, mogu ostvariti pravo na tuđu negu i pomoć preko centra za socijalni rad. Iako se novčana pomoć dobija na dva različita načina shodno statusu osiguranika, u oba slučaja organ koji medicinski veštači predstavlja lekarska komisija PIO fonda.

Postupak za ostvarenje prava pokreće se na zahtev osiguranika ili korisnika prava, uz podnošenje odgovarajuće medicinske dokumentacije. Prema članu 36 Pravilnika o obrazovanju i načinu rada organa veštačenja Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, veštačenje potrebe za pomoći i negom drugog lica obavlja se na zahtev osiguranika, korisnika prava ili drugog lica. Organ veštačenja može odrediti kontrolni pregled kad medicinske činjenice ukazuju na mogućnost poboljšanja zdravstvenog stanja. Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja prestaju kada prestanu da postoje uslovi za njihovo sticanje i ostvarivanje, a pravo na novčanu naknadu za pomoć i negu drugog lica ne može se ostvariti ako se isto pravo ostvaruje po drugom osnovu. Tokom postupka veštačenja organ veštačenja daje nalaz, mišljenje i ocenu na osnovu detaljnog razmatranja medicinske i druge dokumentacije, objektivnog nalaza prilikom pregleda i, po potrebi, dopunskih ispitivanja. Veštačenju može prisustvovati i pratilac, iako lekari često osporavaju njegovo prisustvo.

U tom smislu, Upravni sud predstavlja jedan od najvažnijih sudova kad je u pitanju ostvarivanje prava iz socijalne zaštite. Lice koje je iniciralo postupak ima pravo na zaštitu pred Upravnim sudom, koji obezbeđuje zaštitu građanima od nezakonitih akata i postupaka organa javne vlasti. Upravni postupak čiju zakonitost ceni Upravni sud u upravnom sporu je strogo formalan, tako da propuštanje bitnih pravila postupka može biti od velikog uticaja na zakonitost postupka. Sud je u svom postupanju uočio da se u praksi često sreću slučajevi da stranke smatraju da su niska primanja tražilaca jedan od uslova za dobijanje tuđe nege i pomoći, što nikako nije slučaj, već isključivo opšte zdravstveno stanje i njihova funkcionalnost. Iako postupak po zakonu traje 60 dana, ovi rokovi se u praksi često probijaju, što predstavlja veliki problem, naročito za korisnike koji su u hitnoj potrebi.

Sud zamera PIO fondu u njegovom postupanju praksi koja se odnosi na: to što se u potpunosti oslanja na nalaze i mišljenje veštaka i u potpunosti ih prihvata; nepoštovanje proceduralnih zahteva; selektivno tumačenje medicinskih izveštaja; i to što su nalazi i rešenja često nedovoljno obrazloženi.

Sud se u praksi često susreće s nepropisnim sastavom lekarskih komisija, kao, na primer, kad veštačenja u prvostepenom i drugostepenom postupku

obavljaju lekari specijalisti iz različitih oblasti koje nisu u vezi s osnovnim oboljenjem tužioca. Prema oceni Suda, specijalnost hirurga nije odgovarajuća za procenu stanja koje spada u oblast oftamologije, koja je relevantna za oboljenje korisnika. Takođe, česti su problemi u vezi s nalazima, mišljenjima i ocenama organa veštačenja, koji nisu dovoljno jasni, potpuni niti obrazloženi, zbog čega ne mogu poslužiti kao pouzdan osnov za utvrđivanje činjeničnog stanja. Pored toga, često se dešava da prvostepeni i drugostepeni organi veštačenja ne ocene posebno i ne navedu razloge za neprihvatanje nalaza i mišljenja veštaka, iako se u njima govori o potrebi za tuđom negom i pomoći. Ovi propusti dovode u pitanje celokupni postupak, jer nije jasno zašto relevantna medicinska dokumentacija nije uzeta u obzir, niti su pruženi razlozi za njeno neprihvatanje. Slično, iz nalaza veštaka se često ne može zaključiti zašto je do određenog datuma bila potrebna pomoć i nega drugog lica, a od tog datuma više nije, kao i u čemu se sastoji poboljšanje zdravstvenog stanja korisnika.

Učesnici su na okruglom stolu istakli kao preporuke, pre svega, izmene zakonskog okvira, jačanje kapaciteta PIO fonda, okončanje postupka u zakonskom roku i povećanje kruga lica korisnika.

3.2. Nezavisnost pravosuđa – efekti reforme

Nakon što su 2022. godine na referendumu izglasane izmene Ustava u delu koji se odnosi na pravosuđe, pristupilo se izradi i, konačno, 9. februara 2023.

godine, usvajanju pet pratećih pravosudnih zakona – Zakona o sudskoj upravi, Zakona o sudijama, Zakona o javnim tužiocima, Zakona o Visokom savetu sudstva i Zakona o Visokom savetu tužilaštva. Predstavnicima JUKOM-a aktivno su učestovali kroz aktivnosti zagovaranja, medijske nastupe, izrade komentara na nacрте zakona i njihovo slanje Ministarstvu pravde i Venecijanskoj komisiji, te kroz organizaciju posebnih sastanaka u okviru Radne grupe Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (NKEU) za Poglavlje 23.

Proces izrade i usvajanje pravosudnih zakona umnogome su bili unapređeni, transparentniji i inkluzivniji u odnosu na druge javne rasprave. JUKOM je, zajedno s drugim organizacijama koje su članice podgrupe za pravosuđe Radne grupe NKEU za Poglavlje 23, insistirao na tome da u sastav radnih grupa, pored pravosudnih udruženja, budu uključene i organizacije civilnog društva radi postizanja šireg društvenog konsenzusa o reformi pravosuđa. Međutim, udruženja građana ipak nisu dobila tu mogućnost, odnosno nisu dobila status posmatrača. Ministarstvo pravde je ipak dostavljalo izveštaje Saveta Evrope sa sastanaka radnih grupa.

Sâm proces javne rasprave, koja je organizovana u decembru 2022. i januaru 2023. godine, uprkos činjenici da je održan poseban sastanak s radnim grupama NKEU za poglavlja 23 i 24, bio je propraćen i nekim nepravilnostima, koje su se ogledale u tome što nisu objavljena sva relevantna dokumenta i informacije u toku koraka na izradi zakona.⁷ Rezultat rasprave ogleda se u činjenici da je RG NKEU za Poglavlje 23 u okviru javne rasprave dostavila Zbirni komentar Radne grupe Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji za Poglavlje 23 na nacрте pet pravosudnih zakona,⁸ a da je usvojen mali broj predloga (svega 4,1% prihvaćenih i 7,6% delimično prihvaćenih), koji su tokom trajanja javne rasprave upućeni Ministarstvu pravde. To je ujedno najveća supstantivna zamerka na proces.

U pogledu sprovođenja Akcionog plana za Poglavlje 23 usvajanjem izmena Ustava u februaru 2022.

godine, odnosno usvajanjem seta pravosudnih zakona u februaru 2023. godine, ispunjen je određeni broj aktivnosti koje su relevantne za prelazno merilo koje se tiče nezavisnosti pravosuđa.⁹ Proces izbora istaknutih pravnika za članove pravosudnih saveta ostao je u senci tragičnih masovnih ubistava u Beogradu, Malom Orašju i Duboni. Iako je sednica petočlane komisije za borbu protiv zastoja bila dostupna za praćenje na internet stranici Narodne skupštine, ona nije izazvala pažnju javnosti. Dakle, članovi pravosudnih saveta su birani na osnovu prethodnih izlaganja u Narodnoj skupštini, kad narodni poslanici nisu uspjeli da postignu konsenzus za sedam od osam članova, a istovremeno nije bilo dodatnih kriterijuma ni uslova koje je ovakav izborni proces pred komisijom pružio. Uprkos tome, Visoki savet sudstva i Visoki savet tužilaca (VST) formirani su 9. maja 2023. godine. Njihov glavni zadatak, pored izbornih procesa koji su čekali puni sastav, bio je da organizuju izradu podzakonskih akata koji prate izmenu Ustava i pravosudnih zakona.

Početak juna 2023. godine činilo se da će Visoki savet tužilaca biti otvoreniji za javnost i transparentniji, s obzirom na to da je inicirao sastanke s civilnim društvom (NKEU) i prihvatio model prenosa sednica uživo i javno. Međutim, ubrzo nakon što je [Radna grupa NKEU za Poglavlje 23 osudila](#) sprovođenje nezakonitog izbora novih glavnih javnih tužilaca i javnih tužilaca od strane Visokog saveta tužilaca 19. juna 2023. godine, dovedena je u pitanje posvećenost samog saveta sprovođenju duha ustavnih reformi. Neki konkursi za glavne državne tužioce raspisani su još 2021. godine, a novi zakoni su promenili uslove i način izbora glavnih javnih tužilaca. Najvažnija promena u vezi s izborom je da javne tužioce više ne bira Narodna skupština RS, već Visoki savet tužilaca, te da taj postupak sad u potpunosti mora da vodi ovaj organ. S obzirom na to da je pomenutim izborima prekršen novi Zakon o javnom tužilaštvu, civilno društvo je pozvalo da se pokrene postupak iz člana 56, stav 2 Zakona o Visokom sa-

7 Knjiga preporuka NKEU 2023. Poglavlje 23, NKEU, Beograd, str. 158.

8 Zbirni komentar RG NKEU za Poglavlje 23 na nacрте zakona, januar 2023. godine, dostupno na: <https://shorturl.at/FBGiG>.

9 Prelazno merilo 1.1.1.1. – Aktivnost 1.1.1.2. Rad na usklađivanju seta pravosudnih zakona sa Ustavom, priprema radnih verzija o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova, Zakona o sedištim i područjima sudova i javnih tužilaštava, Zakona o sudijama, Zakona o javnom tužilaštvu, Zakona o Visokom savetu sudstva, Zakona o Državnom veću tužilaca i Zakona o Pravosudnoj akademiji i izrada nacрта zakona.

vetu tužilaštva i da dosadašnji predsednik ovog tela podnese ostavku, kao odgovorno lice koje treba da obezbedi da rad VST bude u skladu sa zakonom.

Visoki savet tužilaštva na pomenutoj sednici doneo je odluku o nastavku postupka za izbor nosilaca javnotužilačke funkcije koji je započet raspisivanjem više oglasa pred tadašnjim Državnim većem tužilačca. Visoki savet tužilaštva je konstatovao da je postupak sproveden u potpunosti, osim donošenja odluke o izboru, te je nakon rasprave doneo i odluku broj A 356/23 o izboru na funkciju javnog tužioca. Savet nije ponovio razgovore s kandidatima, iako je došlo do promene u sastavu tužilačkog saveta. U isto vreme je Visoki savet sudstva u postupku izbora sudija povodom konkursa koji su objavljeni 2021. godine vratio postupak u fazu ponovnih razgovora s kandidatima i formirao Komisiju za izbor sudija dana 22. maja 2023. godine, gde su članovi Komisije bili i predstavnici istaknutih pravnika.

Dodatno, nije pribavljeno mišljenje nadležnih kolegijuma o kandidatu, iako je to obaveza VST prema novim propisima, a odluka o izboru nije sadržala relevantno obrazloženje. Obrazlažući odluku o izboru, VST je naveo identičnu rečenicu u svim odlukama o izboru od 19. juna 2023. godine i ona glasi: „U izbornom postupku Državno veće tužilaca sprovelo je postupak utvrđivanja stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti kandidata i utvrdilo da izabrani kandidati poseduju najviši nivo veštine komunikacije, spremnosti za obavljanje javnotužilačke funkcije i profesionalnog integriteta.“

Ustavni amandman kojim je izmenjen član 165 predvideo je pravno sredstvo protiv odluke Visokog saveta tužilaštva o izboru javnih tužilaca, odnosno žalbu o kojoj odlučuje Ustavni sud RS. Iz tog razloga izmenjeni su Zakon o Ustavnom sudu i Zakon o javnom tužilaštvu, kojima su propisana posebna pravila postupka po žalbi nosilaca javnotužilačke funkcije, nadležni organ za odlučivanje po žalbi i rok. Protiv odluke broj A 356/23 mnogi javni tužioci uložili su žalbu Ustavnom sudu, navodeći brojne razloge povrede pravila postupka, nepostojanje obrazložene odluke i, između ostalog, povredu člana 6 EKLJP. Međutim, Ustavni sud RS nije odlučio po žalbi u roku od 30 dana od dana isteka roka za izjavljivanje žalbi, koji je propisan članom 93, stav 2 Zakona o javnom tužilaštvu. Nakon ispitivanja dopuštenosti i uredno-

sti žalbi, Ustavni sud je dostavio VST žalbe na odgovor.

Iako Ustavni sud nije doneo odluku o žalbi, VST je našao da se može smatrati da je odluka broj A 356/23 nedovoljno obrazložena, pa je doneo odluku broj A 486/23 od 29. avgusta 2023. godine kojom poništava svoju prethodnu, konačnu odluku te na istoj sednici donosi novu odluku o izboru kandidata, odnosno ponavlja svoju izbornu volju iskazanu u prethodno navedenoj odluci, uz određeno obrazloženje. Pri poništaju odluka o izboru, Visoki savet tužilaštva se, u zasnivanju nadležnosti, pozvao na odredbe člana 183, stav 4 u vezi sa stavom 3 Zakona o opštem upravnom postupku. Pozivajući se na Zakon o opštem upravnom postupku, VST je povredio član 21 Zakona o Visokom savetu tužilaštva, koji propisuje da VST donosi Poslovnik o radu Saveta kojim se bliže uređuju način rada i postupak odlučivanja Saveta. Ni Zakon o Visokom savetu tužilaštva, ni Poslovnik o radu Državnog veća tužilaca, niti Poslovnik o radu Visokog saveta tužilaštva ne propisuju kako supsidijarnu tako ni shodnu primenu Zakona o opštem upravnom postupku. Dodatno, nedostatak obrazloženja poništene odluke broj A 356/23 VST je obrazložio kao materijalnu povredu zakona, iako je očigledno reč o povredi pravila postupka. Ovakvo arbitrarno tumačenje izvršeno je kako bi se zasnivala nadležnost za poništavanje konačnog rešenja prema Zakonu o opštem upravnom postupku.

Odlučujući po žalbama protiv novih odluka, Ustavni sud RS je odlučivao na sednici Malog veća, bez javne rasprave, u januaru 2024. godine. Rešenjem je odbacivao žalbe, suprotno propisima koji uređuju postupak pred Ustavnim sudom. U obrazloženju, koje je kontradiktorno, Ustavni sud je prvo naveo da postoji obaveza pribavljanja mišljenja kolegijuma, te potom da eventualna povreda pravila postupka nije bitno uticala na pravilnost i zakonitost konkretne odluke.

U pogledu transparentnosti rada, VST održava sednice *uživo*, a svi video-snimci su dostupni i na njihovom sajtu i na Jutjub kanalu. Visoki savet sudstva svojim Poslovnikom predviđa postavljanje audio-vizuelnih snimaka, ali ne i *uživo prenos*. Međutim, od formiranja Saveta do maja 2024. nije objavljen snimak niti jedne javne sednice, što praktično znači da izbori održani u ovom periodu nisu bili javni.

Kada je reč o podzakonskim aktima pravosuđa, VST je uspostavio dobru praksu pozivanja članova radne grupe NKEU za Poglavlje 23 da prate raspravu radnih grupa koje rade na izradi nacrtu i da aktivno doprinose raspravi. Izrada je započeta krajem maja 2023. godine i biće završena do kraja maja 2024. (iako je planirano da podzakonska akta budu usvojena na godišnjicu formiranja VST, odnosno 9. maja 2024). Članovi RG NKEU za Poglavlje 23 pratili su rad 10 radnih grupa, u vezi sa planiranom izradom 16 podzakonskih akata od strane VST, kao i izradu Pravidnika o upravi u javnim tužilaštvima. Posmatrači, među kojima su bili i članovi JUKOM-a, pažljivo su pogledali nacрте podzakonskih akata koji se bave administriranjem, transparentnošću i garancijama nezavisnosti.

S druge strane, Visokog saveta sudstva (VSS) je počeo da radi na podzakonskim aktima od kraja septembra 2023. godine i nije formirao posebne radne grupe, već su nacрте uglavnom pripremali sami članovi VSS. U odnosu na VST, radne grupe su bile šire i uključivale su članove apelacionih javnih tužilaštava i profesionalnih udruženja tužilaca. Radna grupa NKEU za Poglavlje 23 retroaktivno je pozvana da prati izradu podzakonskih akata, nakon što je reagovala na asimetričnu praksu VSS. Ipak, neki od podzakonskih akata o kojima su razgovarali na početku su izrade, a neki su u potpunosti izrađeni i tek predstavljeni. Članovi RG NKEU za Poglavlje 23 pratili su ukupno pet podzakonskih akata, uključujući Sudski poslovnik.

Kako je u proteklom periodu zabeležen značajan broj slučajeva neprimerenog uticaja u pravosuđu, tokom rada radne grupe za izradu Etičkog kodeksa, JUKOM je zagovarao uvođenje norme koja bi jasno ukazala na zabranu ovakvog uticaja. Predlog je, međutim, naišao na otpor predstavnika, pre svega GO-NGO udruženja, čiji su članovi insistirali da se takva norma ne unese u Etički kodeks, uz obrazloženje da je zabrana neprimerenog uticaja već uređena zakonom. Tokom dalje usmene rasprave postalo je jasno da ovo udruženje ne vidi problem u postojanju unutrašnjeg uticaja, već ga izjednačava s pravilima hijerarhije, dok pominje norme zakona koji uređuje *mobing* kao adekvatno rešenje u slučaju prekoračenja ovlašćenja. Ovakav pristup svakako nije adekvatan, niti se odnosi na iste situacije, što dodatno povećava zabrinutost. Naime, izgleda da određeni tužioci, koji su pritom na visokim pozicijama, nema-

ju svest o problemu zabranjenog unutrašnjeg uticaja unutar tužilaštva.

Braneći slobodu izražavanja kao ključni aspekt nezavisnosti i samostalnosti tužilaca, insistirali smo na tome da Etički kodeks i smernice treba u potpunosti da omoguće Ustavom zagaranovanu slobodu izražavanja i udruživanja za sve tužioce. Radna grupa je u nacrtu poslatom VST na usvajanje predložila jednu opštiju normu, koja daje širok prostor za uživanje slobode izražavanja i udruživanja. Uprkos tome što su predlozi prisutnih predstavnika GON-GO udruženja bili u manjini u odnosu na ostatak radne grupe, kao i prisutnih ekspertskih posmatrača, predlozi koje su davali kao izdvojena mišljenja na kraju su usvojeni od strane VST u finalnoj verziji akta. To se, pre svega, odnosi na ograničavanje udruživanja na isključivo strukovno udruživanje. Jedna od bojazni posmatrača rada radnih grupa, koje su radile prilježno i uz otvorenu debatu dolazile do adekvatnih rešenja, najčešće skoro konsenzusom, bila je da će VST na kraju ipak urediti odredbe tako da više ograničavaju pomenute slobode tužiocima, koje dalje utiču na njihovu samostalnost i nezavisnost.

3.3. Nedozvoljeni uticaj na pravosuđe

Nastavljena je pasivnost sudskih saveta kad je reč o reagovanju i zaštiti pravosuđa od neprimerenog uticaja. Još uvek nisu vidljivi nikakvi efekti kada su u pitanju uvedeni mehanizmi za pritužbe na neovlašćeni uticaj na rad sudija i pravosuđa (aktivnost 1.1.1.5. iz Akcionog plana za Poglavlje 23). Pitanje unutrašnjeg neprimerenog uticaja pojavilo se i postalo je hitno tokom ovog izveštajnog perioda. Nakon slučaja smenjivanja dve tužiteljke iz antikorupcijskog odeljenja u opšte odeljenje Višeg javnog tužilaštva, glavni javni tužilac VJT u Beogradu je nastavio da donosi odluke i podnosi žalbe suprotne duhu reformi.

Visoki savet tužilaštva je [30. januara 2024. godine održao sednicu](#) na kojoj je ponovo odlučivano o [izboru tužilaca](#), pošto je, kako je ranije objašnjeno, Ustavni sud odbio većinu žalbi kandidata koji nisu izabrani. U više navrata tokom sednice, kada je reč o izboru tužilaca u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu, dva člana VST su insinuirala da su svi kandidati koji su bliski Višem tužiocu u Beogradu dobili više bodova od kandidata koji su ga otvoreno sukobili. Svi navedeni kandidati su izabrani u ovo tužilaštvo. Sledećeg dana, 31. januara 2024. godine, Više tužilaštvo u Beogradu izdalo je [saopštenje](#). Dodali su da očekuju hitnu reakciju Etičkog odbora Visokog veća tužilaca. Važno je pratiti da li će dotični odbor imati „predloženu“ reakciju.

Pored toga, glavni tužilac VJT u Beogradu je podneo brojne prijave protiv dve tužiteljke koje je prethodno, u februaru 2023. godine, premestio iz Odeljenja za borbu protiv korupcije u Odeljenje opšte nadležnosti. Podneo je i prijavu protiv predsednice Udruženja tužilaca Srbije zbog otvorenog pružanja podrške ovim tužiteljicama. Izdao je nekoliko zvaničnih saopštenja u zvaničnom institucionalnom svojstvu kojima se krši pravo tužioca na slobodno izražavanje i udruživanje. Ova očigledna zloupotreba pravnog okvira i funkcija stvara dodatno nepoverenje u tužilaštvo i „legalizuje“ kažnjavanje tužilaca koji ne postupaju po volji vlasti i glavnih funkcija u tužilačkoj hijerarhiji, uprkos autonomiji koju svaki od tužilaca ima. U aprilu 2024. godine [mediji](#) su objavili da je Etički odbor VST doneo odluku kojom se odbacuju prijave Stefanovića protiv Savović i koja potvrđuje da ona nije povredila granice slobode izražavanja

javnih tužilaca. Međutim, Etički odbor se [oglasio](#) i naveo da je „netačna i nepotpuna informacija da je odbor ocenio da ona nije prekršila Etički kodeks učešćem na tribinama Proglasa“, da oni to nisu ni cenili, već da su istakli da u prijavama nema osnova za ponovno postupanje „s obzirom da se u podnetim inicijativama ukazuje na određeno ponašanje na koje se odnosi ranije izdato *Uputstvo za postupanje nosilaca javnotužilačke funkcije* u skladu sa načelom 7 Profesionalni integritet i načelom 8 Lični integritet“. Etički odbor se tako u suštini ogradio od iznošenja nedvosmislenog mišljenja o ovakvim situacijama, te uputio na Uputstvo koje je samo po sebi veoma uopšteno i može da se tumači kako kome odgovara.

Usvajanjem Zakona o javnom tužilaštvu i Zakona o sudijama u februaru 2023. godine bliže je uređena zabrana neprimerenog uticaja, mada je ova vrsta uticaja bila u velikoj meri zabranjena posebnim kodeksima Narodne skupštine i Vlade Republike Srbije, bar kada su u pitanju pritisci koji dolaze od izvršne i zakonodavne vlasti. JUKOM je od početka 2023. godine zabeležio najmanje 11 slučajeva otvorenog neprimerenog uticaja predstavnika Vlade Republike Srbije. Među zabeleženim vršiocima našli su se premijerka,¹⁰ ministar informisanja i telekomunikacija,¹¹ ministar unutrašnjih poslova,¹² ministar spoljnih poslova¹³ i ministarka

10 U najmanje pet slučajeva nepoštovanje standarda iz Preporuke br. R (2000) 10 Saveta Evrope (čl. 9), Kodeksa ponašanja članova Vlade o granicama dozvoljenosti komentarisanja sudskih odluka i postupaka (čl. 2), Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 6), sudske prakse ESLJP – *Rinau v Lithuania, Stancu v Romania, Pesa v. Croatia, Konstas v. Greece*.

11 U najmanje jednom slučaju nepoštovanje standarda iz Preporuke br. R (2000) 10 Saveta Evrope (čl. 9), Kodeksa ponašanja članova Vlade o granicama dozvoljenosti komentarisanja sudskih odluka i postupaka (čl. 2), sudske prakse ESLJP – *Rinau v Lithuania*.

12 U najmanje jednom slučaju nepoštovanje standarda iz Preporuke br. R (2000) 10 Saveta Evrope (čl. 4), Kodeksa ponašanja članova Vlade o granicama dozvoljenosti komentarisanja sudskih odluka i postupaka (čl. 2), Zakona o organizaciji sudova (čl. 8), sudske prakse ESLJP – *Kinsky v Czech Republic, Sovtranasvato v Ukraine*.

13 U najmanje dva slučaja nepoštovanje standarda iz Kodeksa ponašanja članova Vlade o granicama dozvoljenosti komentarisanja sudskih odluka i postupaka (čl. 2) i Zakona o organizaciji sudova (čl. 8), Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 6), Zakona o zaštiti podataka o ličnosti (čl. 12), sudske prakse ESLJP – *Kinsky vs Czech Republic*.

pravde.¹⁴ Od decembra 2023. do marta 2024. godine zabeleženo je ukupno osam slučajeva otvorenog neprimerenog uticaja od strane predsednika Srbije,¹⁵ odnosno članova Narodne skupštine.¹⁶

Za to vreme nismo imali niti jednu javnu reakciju pravosudnih saveta u ovim slučajevima. Važno je napomenuti da je VSS 7. decembra 2023. godine usvojio Pravilnik o zaštiti sudije i suda od neprimerenog uticaja,¹⁷ dok je VST 28. decembra 2023. godine usvojio Pravilnik o postupanju VST u vezi s neprimerenim uticajem na rad nosilaca javnotužilačke funkcije i javno tužilaštvo.¹⁸ U Izveštaju o nedozvoljenom uticaju na nosioce javnotužilačke funkcije za 2023. godinu navodi se da je Poverenik imao čak 33 slučaja u razmatranju, što je više od duplo više u odnosu na prethodnu godinu, kad ih je zabeleženo 16.¹⁹ Od pomenuta 33 slučaja, najmanje 14 podneo je sâm glavni javni tužilac Višeg javnog tužilaštva u Beogradu Nenad Stefanović, najčešće zbog izveštavanja u medijima o njegovom radu. Poverenik je u

svim slučajevima došao do zaključka da nije bilo nedozvoljenog uticaja, ali i preporučio odgovor, odnosno reakciju VJT u vidu saopštenja, jer se time u određenoj meri narušava ugled tužilaštva. Veliku pažnju javnosti skrenuo je pomenuti slučaj dve premeštene tužiteljke u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu, koje su se takođe obratile Povereniku za samostalnost javnih tužilaca VST-a.²⁰ Ni u jednom predmetu od pomenuta 33 nije utvrđen neprimeren uticaj na tužioce. Izveštaj VSS o neprimerenom uticaju za 2023. godinu nije dostupan, ali je dostupno ukupno šest odluka donetih u 2024. godini, od kojih ni u jednoj nije utvrđen nedozvoljen uticaj.²¹

Samo par slučajeva koje je zabeležio JUKOM našlo se pred nadležnim institucijama, budući da izostaje proaktivno delovanje saveta u ovom smislu. JUKOM će i u narednom periodu beležiti nepostupanje u slučajevima neprimerenog uticaja na pravosuđe, posebno od strane visokih funkcionera institucija izvršne i zakonodavne vlasti, kao i takozvani unutrašnji neprimeren uticaj.

3.4. Pravosuđe za građane

Petu godinu po redu, u okviru realizacije projekta „Otvorena vrata pravosuđa“, JUKOM je radio na jačanju poverenja građana u rad pravosudnih institucija u Republici Srbiji kroz razvoj dijaloga i komunikacije između građana i predstavnika pravosuđa, kao i na unapređenju odgovornosti rada pravosudnih institucija i nosilaca pravosudnih funkcija. JUKOM je svojim aktivnostima u okviru ovog projekta uspeo da pomogne realizaciji Komunikacione strategije Visokog saveta sudstva i sudova.

JUKOM je uspeo da uspostavi različite kanale komunikacije s građanima, prilagođene socijalnoj strukturi stanovništva, starosnoj dobi i nivou obrazovanja. To je uključivalo komunikaciju kroz digitalnu platformu, digitalne medije i blog postove, kao i

14 U najmanje dva slučaja nepoštovanje standarda iz Kodeksa ponašanja članova Vlade o granicama dozvoljenosti komentiranja sudskih odluka i postupaka (čl. 2), Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 6), Zakona o organizaciji sudova (čl. 8), Preporuke br. R (2000) 10 Saveta Evrope (čl. 4), *Sovtransavto v Ukraine*.

15 U najmanje četiri slučaja nepoštovanje standarda iz Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 6), Zakona o organizaciji sudova (čl. 8), sudske prakse ESLJP – *Pesa v Croatia, Rinau v Lithuania, Lesnik v Slovakia*.

16 Vladimir Orlic, predsednik NSRS, u najmanje dva slučaja nepoštovanje standarda iz Zakona o organizaciji sudova (čl. 8), sudske prakse ESLJP – *Rinau v Lithuania, Lesnik v Slovakia, Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 6)*, sudske prakse ESLJP – *Pesa v Croatia*; Biljana Pantić Pilja, narodna poslanica, u najmanje jednom slučaju nepoštovanje standarda iz Zakona o javnom tužilaštvu (čl. 6), prakse ESLJP – *Pesa v Croatia*; Vladimir Đukanović, narodni poslanik, u najmanje jednom slučaju nepoštovanje standarda Kodeksa profesionalne etike advokata (čl. 20.2), prakse ESLJP – *Morice v France*.

17 VSS, Pravilnik o zaštiti sudije i suda od neprimerenog uticaja, dostupno na: <https://shorturl.at/V7Ocx>.

18 VST, Pravilnik o postupanju VST u vezi sa neprimerenim uticajem na rad nosilaca javnotužilačke funkcije i javno tužilaštvo, dostupno na: <https://vst.jt.rs/wp-content/uploads/2024/04/Pravilnik-o-postupanju-Visokog-saveta-tuzilastva-u-vezi-sa-neprimerenim-uticajem-na-rad-nosioca-javnotuzilacke-funkcije-i-javno-tuzilastvo-3.pdf>.

19 Izveštaj o nedozvoljenom uticaju na nosioce javnotužilačke funkcije za 2023. godinu, dostupno na: <https://vst.jt.rs/wp-content/uploads/2024/03/Izvestaj-o-nedozvoljenom-uticaju-na-nosioca-javnotuzilacke-funkcije-za-period-od-1.-januara-do-31.-decembra-2023.-godine.pdf>.

20 Treba napomenuti da su podnele zahteve pre stupanja na snagu novih zakona, koji su ukazali na neopravdanost postupaka glavnog tužioca VJT kada je u pitanju premeštaj van godišnjeg rasporeda.

21 Vidi stranicu VSS: <https://shorturl.at/ZeToc>.

kroz tematska otvorena vrata koja su organizovana u saradnji s preko 70 institucija širom Srbije. Time je dat doprinos uspostavljanju otvorenog dijaloga između građana i pravosuđa, što je podstaklo njihov veći angažman u lokalnim zajednicama. „Otvorena vrata pravosuđa“ takođe su se bavila istraživanjem i prepoznavanjem primarnih potreba građana u njihovom svakodnevnom iskustvu s pravosuđem u Srbiji. Pokušavajući da razumemo i istražimo razloge za nisko poverenje građana u pravosudni sistem, 2023. godine objavili smo izveštaj o praćenju stanja u pravosuđu za 2022. godinu.

Među brojnim materijalima koji su objavljeni u toku 2023. godine, izdajamo preko sto autorskih tekstova na različite pravosudne teme koje su napisali sudije, javni tužioci, profesori prava, advokati i drugi pravni stručnjaci, prevodeći komplikovane procedure na jasan jezik, razumljiv građanima. U cilju sveobuhvatnijeg pojašnjenja konkretnih tema građanima, izradili smo čak deset različitih vodiča: „Vodič kroz Advokatsku tarifu“, „Vodič kroz pravno uređenje braka“, „Vodič za individualne predstave komitetima Ujedinjenih nacija“, „Vodič kroz Zakon o prekršajima – moja prava i obaveze“, „Vodič kroz ostavinski postupak“, „Moja prava u slučaju saobraćajne nezgode: vodič za postupak pred osiguravajućim društvima“, „Ustavna žalba – vodič za obraćanje Ustavnom sudu“, „Kako da pomognem da izborna kampanja bude poštenija?“, „Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog/osuđenog“ i „Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava“. Vodiči su distribuirani svim sudovima i tužilaštvima s kojima je uspostavljena saradnja tokom realizacije

aktivnosti. Da bi bili dostupni i strukovnoj javnosti, u saradnji s Pravosudnom akademijom, postavljeni su i na njihov sajt. Samo u 2023. godini sproveli smo 22 tematskih otvorenih vrata na teme koje su najviše okupirale građane i time doprineli da se preko 600 građana informiše i edukuje o svojim pravima. S obzirom na sve češće obrade teme nasilje u porodici, veliki broj predstavnika pravosuđa nam je sugerisao i potrebu strukovne podrške u slučajevima nasilja u porodici, te smo za preko 150 sudija, javnih tužilaca, predstavnika policije i centara za socijalni rad prilagodili set obuka kako bi razvili veštine za prepoznavanje i razumevanje nasilja u porodici uz usvajanje osnovnih principa i institucionalnih procedura za primenu integralnih, multisektorskih, koordiniranih intervencija službi u zajednici koje efikasno zaustavljaju nasilje.

Kako bi svoje uspehe i rezultate predstavio predstavnicima drugih zemalja, JUKOM je pozvan da prikaže svoj rad u okviru projekta „Otvorena vrata pravosuđa“ na konferenciji Međunarodnog udruženja za sudsku upravu (International Association for Court Administration (IACA)) u Buenos Airesu u oktobru 2023. godine. Tokom konferencije, predstavili smo našu strategiju u pristupu zajednici i lokalnim problemima, kao i sve rezultate koje smo postigli u prethodnih pet godina u partnerstvu sa 12 strukovnih udruženja pravosuđa i organizacijama koje se bave ljudskim pravima i razvojem demokratije u Srbiji. U prezentaciji našeg rada pridružio se Endrju Solomon (Andrew Solomon), savetnik USAID-a za vladavinu prava, koji je pružio širi kontekst Jukomovog rada i

istakao njegov značaj i potencijalnu primenu u drugim zemljama. Svoje programe predstavili su učesnici iz 40 zemalja. Konferencija je pružila jedinstvenu priliku za razmenu iskustava i umrežavanje sa stručnjacima iz celog sveta.

„Otvorena vrata pravosuđa“ prepoznata su od strane Projekta za svetsku pravdu (World Justice Project) za jačanje temelja vladavine prava kao osnove demokratije. Projekat je izabran u konkurenciji od 424 aplikacije iz 109 zemalja, među 30 finalista, zbog svog potencijala za replikaciju i dokazanog uticaja na unapređenje vladavine prava u kategoriji pravosudnih institucija. U završnici takmičenja, projekat je pozvan da prikaže svoje rezultate na godišnjoj konferenciji Američke advokatske komore 2024. godine u Čikagu, gde će pobjednički projekti imati prilike za umrežavanje i izgradnju svog globalnog profila tokom cele godine. Ovo priznanje je još jedna potvrda izvrsno osmišljenog pravosudnog projekta usmerenog ka ljudima u Srbiji.

U decembru 2023. godine organizovali smo svečanu konferenciju na kojoj je, pored partnerskih organizacija, učešće uzelo preko 300 predstavnika pravosuđa iz Srbije. Na konferenciji su dodeljena priznanja institucijama, sudovima, javnim tužilaštvima, Komori javnih izvršitelja, Komori javnih beležnika, Komori socijalne zaštite i drugima bez kojih ovaj program ne bi uspeo. Tom prilikom su predstavljeni rezultati našeg petogodišnjeg rada koje smo uspeli da ostvarimo zahvaljujući brojnim institucijama koje su otvorile vrata za svoje građane, kao i istaknutim ekspertima i ekspertkinjama iz oblasti od značaja za pristup građana pravdi.

3.5. Pristup pravdi građana na Kosovu*

Nakon duže pauze i nekoliko kriznih situacija, pregovarači iz Beograda i Prištine 27. februara 2023. godine postigli su dogovor o novom Sporazumu o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije. Strane su navele da imaju za cilj očuvanje mira i prevazilaženje nasleđa prošlosti, kao i stvaranje uslova za međusobnu saradnju u korist naroda. Za pristup pravdi, možda najvažniji član Sporazuma predstavlja član 1, koji ukazuje na to da će strane razvijati normalne, dobrosusedske odnose na osnovu jednakih prava i

da će priznati međusobna dokumenta i nacionalne simbole, uključujući pasoše, diplome, registarske tablice i carinske pečate.²² Član se ne odnosi samo na lična dokumenta, već na sva dokumenta koja mogu sadržati nacionalne simbole, što ukazuje na to da će podrazumevati i izvode iz matičnih knjiga, katastra, kao i sva relevantna dokumenta i odluke pravosudnih institucija. Odmah potom, 18. marta 2023. godine u Ohridu, strane su prihvatile i Aneks za implementaciju Sporazuma o putu normalizacije odnosa između Kosova i Srbije.

Više od godinu dana od prihvatanja nije došlo do implementacije Sporazuma. Savet ministara Evropske unije usvojio je 12. decembra 2023. godine zaključke o proširenju u kojima poziva Evropsku komisiju da najdalje u januaru 2024. godine izmeni merila za Poglavlje 35 u pristupnim pregovorima sa Srbijom, što podrazumeva obuhvatanje obaveza iz Sporazuma o putu ka normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova u pregovarački okvir za Srbiju.²³ Evropska komisija je pripremila i podnela Savetu EU predlog o izmenama i dopunama u pregovaračkom okviru Srbije 2. februara 2024. godine. Predlog bi trebalo da sadrži smernice za izmene pregovaračke pozicije za Poglavlje 35, odnosno da formalizuje primenu postignutog sporazuma i Aneksa iz Ohrida. Savet EU je 22. aprila 2024. godine usvojio izmene i dopune Poglavlja 35 u pristupnim pregovorima sa Srbijom, tako da se sad odnose na obaveze te države koje proizlaze iz sporazuma koji su postignuti s Kosovom prethodne godine u Briselu i Ohridu.²⁴

Dok se očekuje formalna izmena prelaznih merila u Poglavlju 35, a i izmene Zakona o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštava tako da se u nje ga konačno unese stvarno stanje u pogledu nepostojanja sudova i tužilaštava na teritoriji AP Kosova

22 Dijalog Beograda i Prištine: Sporazum o putu normalizacije između Kosova i Srbije, 27. februar 2023. godine, dostupno na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en.

23 Savet Evropske Unije, „Zaključci Saveta o proširenju“, 12. decembar 2023. godine, dostupno na: https://www.europa.rs/upload/documents/documents/EnlargementWB_SR.pdf.

24 „Ministri EU formalno potvrdili izmene poglavlja 35 u pregovorima sa Srbijom“, *Radio Slobodna Evropa*, 22. april 2024, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/eu-pristupni-pregovori-srbija/32915581.html>.

i Metohije, integrisano srpsko pravosuđe se krajem 2022. godine „razintegrisalo“. To je ostavilo velike posledice po pristup pravdi, posebno za pripadnike srpske zajednice na Kosovu. Iz institucija Kosova izašle su sudije, tužioci, policajci i administrativno osoblje. Podsećanja radi, po osnovu briselskog Sporazuma o pravosuđu, sudije, tužioci i pripadnici administrativnog osoblja koji su ranije radili u srpskom pravosudnom sistemu bili su zaposleni u kosovskom pravnom sistemu od 6. novembra 2017. godine do 7. novembra 2022. godine.²⁵ U tom petogodišnjem periodu pristup pravdi za pripadnike srpske zajednice, iako nepotpun, usled mogućnosti da vode postupak pred nosiocima pravosudnih funkcija koji govore njihovim jezikom i u koje imaju poverenja, kao i usled mogućnosti da se obrate institucijama koje se nalaze u njihovoj neposrednoj blizini, bio je na korektnom nivou.²⁶

Ukupno 20 sudija i 110 predstavnika administrativnog osoblja Osnovnog suda u Mitrovici i njegovih ogranaka u Leposaviću i Zubinom Potoku, četiri sudije Odeljenja Apelacionog suda u Mitrovici, 10 javnih tužilaca i 22 predstavnika administrativnog osoblja Osnovnog tužilaštva u Mitrovici podneli su ostavke na svoje funkcije.²⁷ Kolektivnu ostavku u ime Srba zaposlenih u pravosuđu i tužilaštvu podneo je bivši predsednik Odeljenja Apelacionog suda u Mitrovici. Savet je istog dana zatražio od predsednika sudova i generalnog direktora Sekretarijata Sudskog saveta Kosova (SSK), da procene situaciju i da kao nadležni organi u okviru svojih sudova preduzmu sve neophodne mere i podnesu Savetu neophodne predloge za što bolje funkcionisanje rada u sudovima.²⁸ Na istoj sednici je pomenuto da će odluka biti

doneta naknadno. U julu 2023. godine, nakon sprovođenja odgovarajućih disciplinskih postupaka, SSK je doneo odluke o disciplinskim sankcijama protiv troje sudija kosovskih Srba koji su podneli ostavke u novembru 2022.²⁹ Na osnovu disciplinskih odluka, Savet je izrekao disciplinsku sankciju i predložio razrešenje na osnovu člana 7 (1) Zakona broj 06/L-057, o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca,³⁰ za dvoje sudija kosovskih Srba i jednu javnu pismenu opomenu jednom sudiji.³¹ Još uvek nije zvanično odlučivano o ostalim ostavkama sudija, kao ni o ostavkama tužilaca i odgovarajućeg administrativnog osoblja.

Na terenu je uočeno da se Osnovni sud u Mitrovici suočava s velikim brojem nerešenih predmeta, kao i trend smanjenja stope rešavanja novoprimljenih predmeta,³² što ukazuje na to da je kolektivna ostavka Srba direktno uticala na kapacitete Osnovnog suda u Mitrovici da brzo i efikasno rešava predmete. Osim u retkim hitnim situacijama, Srbi na severu Kosova se trenutno ne obraćaju sudovima koji rade u kosovskom pravosudnom sistemu. Jako je važno ukazati na to da oko 30% nosilaca pravosudne funkcije, ne računajući one koji u međuvremenu stiču uslov za penzionisanje, ne planira povratak u kosovski pravosudni sistem, dok oni koji bi i hteli, više od godinu dana ne praktikuju pravo, što ostavlja posledice po kvalitet njihovog budućeg rada. Republika Srbija je u međuvremenu sve sudije i tužioce obezbedila tako da posebnim ugovorima za doprinos lokalnoj zajednici dobijaju pun iznos plata koje imaju u kosovskom sistemu, što stavlja u diskriminatoran položaj ostale predstavnike pravosuđa Republike

25 Za više informacija o primeni Sporazuma o pravosuđu vidi: Spremo Jovana i Dragiša Čalić, „Izveštaj br. 3 o implementaciji i efektima Sporazuma o pravosuđu – Integracija pravosuđa u pravosudni sistem Kosova u kontekstu evropskih integracija i dijaloga Beograda i Prištine“, Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM Beograd, jul 2022. godine.

26 Detaljniji podaci dostupni su u: Jovana Spremo i Dragiša Čalić, „Normalizacija odnosa Beograda i Prištine i pristup pravdi – Ostvarivanje prava građana pred pravosudnim institucijama i priznanje dokumenata“, YUCOM, Beograd, 2023.

27 Misija OEBS-a na Kosovu, „Pravosudni sistem Mitrovice – Status pre i posle masovne ostavke srpskih sudija, tužilaca i administrativnog osoblja na Kosovu“, februar 2024. godine, str. 14-15.

28 Sudski savet Kosova, „Sastao se Sudski savet Kosova, diskutovala se trenutna situaciju u sudskom sistemu“, 7. novem-

bar 2022. godine, dostupno na: <https://www.gjyqesori-rks.org/2022/11/07/sastao-se-sudski-savet-kosova-diskutovala-se-trenutna-situaciju-u-sudskom-sistemu/?lang=sr>.

29 Ibid., str. 16.

30 Zakon br. 06/L-057, o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, „Službeni List Republike Kosovo“ br. 23.

31 Predsednica RKS potpisala je u oktobru 2023. godine ukaz o razrešenju srpskih sudija – bivše predsednice Osnovnog suda u Mitrovici Ljiljane Stevanović i bivšeg predsednika Odeljenja Apelacionog suda u Mitrovici Nikole Kabašića „zbog učešća u političkoj organizaciji, Srpskoj listi“, odnosno prisustva na sastancima sa zvaničnim Beogradom. Više na: <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/osmani-potpisala-ukaz-o-razrešenju-srpskih-sudija-ljiljane-stevanovic-i-nikole>.

32 Misija OEBS-a na Kosovu, „Pravosudni sistem Mitrovice – Status pre i posle masovne ostavke srpskih sudija, tužilaca i administrativnog osoblja na Kosovu“, februar 2024. godine, str. 21.

Srbije, koji primaju značajno niže zarade od kolega koje su radile u kosovskom sistemu i koje nastavljaju da primaju isti iznos.³³

Kako pomenuti Zakon o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštva u Republici Srbiji predviđa i donošenje posebnog zakona u vezi sa sudovima i javnim tužilaštvima na teritoriji AP KiM, a kako se to nije desilo u prethodnih deset godina, sudovi u Leskovcu će nastaviti s radom na predmetima koji su u nadležnosti sadanepostojećih sudova u Kosovskoj Mitrovici i vršiti zakonske nadležnosti na ovoj teritoriji.³⁴ Podsetimo, Sporazumom o privremenom prenošenju nadležnosti³⁵ definisano je postupanje u predmetima raspravljanja zaostavštine i ostalim vanparničnim predmetima, parničnim i izvršnim predmetima.³⁶ Suprotno očekivanjima, usled izlaska Srba iz institucija Kosova, nije povećan priliv predmeta sudu u Leskovcu, što ukazuje na to da za stvari koje zahtevaju izvršenje na teritoriji Kosova nema druge institucije do one koja radi u kosovskom sistemu, kome je pristup faktički otežan. U predmetima za koje je nadležan sud u Leskovcu, većina problema građana zaista biva rešena, ali ostaje pravna nesigurnost, budući da je za neke oblasti, najčešće iz do-

mena porodičnog prava i ostavina, i dalje neophodno obratiti se i jednom i drugom sudu, u zavisnosti od toga gde je izvršenje, odnosno sprovođenje. Međusobno priznanje dokumenata, odluka i presuda izrazito bi olakšalo postupanje i izvesno smanjilo pravnu nesigurnost kojoj su građani, posebno severa Kosova, izloženi.

U konačnici, važno je istaći da u protekle dve godine ne da nismo mogli da govorimo o napretku u pogledu ostvarivanja prava građana u vezi s Kosovom ili na njemu, nego možemo da govorimo i o nazadovanju. Očekujući povratak implementaciji sporazuma iz Brisela i Ohrida, prat ćemo kako će i u kojoj meri vlasti i u Srbiji i na Kosovu odgovarati na stvarne probleme građana, kojima se trenutno niko ne bavi.

33 Ibid.

34 Po sklapanju Briselskog sporazuma, Visoki savet sudstva je Odlukom iz juna 2013. godine predvideo da će sudovi u Kosovskoj Mitrovici odlučivati o započetim predmetima do 15. jula 2013. godine, a da će odluke u tim predmetima izraditi do 1. septembra iste godine. U Odluci VSS-a navodi se i da će se akti kojima se pokreću predmeti posle 15. jula 2013. godine evidentirati i čuvati od strane ovih sudova kako bi se kasnije dostavili i rešili u okviru pravosudnih organa uspostavljenih u skladu s Briselskim sporazumom, uključujući osnovne sudove u opštinama s većinskim srpskim stanovništvom. Ti predmeti će se čuvati „na način koji će omogućiti poštovanje rokova za dostavljanje predmeta pravosudnim organima u skladu sa Sporazumom, a u saradnji sa EULEX-om, što će biti definisano naknadnim dogovorom“. Za hitne krivične predmete predviđeno je da se dostavljaju Euleksu, koji će ih rešavati, dok se za hitne građanske predmete predviđalo rešavanje od strane ovih sudova do septembra, kada se očekivala realna integracija.

35 Sporazum o sprovođenju Odluke o privremenom prenošenju nadležnosti koji su potpisali predsednik Apelacionog suda u Nišu, predsednik Višeg suda u Leskovcu, predsednik Osnovnog suda u Leskovcu, bivši predsednik Višeg suda u Kosovskoj Mitrovici, bivša predsednica Osnovnog suda u Kosovskoj Mitrovici i državni sekretar Ministarstva pravde 17. aprila 2018. godine.

36 Detaljan pregled predmeta možete pogledati u: Jovana Spremo i Dragiša Čalić, „Normalizacija odnosa Beograda i Prištine i pristup pravdi – Ostvarivanje prava građana pred pravosudnim institucijama i priznanje dokumenata“, YUCOM, Beograd, 2023.

04

Zaštita

ljudskih prava

u 2022-24.

godini

– aktuelna

pitanja

4.1. Žene kao žrtve rodno zasnovanog nasilja i prava oštećenih u krivičnom postupku

JUKOM je nastavio praksu zastupanja žrtava u krivičnim postupcima. Preuzeti slučajevi uglavnom se odnose na rodno zasnovano nasilje – nasilje u porodici, seksualno nasilje, nasilje prema detetu. Pored zastupanja, u izveštajnom periodu pratili smo primenu Akcionog plana za Poglavlje 23, kao i Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka. Učestvovali smo u radnoj grupi za izradu Revizije Akcionog plana za ostvarivanje prava žrtava i svedoka, objavljene u julu 2023. godine.

U pogledu prava žrtava u krivičnom postupku u Srbiji, normativni okvir se nije značajno menjao. Radne grupe za izradu izmena i dopuna Zakonika o krivičnom postupku i Krivičnog zakonika sastale su se s

predstavnicima Nacionalnog konventa u januaru 2024. godine kako bi predstavile svoj dosadašnji rad. Premda ovaj sastanak predstavlja primer dobre prakse, učesnici Nacionalnog konventa istakli su potrebu za dodatnim informacijama od strane ovih radnih grupa. Radne grupe su u opštim crtama predstavile dosadašnji rad i nabrojale za koja krivična dela se planira intervencija i u kom obimu će intervenisati u krivični postupak. Nismo, međutim, dobili nikakav tekst dosadašnjeg nacрта, te je nemoguće oceniti kako će ove izmene uticati na prava oštećenih u krivičnom postupku, budući da je, prema Akcionom planu za Poglavlje 23 (pravosuđe i osnovna prava), predviđen niz preporuka i aktivnosti u ovom domenu. Imajući u vidu tragedije koje su pogodile Srbiju u čak dve masovne pucnjave 2023. godine, ovde je naročito važno obratiti pažnju na preporuke iz Akcionog plana za poglavlje 23 koje se odnose na prava deteta, jačanje uloge Saveta za prava deteta i rad na unapređenju maloletničkog pravosuđa.

U odnosu na procesne garancije, Akcioni plan za Poglavlje 23 predviđa:

„Izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku treba ustanoviti punu harmonizaciju sa direktivama EU u oblasti procesnih garancija. Takođe, izmenama Zakonika o krivičnom postupku unaprediti efikasnost samog postupka, a naročito u delu koji se odnosi na dostavljanje pismena, snimanje suđenja i procesnu disciplinu. Staviti akcenat na pravo na advokata, pravo na informisanje i prava na tumačenje i prevođenje. Izmenu Zakonika treba da prate i obuke relevantnih subjekata. Raditi na osnivanju službi podrške žrtvama kako bi se obezbedio još jedan aspekt pristupa pravdi. Obučiti sve relevantne učesnike radi podizanja kapaciteta neophodnih za punu primenu procesnih garancija. Podići nivo bezbednosti svedoka i svedoka saradnika na viši nivo i unaprediti rad službi za podršku svedocima i svedocima saradnicima. Povećati broj aktivnosti usmerenih na stvaranje i poboljšanje službi za podršku i pomoć svedocima i oštećenima na nacionalnom nivou, bazirane na već uspostavljenim službama za pomoć i podršku oštećenima u sudovima i javnim tužilaštvima.“

Iz trenutne perspektive nemoguće je oceniti da li radne grupe za izmene i dopune krivičnih zakona imaju ovu preporuku u vidu i u kolikom obimu će ona biti ispunjena, budući da od sastanka u januaru 2024. godine nismo imali nikakve informacije o radu ovih radnih grupa. Uz poštovanje obima posla i razumevanje da se radi o vrlo značajnim sistemskim promenama, nadamo se da će rok za javnu raspravu korespondirati vremenskom periodu koji je bio potreban da se izmene i dopune izrade, suprotno postojećoj praksi da se u proseku ostavlja rok od 3 nedelje za sprovođenje javne rasprave.

Događaji u javnom prostoru Srbije doveli su u fokus šire i stručne javnosti i temu „osvetničke pornografije“. Deljenje eksplicitnih video-snimaka bez pristanka osobe koja se nalazi na njima nije predviđeno kao zasebno krivično delo u domaćem zakonodavstvu. Nakon sastanka s radnim grupama, nismo stekli utisak da je ova izmena planirana, iako je izuzetno neophodna. Na srpskom jeziku trenutno postoji nekoliko Telegram grupa s više desetina hiljada korisnika koji međusobno razmenjuju različite eksplicitne fotografije i snimke nastale uglavnom zloupotrebom

poverenja.³⁷ Iako u našem krivičnom pravu postoji krivično delo neovlašćeno fotografisanje i neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka,³⁸ za ova krivična dela predviđeno je gonjenje po privatnoj tužbi, osim ukoliko je ono učinjeno od strane službenog lica. Izmjena Krivičnog zakonika u ovom pravcu postala je neophodna nakon odbacivanja krivične prijave od strane nadležnog tužilaštva pod obrazloženjem da nije učinjeno krivično delo za koje se preduzima gonjenje po službenoj dužnosti.³⁹ Pored problema s razmenom seksualno eksplicitnih sadržaja koji su nastali zloupotrebom poverenja, pojavio se i problem s upotrebom veštačke inteligencije u svrhu izrade lažnih pornografskih snimaka. Ovi snimci, iako lažni, podobini su da izuzetno naruše čast, ugled i lični i privatni život osobe na koju se snimci odnose, ali nisu predviđeni kao posebno krivično delo. Kako su početkom 2024. godine baš maloletnice bile žrtve ovakvog oblika kreiranja pornografije s njihovim likom, pojavila se potreba da se i ovo pitanje reguliše Krivičnim zakonikom. Prateći globalne trendove i praksu u svetu, pojedine zemlje regiona, poput Hrvatske i Crne Gore, već su to uradile. U Crnoj Gori je predviđeno da se gonjenje za ovo delo preduzima po službenoj dužnosti, dok je u Hrvatskoj predviđeno da se preduzima po predlogu oštećene. U svakom slučaju, oba rešenja su bolja od aktuelnog domaćeg rešenja da se za ove radnje gonjenje preduzima po privatnoj tužbi. Naročito treba imati u vidu štetu koja nastaje po ugled žrtve ovakvog krivičnog dela i činjenicu da je zloupotrebjeno poverenje, što oštećene u ovim slučajevima čini dodatno ranjivima. Nažalost, iz javnog tužilaštva se čuju glasovi koji se protive uvođenju ovog krivičnog dela. Imajući u vidu nadležnosti Posebnog odeljenja Višeg javnog tužilaštva u Beogradu za visokotehno- loški kriminal, nije dovoljno samo izmeniti zakon, već je neophodno povećati kapacitete ovog tuži-

37 Ana Zdravković, Nikolina Tomašević i Staša Ivković, „Telegram iz senke: incest, dečija i osvetnička pornografija“, *Osnazene*, dostupno na: <https://osnazzene.org.rs/blog/telegram-iza-senke-incest-decija-i-osvetnicka-pornografija/>, pristupljeno 19. 6. 2024. godine.

38 Čl. 144 i 145 Krivičnog zakonika Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).

39 „Odbaćena krivična prijava za deljenje osvetničke pornografije na Telegramu“, *NI*, 31. oktobar 2023, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/odbacena-krivica-prijava-za-deljenje-osvetnicke-pornografije-na-telegramu/>, pristupljeno 19. 6. 2024. godine.

laštva. Ovde treba imati u vidu i druga rodno motivisana krivična dela poput polnog uznemiravanja, proganjanja, a često i ugrožavanja sigurnosti, gde se digitalne tehnologije vrlo često koriste kao sredstvo izvršenja dela.

Kad je reč o slučajevima u kojima je JUKOM pružao besplatnu pravnu pomoć, nastavili su se problemi koji postoje duži niz godina. Žrtve rodno zasnovanog nasilja se saslušavaju više puta, bez obzira na to da li su maloletne ili punoletne. Neretko se događa da učinilac i žrtva budu istovremeno pozvani u Javno tužilaštvo da daju iskaz, iako postoji izrečena mera zaštite zabrane prilaska u parničnom postupku. Ni sud ni tužilaštvo ne vode računa o osećanjima žrtve, njenim kapacitetima da se susreće s nasilnikom i posledicama ovih susreta. Naročito je problematično što se ova situacija ponavlja u porodičnim stvarima, kada se nakon krivičnog postupka vodi parnični postupak za starateljstvo nad decom. Dokazi izvedeni u krivičnom postupku ne koriste se u parničnom, nego čitav postupak kreće ispočetka, a žrtva je ponovo prinuđena da daje iskaz i prolazi kroz viktimizaciju. Smatramo da bi bilo neophodno preduzeti odgovarajuće korake kako bi se davanje iskaza žrtve svelo na minimum i na taj način izbegla viktimizacija.

Nastavljen je trend upućivanja žrtava na poseban parnični postupak za naknadu štete, od čega većina oštećenih, nakon što su prethodno prošle kroz krivični postupak, odustane, jer nema kapaciteta da prolazi kroz još jedan postupak. U radu sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja neophodno je istaći da samo pravna pomoć nije dovoljna. Neophodno je da oštećene dobiju i psihološku, socijalnu, a često i finansijsku pomoć da bi mogle zaista da izađu iz kruga nasilja, naročito ako je član porodice nasilnik. Zbog toga je naknada štete vrlo često veoma značajna žrtvama koje nemaju sredstva da počnu samostalan život, a one od nje odustaju usled neefikasnosti pravosudnog sistema, koji ne može sve da završi u jednom postupku.

Žene vrlo često ne razumeju sve faze postupka niti im iko od institucija kojima se obraćaju za pomoć objašnjava tok krivičnog postupka. Izuzetno je značajno da žrtve imaju predstavu o tome kako postupak izgleda i koliko će trajati. Ukoliko nemaju stručnu, advokatsku pomoć, žrtve o različitim fazama postupka saznaju „usput“, pa su često zatečene či-

njenicom da moraju više puta da daju iskaz i prolaze kroz vrlo neprijatne susrete s učiniocem.

Službe podrške predviđene Nacionalnom strategijom za ostvarivanje prava žrtava i svedoka, iako formirane pri pojedinim višim javnim tužilaštvima, nisu dovoljna podrška žrtvama. Takođe, u sistemu besplatne pravne pomoći, oštećena, ako nije direktno pogođena porodičnim nasiljem već nekim drugim deliktom, nema garantovanu besplatnu pravnu pomoć, već mora da pruža dokaze da ispunjava imovinski cenzus za dodelu besplatne pravne pomoći. To je konstatovano i u prvom GREVIO⁴⁰ izveštaju za Srbiju koji prati primenu Konvencije Saveta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Iako je položaj žena donekle poboljšan donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici,⁴¹ ovaj zakon i dalje ne rešava mnoštvo problema s kojima se susreću žene koje žele da ostvare zaštitu od nasilja. Predviđene hitne mere izriču se u trajanju najdužem do 30 dana, bez mogućnosti produženja roka. Pravosudni sistem nije u stanju da u roku od 30 dana odgovori ni na jedan zahtev postavljen u parničnom ili krivičnom postupku. Vrlo često se za pravni savet javljaju žene kojima ovaj rok ističe i koje su uplašene za svoju bezbednost kad im istekne mera zaštite. Primetno je i različito postupanje policijskih službenika u različitim policijskim stanicama. Dok, s jedne strane, imamo primere izuzetno dobre prakse gde se reaguje odmah, deca budu prepoznata kao posredne žrtve nasilja jer su prisustvovala nasilju i koordinacione grupe predviđene Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici urade svoj posao, s druge strane imamo slučajeve gde žrtve tvrde da su bile odvrćane od policijskih službenika da prijave nasilje i da su se sretale s minimiziranjem problema. Neposredna reakcija na nasilje, čija efikasnost u velikoj meri zavisi od policije, koja je prvi kontakt oštećene s pravosudnim sistemom, vrlo često zavisi od personalnih rešenja u pojedinim policijskim stanicama, što ne bi smelo da se događa. U tom smislu, neophodno je standardizovati postupanje policije tako da

40 <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pdfa/16809987eb>, pristupljeno 19. 6. 2024. godine
41 „Sl. glasnik RS“, br. 94/2016 i 10/2023 – dr. zakon.

oštećena ima pravnu sigurnost da će u svakoj policijskoj stanici imati isti odgovor na prijavu nasilja.

Medijski problem izveštavanja o rodno zasnovanom nasilju je eskalirao u oktobru 2022. godine, kada je dnevni list „Informer“ objavio intervju s višestrukim silovateljem, koji je nakon odležane kazne pušten na slobodu bez ikakvih dodatnih socijalnih ili psiholoških mera praćenja njegove rehabilitacije. U javnom prostoru je svesno i tendenciozno stvoreno stanje panike i straha za bezbednost žena. Zbog ovog načina izveštavanja održana je i serija protesta od strane neformalne ženske grupe „Ženska solidarnost“ ispred prostorija dnevnog lista „Informer“. Umesto sistemskog odgovora koji bi morala da pruži na ovakve zahteve, država nije uradila ništa, osim što je MUP protiv tri aktivistkinje podneo zahtev za pokretanje prekršajnog postupka zbog prekršaja iz člana 17 Zakona o javnom redu i miru „paljenje pirotehničkih proizvoda i pucanje“. O partnerskom i porodičnom nasilju se i dalje izveštava senzacionalistički, akt nasilja se naziva „porodičnom tragedijom“, a identitet i dostojanstvo žrtve se ne poštuju u medijskim tekstovima, čime se održava i podržava kultura nasilja u društvu.

Analizom pravnih potreba i puta kojim žene i posebno osetljive grupe ostvaruju svoje pravne potrebe, koju je JUKOM sproveo krajem 2023. godine, identifikovani su brojni problemi koji se odnose na izložene postupke – počev od samog pristupa informacijama o njihovim pravima, preko opštih pravnih informacija o toku postupka koji žele da vode, troškovima, vremenu koje moraju da ulože i podršci koja im je neophodna u vođenju ovih postupaka, preko dodeljivanja besplatne pravne pomoći do diskriminacije s kojom se susreću u svim fazama ovih postupka. Put pravde za nekoga ko je ranjiv je izuzetno iscrpljujuć i naporan, naročito ako uz sebe nema adekvatnu stručnu pomoć. Finansije su veliki izvor frustracije i čest razlog za odustajanje od vođenja postupka, iako je možda i ostvareno pravo na besplatnu pravnu pomoć, ali je besplatnost ove pomoći uslovljena uspehom u sporu. Gubitak u građanskoj parnici povlači sa sobom plaćanje troškova suprotne strane, što je veoma demotivišuće za svakog ko pokušava da ostvari svoja prava. Analiza koju je JUKOM sproveo u decembru 2023. godine u okviru projekta „Pravda za sve“ pokazala je da su najugroženija ekonomska i socijalna prava, poput prava iz oblasti socijalne zaštite i radnih prava, ali i porodična prava. Zaštita psi-

hičkog i fizičkog integriteta ranjivih grupa mora biti u centru pravosudnog sistema bilo kroz upravni bilo kroz parnični ili krivični postupak, a upravo je pravni sistem učinio da se najugroženiji osećaju najmanje zaštićeno. Nakon razgovora s brojnim intervjuisanim osobama u toku ovog istraživanja i dvadesetšestogodišnjeg iskustva u pružanju besplatne pravne pomoći, možemo reći da je pristup pravdi najteži diskriminiranim grupama, naročito onima kod kojih postoji više od jednog osnova za diskriminaciju (žene sa invaliditetom, Romkinje, pripadnice i pripadnici nacionalnih i etničkih manjina). Bez obzira na to o kojoj vrsti postupka je reč, neophodno je na svim nivoima povećati snezibilisanost svih aktera u postupku – državnih činovnika, policijskih službenika, javnih tužilaca, sudija, sudskih veštaka i tumača, advokata i ostalih direktnih ili posrednih učesnika u postupku, da bi se pristupačnost pravdi popravila za najugroženije društvene grupe. Konačan cilj treba da bude stvaranje osetljivije društvene klime među svim uključenim učesnicima i razvijanje empatije u društvu za sugrađane koji se susreću s najvećim izazovima prilikom ostvarivanja svojih prava. Pored razvijanja neophodnog razumevanja ovih problema, potrebno je osnažiti same pripadnice zajednice i vratiti im poverenje u institucije pravosudnog sistema.

4.2. Javna osuda hapšenja Boška Savkovića

Povodom hapšenja novinara, aktiviste, reditelja i pravnika Boška Savkovića, kojem je određen pritvor do 30 dana zbog krivičnog dela *pozivanje na nasilnu promenu ustavnog uređenja*, JUKOM je javno reagovao kvalifikujući da se na ovaj način vrši **organizovano zastrašivanje građana i grubo kršenje slobode izražavanja od strane najviših državnih organa**.

Bošku Savkoviću je stavljeno na teret da je na protestu „Srbija protiv nasilja“, održanom 3. juna 2023. godine, nosio lutku predsednika Srbije obešenu na transparentu. Savković je negirao da je imao bilo kakve veze s lutkom s kojom je fotografisan njegov transparent, te da ona nije visila na njegovom transparentu. S transparentom koji je išao, kako navodi, „iz ruke u ruku na protestu“, fotografisao se veliki broj građana i ne postoje dokazi da je sporna lutka pripadala Bošku Savkoviću. Simbolično izražavanje

nezadovoljstva građana, koje očigledno nije imalo za cilj pozivanje na nasilje, shvaćeno je kao pozivanje na nasilno rušenje ustavnog poretka Srbije. JUKOM je podsetio da sloboda izražavanja podrazumeva pravo da se govorom, pisanjem, slikom, pa i performansom, prenesu i šire ideje i mišljenja. U političkoj kritici, sloboda izražavanja može biti šokantna, neprijatna, pa čak i uvredljiva, ali su državni organi i funkcioneri dužni da je trpe kao donosioci odluka i zbog pozicije moći koju zauzimaju u društvu.

JUKOM je osudio ovo hapšenje kao nesrazmernu i izuzetno represivnu meru prema jednom građaninu, koja ima za cilj da pošalje poruku svim ostalim građanima da političare na vlasti u Srbiji nije dozvoljeno kritikovati ili da je kritika dozvoljena na samo određene, nepisane načine.

Navedeno hapšenje osudio je [Evropski ekonomski i socijalni komitet](#), čijim telom – Zajedničkim konsultativnim komitetom EU-Srbija, Boško Savković i ko-predsedava u ime Srbije.

05

**Najznačajniji
projekti**

„Pravda za sve“

Trajanje projekta:

septembar 2023 – septembar 2028.

Donator:

Američka agencija za međunarodnu saradnju (USAID/Srbija)

„Pravda za sve“ je petogodišnji projekat osmišljen da pomogne Vladi Republike Srbije da reši pravne probleme građana i da im olakša pristup pravdi kroz osnaživanje pravosudnog sistema i njegovih nosilaca i ostvarivanje zagarantovane vladavine prava. Projekat „Pravda za sve“ osnažiće građane Srbije da bolje upoznaju pravo i svoja prava i da se služe njima kroz uspostavljanje partnerskog odnosa između aktera u pravosuđu i lokalnih zajednica kako bi zajedno došli do inovativnih pristupa i rešenja za pravne probleme te unapređenja pravnih usluga. Kao rezultat ovih aktivnosti, projekat „Pravda za sve“ poboljšaće kvalitet i efikasnost pravde i transparentnost rada sudova, te na taj način doprineti rezilijentnosti i opštem cilju USAID-a za prosperitetnijom i demokratskom Srbi-

jom, posvećenoj evropskim integracijama i oslanjanju na sopstvene resurse.

AKTIVNOSTI

- Organizovanje aktivnosti na unapređenju pravne pismenosti koje informišu građane Srbije – naročito najranjivije grupe – o pravu i zakonima, njihovim pravima i putevima ka ostvarivanju pravde.
- Korišćenje tehnologije i omogućavanje dijaloga na relaciji pravosuđe – lokalna zajednica kako bi se podstaklo učešće javnosti u reformi pravosudnog sistema i postiglo bolje razumevanje potreba građana za pravdom, vrstom pravnih usluga i optimalnim ishodima nakon interakcije sa sistemom.
- Pokretanje procesa koji uključuju participatorno istraživanje i mobilizaciju lokalnih zajednica kako bi se unapredila efikasnost i odgovornost pravosudnih institucija i pružalaca pravosudnih usluga.
- Uvođenje inovativnih politika, praksi i alatki koje ljudima pomažu da pristupe pravdi, zaštite svoja prava i reše pravne probleme bez diskriminacije,

naročito kada su u pitanju pripadnici ugroženih i marginalizovanih grupa.

- Podrška uspostavljanju pravosudnog ekosistema koji je kreiran po meri građana i u kome se odluke donose na osnovu podataka i statistika koje dalje uobličavaju nove strategije razvoja i koriste se za rešavanje gorućih pravnih problema.
- Unapređenje kvaliteta i modaliteta pružanja besplatne pravne pomoći kroz jačanje koordinacije, unapređenje operativnih procedura i poboljšanje kapaciteta i stručnosti pružalaca.
- Poboljšanje mehanizama zaštite za žrtve i svedoke rodno zasnovanog nasilja kroz sistemske reforme, bolju koordinaciju relevantnih institucija te unapređenje kapaciteta i znanja nosilaca pravosudnih funkcija.

„Sloboda izražavanja i zaštita privatnosti na internetu u Srbiji“

Trajanje projekta: 15. jun 2023 – 15. maj 2024. godine

Donator: ABA ROLI

Projekat ima za cilj unapređenje digitalnog okruženja za novinare i branitelje ljudskih prava (HRD) u Srbiji, s posebnim fokusom na zaštiti od zloupotreba sudskih postupaka, posebno SLAPP (strateška tužba protiv javnog učešća) slučajeva.

Pravni stručnjaci JUKOM-a su analizirali SLAPP slučajeve u digitalnom prostoru Srbije kako bi identifikovali slučajeve zloupotrebe prava i pružili preporuke za poboljšanje sudskih postupaka. Tokom implementacije projekta razvijen je onlajn video podkast radi podizanja svesti o SLAPP slučajevima i sudskom uznemiravanju. U podkastu se javnosti na pristupačan način prikazuju odabrani pravni slučajevi.

JUKOM je vodio medijsku kampanju radi animiranja srpskog društva oko pitanja slobode izražavanja. Takođe je sproveo kampanju za zagovaranje fokusiranu na poboljšanje mehanizama za sprečavanje SLAPP tužbi u digitalnom prostoru.

„Pristup pravdi u okviru dijaloga Beograda i Prištine u okviru pregovaračkog okvira EU“

Trajanje projekta: septembar 2023 – mart 2024.

Donator:

Institut za mirne promene (PCI)

Projekat „Pristup pravdi u okviru dijaloga Beograda i Prištine u okviru pregovaračkog okvira EU“ imao je za cilj izradu sveobuhvatne analize o početku primene Aneksa o implementaciji Sporazuma o normalizaciji između Kosova i Srbije (Ohridski sporazum), s fokusom na član 1, koji se odnosi na međusobno priznanje dokumenata i potencijalnu izmenu prelaznih merila za pregovaračko poglavlje 35. Podržao ga je Instituta za mirne promene (PCI), koji je rukovodilac većeg projekta – „Srbija – Kosovo: Lokalni glasovi za razvoj“ („Serbia-Kosovo: Local voices for development“), podržanog od strane UK Aid-a.

Budući da godinu dana nakon dogovora nije došlo do primene Sporazuma, analiza u izveštaju „Normalizacija odnosa Beograda i Prištine i pristup pravdi – ostvarivanje prava građana pred pravosudnim institucijama u skladu sa dogovorenim sporazumima i pitanje međusobnog priznanja dokumenata“, objavljenom u aprilu 2024. godine, prilagođena je tako da obuhvata pregled ostvarivanja prava građana pred pravosudnim institucijama i uopšteno pristup pravdi.

„Poglavlje 23: unapređenje pravnog okvira za razvoj osnovnih prava“

Trajanje projekta: maj 2023 decembar 2023.

Donator: Savezno ministarstvo spoljnih poslova – Ambasada Savezne Republike Nemačke

Projekat „Poglavlje 23: unapređenje pravnog okvira za razvoj osnovnih prava“ predstavlja inicijativu JUKOM-a u pružanju podrške Srbiji na

njenom putu ka članstvu u EU, s posebnim fokusom na unapređenje i zaštitu osnovnih prava u skladu sa standardima Evropske unije. Projekat je pokušao da doprinese kontinuiranim naporima ka unapređenju zaštite osnovnih prava u Srbiji, u skladu s Akcionim planom za Poglavlje 23 u procesu pristupanja Srbije EU. U odnosu na Poglavlje 23, projekat je preuzeo korake u sledećim aktivnostima.

- **Unapređenje prava manjinskih grupa.** Iako u Srbiji postoji već uspostavljen dobar pravni okvir, različite manjine se i dalje suočavaju s brojnim izazovima, uključujući socijalnu isključenost i ograničenu političku participaciju. Kroz monitoring implementacije strateškog okvira za prava manjina u Srbiji, projekat je usmeren na promovisanje efikasnije implementacije postojećeg zakonskog okvira i politika koje štite manjinske zajednice, s ciljem poboljšanja njihovog položaja u društvu.
- **Promocija prava LGBT+ osoba.** U Srbiji postoji veliki prostor za poboljšanje prava LGBT+ osoba, naročito u pogledu pravnog priznavanja istopolnih partnerstava. Projekat je imao za cilj zagovaranje usvajanja Zakona o istopolnim partnerstvima i rad na podizanju svesti građana o važnosti zakona o istopolnim partnerstvima i izazovima s kojima se suočava LGBT+ zajednica u Srbiji.
- **Unapređenje dijaloga.** Projekat je težio unapređenju komunikacije između državnih institucija, organizacija civilnog društva i drugih relevantnih aktera. Otvoren dijalog je ključan u procesu demokratizacije, reformi i razvoja pravne države, i može da doprinese tome da promene u javnim politikama budu zasnovane na stvarnim podacima, kao i da adekvatnije adresiraju potrebe građana na koje utiču.

„Ka adekvatnoj besplatnoj pravnoj pomoći za građane“

Trajanje projekta: april 2023 – oktobar 2023.

Donator: Ambasade Republike Češke – TRANSITION FUND

Projekat „Ka adekvatnoj besplatnoj pravnoj pomoći za građane“ fokusirao se na unapređenje siste-

ma besplatne pravne pomoći, s posebnim osvrtom na poboljšanje dostupnosti za ugrožene građane. Inicijativa je bila posvećena omogućavanju jednakog pristupa pravdi za sve građane, s posebnim osvrtom na ranjive i marginalizovane grupe. Iako je u Srbiji 2019. godine uveden novi Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći i uprkos postojanju 166 državno registrovanih pružalaca pravne pomoći pri Jedinice lokalne samouprave, i dalje postoje izazovi u radu usled nejasnih i nepreciznih odredbi ovog zakona i nedostatka kapaciteta lokalnih samouprava. U Srbiji, građani se suočava sa brojnim izazovima u odsustvu efikasnog državnog sistema pravne pomoći. Ova okolnost onemogućava posebno marginalizovane grupe da adekvatno rešavaju pravne probleme i ostvare pristup pravdi na efikasan način. Projekat je predvideo realizaciju aktivnosti koje obuhvataju:

- pružanje pravne pomoći (pružanje podrške u obezbeđivanju pravne pomoći ranjivim kategorijama kroz strateške parnice i pružanje pravne podrške);
- razvoj institucionalnih i individualnih kapaciteta (organizovanje obuka za zaposlene u lokalnim samoupravama s ciljem unapređenja znanja zaposlenih);
- dijalog i podizanje svesti (podsticanje institucionalnog dijaloga o izazovima s kojima se suočava sistem besplatne pravne pomoći u Srbiji i vođenje kampanje o pravu na besplatnu pravnu pomoć putem masovnih medija kako bi se podigla svest građana o postojanju prava na besplatnu pravnu pomoć, posebno među ranjivim kategorijama društva).

„Jačanje vladavine prava u Republici Srbiji“

Trajanje projekta: novembar 2022 – april 2025.

Donator: GIZ

Projekat „Jačanje vladavine prava u Republici Srbiji“ ima za cilj da unapredi zaštitu osnovnih prava u Srbiji kroz tri komponente: zaštitu podataka o ličnosti, pružanje besplatne pravne pomoći i zaštitu prava osumnjičenih. Projektnim aktivnostima se pruža podrška u unapređenju politika Vlade Republike Srbije i pravnog okvira kako bi se uskladili

s međunarodnim obavezama i zahtevima pregovora o pristupanju EU, posebno vezanim za Poglavlje 23, kao i da se kroz brojne obuke i treninge poveća „pravna pismenost“ državnih službenika. Projekat daje prioritet uspostavljanju dobre saradnje s jedinicama lokalne samouprave kako bi službenici bili informisani o svim regulatornim promenama i adekvatno obučeni za njihovo sprovođenje. Pored održavanja obimnih programa obuke, panela, konferencija i radionica, projekat radi na promovisanju principa dobrog upravljanja, transparentnosti i odgovornosti u radu i sprovodi analize određenih zakona. Da bi se ostvarili navedeni ciljevi, planiranim aktivnostima će se ojačati institucije i unaprediti njihove usluge, s posebnim fokusom na zaštitu podataka o ličnosti, poštovanje procesnih prava osumnjičenih i pružanje besplatne pravne pomoći na nediskriminatoran način. Projekat sprovodi JUKOM u saradnji s Nemačkom međunarodnom organizacijom za saradnju (*Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit – GIZ*) i samo je deo projekta „Jačanje vladavine prava u Republici Srbiji“ (EU ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE I ZA OSNOVNA PRAVA), koji zajednički finansiraju EU i nemačko Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ). Za implementaciju projektnih aktivnosti u vezi sa zaštitom podataka o ličnosti, besplatnom pravnom pomoći i zaštitom prava osumnjičenih koje sprovodi JUKOM zadužen je GIZ.

„Otvorena vrata pravosuđa“

Trajanje projekta: 7. januar 2019 – 6. januar 2024. godine

Donator: USAID

Opšti cilj projekta „Otvorena vrata pravosuđa“ bio je jačanje poverenja građana u rad pravosudnih institucija u Republici Srbiji kroz poboljšanje komunikacije između građana i pravosuđa. Jedan od tri osnovna cilja koje je projekat želeo da postigne jeste uspostavljanje proaktivnog odnosa predstavnika pravosuđa i građana i njihovo bolje upoznavanje sa samim sistemom, što bi doprinelo tome da se građani bolje upoznaju sa svojim pravima, kao i da razumeju prava i način njihovog ostvarivanja. Projekat je želeo da uspostavi takav odnos kroz nekoliko kanala komunikacije s građanima, koji su bili prilagođeni različitoj socijalnoj strukturi stanovništva, starosnoj

dobi i nivou obrazovanja. To je uključivalo komunikaciju kroz digitalnu platformu, digitalne medije i blog postove, kao i kroz tematska otvorena vrata u 15 gradova i opština u Srbiji. Po ugledu na razvijene demokratije, projekat je želeo da usvoji princip otvorenog dijaloga između građana i pravosuđa i podstačne njihov veći angažman u lokalnim zajednicama. Zadatak projekta bio je da pomogne građanima da bolje razumeju Ustavom zagantovana prava, ali i da ih upozna s tim kako funkcioniše sistem pravosuđa i kako sudije i tužioci donose odluke koje su pravične i racionalne.

Drugi cilj projekta predstavljao je rad organizacija na istraživanju i prepoznavanju primarnih potreba građana u njihovom svakodnevnom iskustvu s pravosuđem u Srbiji. Ova aktivnost pokušala je da razume i istraži razloge građana za nisko poverenje u pravosudni sistem kroz široki monitoring iskustava građana u susretu s pravosuđem. Kao rezultat ove aktivnosti, koalicija na projektu izradila je tri opširna izveštaja koja bi služila kao sredstvo za dalje formulisanje javnih politika koje podržavaju potrebe građana.

Poslednji cilj projekta bio je da podigne odgovornost i integritet pravosudnih institucija. Projekat je nastojao da, u radu s predstavnicima pravosuđa i organizacija civilnog društva, kroz poboljšanu metodologiju planova integriteta i otvorenu proceduru za žalbe i slobodno prituživanje građana, podigne integritet i odgovornost pravosudnih institucija, čineći ih transparentnijim i dostupnijim.

„Promocija slobode okupljanja u digitalnom prostoru“

Trajanje projekta: novembar 2022 – jul 2023.

Donator: INTERNEWS-USAID

Projekat „Promocija slobode okupljanja u digitalnom prostoru“ imao je za cilj da unapredi pravnu regulativu i praksu u vezi sa slobodom mirnog okupljanja, s posebnim naglaskom na „onlajn okupljanja“ u Srbiji. Sloboda mirnog okupljanja predstavlja jedan od oblika učešća građana u političkom životu zajednice. Pojmovi poput onlajn, digitalnih ili virtu-

elnih skupova sve više su u upotrebi, posebno od pandemije COVID-19, kada su internet platforme postale supstitut zabranjenim fizičkim skupovima.

Projekat je obuhvatio nekoliko ključnih aktivnosti.

1. JUKOM je kroz projekat sproveo analizu pravnog okvira i prakse slobode mirnog okupljanja u Srbiji, s posebnim osvrtom na „onlajn okupljanja“. Istraživanje je obuhvatilo analizu zakonskih odredbi, prakse i moguće zloupotrebe od strane vlasti, kao i preporuke za unapređenje zaštite ljudskih prava i privatnosti u srpskom zakonodavstvu. Nakon završenog istraživanja, JUKOM je radio na zagovaranju unapređenja prakse i zakonodavstva putem diseminacije rezultata istraživanja i formulisanih preporuka relevantnim akterima kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou.
2. JUKOM je takođe izradio praktični vodič za javna okupljanja, s posebnim osvrtom na „onlajn okupljanja“. Vodič sadrži praktične informacije i savete o pravima i obavezama učesnika okupljanja, s posebnim naglaskom na pitanja vezana za privatnost, nadzor i prepoznavanje lica. Nakon izrade vodiča, JUKOM je sproveo kampanju za njegovu promociju kroz objavljivanje članaka u dnevnim novinama, kao i putem distribucije vodiča ciljanim grupama širom Srbije.

Kroz navedene aktivnosti, projekat je težio da unapredi svest i razumevanje građana o pravu na slobodu mirnog okupljanja u fizičkom i digitalnom prostoru, kao i da poboljša pravni okvir i praksu u Srbiji u ovoj oblasti.

„Aktivno civilno društvo za prava građana“

Trajanje projekta: april 2022 – oktobar 2022.

Donator: Ambasade Republike Češke – TRANSITION FUND

Osnovni cilj koji je projekat želeo da postigne bio je doprinos unapređenju pristupa pravdi za građane i pomoć u daljem unapređenju vladavine prava u Srbiji. Jukom, kao organizacija koja pruža besplatnu pravnu pomoć i podršku i daje preporuke za unapre-

đenje pravnog okvira, koje su dovele do donošenja prvog nacionalnog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, u okviru projekta je radio na daljem pružanju besplatne pravne podrške i pomoći za građane kojima su ugrožena ljudska prava.

Društveno-ekonomski uticaj koji je proizvela kriza COVID-19 imao je značajne posledice vezane za ostvarivanje prava građana zbog uvećavanja društvenih nejednakosti i pravne nesigurnosti. Projekat je prepoznao potrebu građana za poboljšanjem pristupa pravdi i sudu i za dobijanjem relevantnih pravnih informacija. Projekat je želeo da pomogne građanima čija su prava ugrožena i koji su imali potrebu da dobiju besplatnu pravnu pomoć i podršku, kao i pravne informacije kako da reše određeni pravni problem. Takođe, projekat je kroz informativnu kampanju radio na podizanju svesti građana o postojanju prava na besplatnu pravnu pomoć i načinima na koje su to pravo građani mogli da ostvare kroz dobijanje besplatne pravne pomoći u okviru svojih lokalnih samouprava.

JUKOM je sprovodio projekat „Aktivno civilno društvo za prava građana“ u okviru programa Transformacione saradnje koji finansira Ministarstvo spoljnih poslova Republike Češke.

„Izrada i distribucija ‘Vodiča za samozastupanje za mikro, mala i srednja preduzeća’“

Trajanje projekta: jul 2022 – maj 2023.

Donator: Svetska banka

JUKOM je bio odgovoran za izradu i distribuciju „Vodiča za samozastupanje za mikro, mala i srednja preduzeća“. Cilj Vodiča bio je da upozna mikro, mala i srednja preduzeća sa sudskim procesima i da pruži odgovore na pitanja koja mikro, mala i srednja preduzeća mogu imati pre nego što se obrate sudu, omogućujući im da realnije i sveobuhvatnije razumeju sudske procese pre nego što odluče da li da vode parnicu. Ciljna grupa za distribuciju Vodiča bila su mikro, mala i srednja preduzeća. Vodič je sadržao: i) osnovne informacije o sudovima u Srbiji; ii)

podatke o troškovima sudskih postupaka; iii) ključne informacije i uputstva za tužioce; iv) ključne informacije i smernice za optužene; i v) relevantne šablone, kao što su šablone za žalbe i odgovore na žalbe.

Konkretno, JUKOM je sproveo sledeće aktivnosti:

- obavio je konsultacije s relevantnim zainteresovanim stranama iz poslovnog sektora, uključujući nevladine organizacije, sudove, advokate, preduzeća, privrednu komoru, advokatske komore i tako dalje, o pristupu, strukturi, ključnim porukama, sadržaju i stilu Vodiča;
- pripremio je nacrt Vodiča na osnovu rezultata prethodnih konsultacija sa zainteresovanim stranama;
- sproveo je najmanje osam fokus grupa širom zemlje kako bi testirao nacrt Vodiča – četiri pripremljene fokus grupe i četiri validacione fokus grupe (s predstavnicima poslovnog sektora, u svakoj od apelacija);
- pripremio je konačnu verziju Vodiča na engleskom i srpskom jeziku i odštampao ga u boji (1.000 primeraka);
- pripremio je dve procesne mape o najčešćim procedurama;
- razvio je plan promocije Vodiča, navodeći promotivne materijale koje je trebalo razviti i strategiju distribucije;
- izradio je promotivne materijale u skladu sa Planom promocije (tj. izrada postera, infografika, kratkih video-snimaka koji su se promovisali na Jutjubu itd.);
- distribuirao je Vodič na promotivnim događajima u štampanoj verziji i onlajn putem linkova na raznim veb-portalima, u medijima i tako dalje.

„Ka efikasnijoj upravnoj pravdi u Srbiji“

Trajanje projekta: maj 2022 – maj 2025.

Donator: GIZ

Upravno pravo pokriva veoma širok spektar raznih oblasti kao što su građevina, saobraćaj, konkurencija, javne nabavke, vraćanje imovine, penzije, porezi i drugo. Upravni akti imaju važan uticaj na svakod-

neveni život građana zbog čega je važno da građani imaju pravo žalbe na upravne akte koje utiču na njihova prava ili obaveze. Nadležnost Upravnog suda je veoma važna za funkcionisanje kompletnog državnog uređenja, jer Upravni sud vrši sudsku kontrolu zakonitosti akata izvršne vlasti. Garantovanje sudske kontrole upravnih akata od strane nadležnog, efikasnog i nezavisnog suda od suštinskog je značaja za zaštitu ljudskih prava i vladavinu prava. Glavni razlog koji utiče na efikasnost rada Upravnog suda, pored manjka sudija i nedovoljno kvalitetnog rada organa uprave, jeste činjenica da se od 2010. godine svake godine donosi niz novih zakona koji regulišu potpuno nove upravne oblasti. Osnovni cilj projekta „Ka efikasnijoj upravnoj pravdi u Srbiji“ bio je unapređenje efikasnosti sektora upravnog pravosuđa kako bi se građanima u RS omogućio bolji pristup pravdi. Projekat „Ka efikasnijoj upravnoj pravdi u Srbiji“ sprovodi JUKOM u saradnji s Nemačkom međunarodnom organizacijom za saradnju (GIZ). Projekat predstavlja deo programa Ministarstva pravde RS i GIZ-a „Podrška Ministarstvu pravde u reformi upravnog sudstva“, koji ima za cilj jačanje kapaciteta Upravnog suda.

06

**Publikacije
- nova
izdanja**

6.1. Vodiči

„Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog/osuđenog“

Vodič „[Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog/osuđenog](#)“ prvenstveno je namenjen građanima i građankama kako bi se upoznali sa svojim pravima i obavezama u slučaju da se nađu u situaciji da su izvršili krivično delo, da je pokrenut krivični postupak u kom su dobili status osumnjičenog, okrivljenog ili osuđenog lica, kao i u situaciji kad su im predloženi dokazi iz kojih na nesumnjiv način proizlazi da bi u postupku pred sudom bili oglašeni krivim i da bi im bila izrečena odgovarajuća krivična sankcija. Vodič je takođe namenjen građanima i građankama koji u krivičnom postupku imaju svojstvo oštećenog lica, odnosno lica čija su lična ili imovinska prava povređena ili ugrožena izvršenjem krivičnog dela.

„Vodič kroz upravni spor“

Cilj izrade ovog [vodiča](#) je približavanje upravnog spora građanima. Vodič sadrži informacije o tome kada se pokreće uprav-

ni spor i pred kojim sudom se može voditi. Zatim, prikazuje tok upravnog spora, mogućnosti za zaštitu prava građana u upravnom sporu, kao i potencijalne ishode upravnog spora. Vodič takođe sadrži odgovore na najčešća pitanja i dileme vezane za ovu vrstu sporova, uz informacije koje su potrebne da bi se građani lakše snašli ukoliko se odluče da pokrenu upravni spor.

„Vodič kroz advokatsku tarifu“

Publikacija „[Vodič kroz advokatsku tarifu](#)“ ima za cilj da građanima približi postupak i način na koji će advokat obračunavati cenu svojih usluga, kako bi oni sami u svakoj fazi postupka mogli da izračunaju koliko će ih određena radnja koštati i kako bi bili upoznati s načinom na koji se određuju ukupni troškovi advokatskih usluga na kraju postupka.

„Vodič kroz pravno uređenje braka“

„[Vodič kroz pravno uređenje braka](#)“ napisan je tako da na jednostavan i građanima pristupačan način pruži bitne informacije u vezi s regulativom koja se odnosi na ovaj institut, počevši, naravno, od njegovog sklapanja. Koliko god da je sklapanje braka lep i značajan čin, njegovi pojedini aspekti nisu nužno podjednako prijatni. Misli se, pre svega, na prestanak braka, s posebnim osvrtom na razvod, koji, s pravne strane, ponekad može predstavljati pravi izazov za supružnike, ali i organ pred kojim se razvode.

„Moja prava u slučaju saobraćajne nezgode“

Vodič „[Moja prava u slučaju saobraćajne nezgode](#)“ namenjen je svim učesnicima u saobraćaju na teritoriji Republike Srbije, na kopnu, vodenim površinama i u vazduhu. Napisan je na osnovu rešenja Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju i pravima koja su njime zagarantovana. Vodič će pokušati da da odgovor na pitanja: šta činiti nakon što se dogodi saobraćajna nezgoda (u vezi s eventualnom naknadom štete), kako ostvariti svoja prava u po-

stupku s osiguravajućim društvima i kako ostvariti svoja prava u slučaju da niste zadovoljni odlukom osiguravajućeg društva.

„Ustavna žalba – vodič za obraćanje Ustavnom sudu“

Kako bismo građanima olakšali obraćanje Ustavnom sudu, ovim [vodičem](#) odgovaramo na brojna pitanja, a pre svega – šta je Ustavni sud, odnosno da li je Ustavni sud zaista sud u pravom smislu te reči? Većina građana Ustavni sud, zbog njegovog naziva, doživljava kao deo sudskog sistema. Neretko se doživljava i kao žalbeni sud (sud kome se možemo obratiti ako smo nezadovoljni odlukom nižeg suda). Uverenju da je Ustavni sud žalbeni sud svojim nazivom doprinosi i ustavna žalba. Takođe, Ustavni sud se u javnosti često doživljava kao najviši sud u zemlji. Građani doživljavaju Ustavni sud, pre svega, kao zaštitnika njihovih individualnih prava. Zbog toga je važno da oni koji se obraćaju Ustavnom sudu budu informisani o uslovima pod kojim mogu izjaviti ustavnu žalbu, o postupku pred Sudom i zaštiti koju Sud može da pruži u postupku odlučivanja po ustavnoj žalbi.

„Protesti i digitalne tehnologije – vodič za organizatore“

Naš [vodič](#) pruža korisne savete kako bi organizatori i učesnici protesta mogli u potpunosti iskoristiti svoja prava. Vodič ne analizira pravni okvir, već informiše građane o pravima i obavezama u vezi sa slobodom okupljanja i ima za cilj da pruži osnovne informacije o tome kako bezbedno organizovati proteste u Srbiji i učestvovati na njima. Protesti su jedan od najčešćih načina javnog izražavanja stavova građana. Pored fizičkog prostora, skupovi mogu biti organizovani u digitalnom prostoru ili posredstvom digitalnih tehnologija. Ova okupljanja su takođe zaštićena pravom na slobodu okupljanja i za njih važe ista pravila kao i za fizička okupljanja.

„Vodič kroz privredno-kaznene postupke: prekršaji i privredni prestupi“

Cilj [Vodiča](#) je da upozna mikro, mala i srednja preduzeća sa sudskim procesima i pruži odgovore na pitanja koja mikro, mala i srednja preduzeća mogu imati pre nego što se obrate sudu u vezi s prekršajima i privrednim prestupima, omogućujući im da realnije i sveobuhvatnije razumeju sudske procese pre nego što dospeju u postupak. Sadržaj Vodiča i obrađene teme definisani su na osnovu širokih konsultacija s predstavnicima poslovne i pravne zajednice i potrebama šire ciljne publike. Vodič se ne bavi svim temama koje bi mogle biti zanimljive nekim mikro, malim i srednjim preduzećima. Vodič sadrži osnovne informacije o postupcima pred prekršajnim i privrednim sudom u Srbiji; podatke o troškovima sudskih postupaka; ključne informacije i smernice i relevantne šablone.

„Kako da pomognem da izborna kampanja bude poštenija?“

Vodič [„Kako da pomognem da izborna kampanja bude poštenija?“](#) namenjen je svakome ko prepozna da se krši neko od pravila koja su uspostavljena kako bi izborna kampanja bila poštena i ravnopravna. U

jednakoj meri, vodič je namenjen svakome ko uoči da bi neki postupak mogao da naruši ravnopravnost učesnika, prava građana i javni interes, ali nije siguran da li su prekršena neka pravila.

„Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava“

Vodič „[Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava](#)“ ima za cilj da približi građanima kako ovaj međunarodni sud donosi odluke, kao i u kojim situacijama i na koji način mu se građani mogu obratiti u cilju zaštite svojih prava. Takođe je predložen značaj Evropske konvencije o ljudskim pravima, pojašnjeno ko se može obratiti Sudu, šta je predstava i kako se podnosi, koja prava moraju biti povređena, koji domaći pravni lekovi moraju biti iskorišćeni pre obraćanja Sudu, te odgovoreno

na mnoga druga pitanja od značaja za građane. Pored toga, pojašnjen je sâm postupak pred sudom u Strazburu, imaju li građani pravo žalbe na odluke Suda, kao i šta se dešava ukoliko država odbije da izvrši presudu Suda.

„Kako do bržeg ostvarivanja prava na starosnu penziju – sudska zaštita“

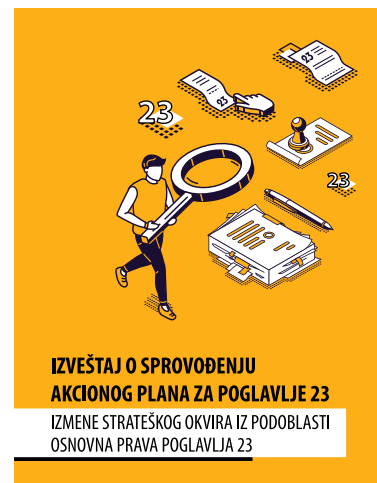

Cilj vodiča „[Kako do bržeg ostvarivanja prava na starosnu penziju – sudska zaštita](#)“ je da pomogne građanima i građankama da u upravnom postupku pred prvostepenim i drugostepenim organom Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje lakše i brže ostvare pravo na starosnu penziju. Vodeći se temom ostvarivanja prava na starosnu penziju, građani u ovom vodiču mogu dobiti informacije: o uslovima za ostvarivanje prava na starosnu penziju, proceduri ostvarivanja ovog prava, o potencijalnim problemima koji se mogu pojaviti u tom postupku, kao i o mogućim rešenjima tih problema koje je iznedrila sudska praksa

Upravnog suda. Upravni sud kontroliše zakonitost rada PIO fonda po tužbama u upravnom sporu protiv donetih rešenja o ostvarivanju prava na starosnu penziju. Vodič konsultuje i brojne preporuke Zaštitnika građana upućene PIO fondu u cilju otklanjanja uočenih nedostataka, odnosno unapređenja rada organa uprave. Zaštitnik građana je nezavisan državni organ, osnovan sa zadatkom da štiti prava građana i kontroliše rad organa državne uprave.

6.2. Izveštaji

Izveštaj o sprovođenju akcionog plana za Poglavlje 23 – Izmene strateškog okvira iz podoblasti osnovna prava Poglavlja 23

Od početka pregovora za pristupanje Evropskoj uniji (EU), Republika Srbija intenzivno radi na usklađivanju i implementaciji propisa iz Poglavlja 23 – Pravosuđe i osnovna prava, u skladu sa standardima EU. U ovaj proces se ulažu dodatni napor od 2016. godine, kad je otvoreno to poglavlje. Ovaj [izveštaj](#) jasno pokazuje da postoje određeni izazovi u implementaciji i praćenju strateških dokumenata iz potpoglavlja Osnovna prava, posebno u pogledu razvoja adekvatnih mehanizama nadzora. Iako su usvojena brojna dokumenta javnih politika, kašnjenje u usvajanju pratećih akcionih planova, a posebno njihovo ažuriranje, te nedostatak jasnih mehanizama za praćenje njihove implementacije, ukazuju na potrebu za unapređenjem institucionalnih kapaciteta i efikasnijim upravljanjem javnim politikama.

Normalizacija odnosa Beograda i Prištine i pristup pravdi

[Izveštaj Normalizacija odnosa Beograda i Prištine i pristup pravdi](#) rezultat je istraživanja sprovedenog u periodu od septembra 2023. godine

do marta 2024. godine. Izveštaj obuhvata period od novembra 2022. godine do marta 2024. godine, te predstavlja relevantne informacije o trenutnoj situaciji u pogledu pristupa pravdi građana koji žive na teritoriji Kosova, s fokusom na postupanje institucija Republike Srbije i obraćanje građana institucijama. Povod za ovaj izveštaj bila je ideja da će primena Aneksa o implementaciji Sporazuma o normalizaciji između Kosova i Srbije (Ohridski sporazum) otpočeti u kratkom roku, što se ni godinu dana nakon dogovora nije desilo. Ideja je bila da se analizira pristup Republike Srbije članu 1 Sporazuma, koji se odnosi na međusobno priznanje dokumenata. Međutim, kako još uvek nije došlo do izmene Pregovaračke pozicije za Poglavlje 35, niti je bilo nekih konkretnih uputstava od strane institucija u smeru ispunjavanja ovog ili drugih članova sporazuma relevantnih za ostvarivanje prava pred institucijama, istraživački tim morao je da prilagodi pristup.

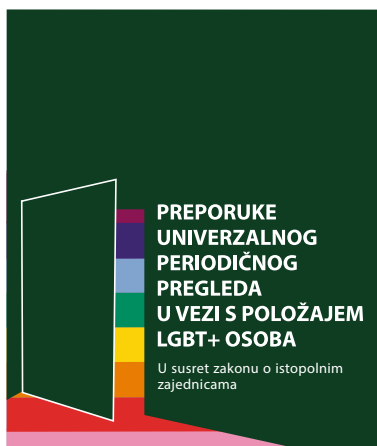
Izveštaj o napadima na branitelje ljudskih prava u Srbiji za 2022. godinu

[Izveštaj o napadima na branitelje ljudskih prava u Srbiji za 2022. godinu](#) priređen je na osnovu informacija prikupljenih tokom protekle godine rada tima Solidarno za prava svih, koji je predvodio JUKOM zajedno s partnerima – Beogradskim centrom za bezbednosnu politiku (BCBP) i udruženjem Narodni parlament, uz podršku Delegacije Evropske unije i Evropskog instrumenta za demokratiju i ljudska prava (EIDHR). JUKOM je 7. novembra 2020. godine pokre-

nuo prvu interaktivnu mapu napada i pritisaka na branitelje ljudskih prava u Srbiji. Izveštaj ima za cilj da zainteresovanoj domaćoj i međunarodnoj javnosti pruži jednostavan uvid u trenutnu situaciju i informacije o položaju branitelja ljudskih prava u Srbiji, koje do sada nisu bile dostupne na sličnim mapama regionalnog i međunarodnog tipa. Sve veća svest javnosti o ozbiljnosti problema je, pre svega, posledica umrežavanja organizacija i pojedinaca na lokalni koji su se zajedničkim snagama odupirali sve intenzivnijim napadima države i probijali medijsku blokadu upotrebom društvenih mreža. Manji broj napada (43) koji je zabeležen 2022. godine na mapi incidenata posledica je metodologije koja, iz praktičnih razloga, grupne napade beleži kao pojedinačne slučajeve. Na osnovu svih do sad prikupljenih podataka, pokazalo se da su tokom 2022. godine bila najugroženija takozvana krovna prava – sloboda izražavanja, sloboda udruživanja i sloboda okupljanja. Broj građana, bilo aktivista, bilo slučajnih prolaznika, na čije su živote ovi napadi ostavili posledice je, prema prikupljenim podacima i proceni Jukomovog tima, najmanje 12.000.

Preporuke Univerzalnog periodičnog pregleda u vezi s položajem LGBT+ osoba – u susret Zakonu o istopolnim zajednicama

Univerzalni periodični pregled (UPR) predstavlja značajno sredstvo za procenu stvarnog položaja ranjivih grupa u društvu, uključujući LGBT+ zajednicu. Ovaj proces, koji sprovodi Savet za ljudska prava UN, pruža priliku za dijalog, saradnju i deljenje preporuka između država članica s ciljem unapređenja ljudskih prava. Bitno je istaći da, iako UPR proces često rezultira preporukama opšteg karaktera za čije ispunjenje nije moguće postaviti objektivne kriterijume, one ipak odražavaju trendove i izazove s kojima se suočava LGBT+ zajednica u Srbiji. Publikacija [Preporuke Univerzalnog periodičnog pregleda u vezi s položajem LGBT+ osoba – u susret Zakonu o istopolnim zajednicama](#) bavi se proučavanjem preporuka iz trećeg i četvrtog ciklusa UPR-a, na osnovu kojih možemo dobiti uvid u ostvarivanje tih preporuka i korake koje je Srbija

preduzela kako bi unapredila položaj LGBT+ osoba. Poseban fokus publikacije je na pitanju regulacije istopolnih zajednica, koje se ogleda i u preporukama država članica i u promeni fokusa tokom četvrtog ciklusa UPR-a u odnosu na prethodni ciklus.

6.3. Analize

„Sloboda okupljanja u Srbiji i digitalne tehnologije – prepreke i perspektiva“

Publikacija [„Sloboda okupljanja u Srbiji i digitalne tehnologije: prepreke i perspektive“](#) fokusira se na analizu postojećeg pravnog okvira koji reguliše slobodu okupljanja, uz poseban naglasak na uticaj digitalnih tehnologija na organizovanje i ograničavanje ove slobode. Ova publikacija se bavi praksom primene pravnog okvira koji reguliše slobodu okupljanja, identifikuje prepreke koje se javljaju u ovoj oblasti, kao i perspektive za unapređenje zaštite slobode okupljanja u digitalnom dobu.

„Zloupotreba prava – analiza SLAPP slučajeva i zaštita slobode izražavanja na internetu u Srbiji“

Ova analiza istražuje domaći i međunarodni pravni okvir i predmete strateških tužbi protiv javnog učesća (SLAPP) u digitalnom prostoru Srbije, s naglaskom na zaštiti slobode izražavanja i prevenciji zloupotrebe pravnih mehanizama radi suzbijanja javnog angažovanja. Fokusira se na SLAPP slučajeve u skladu sa Zakonom o javnom informisanju i medijima te Zakonom o obligacionim odnosima, obuhvatajući tužbe protiv medija, branitelja ljudskih prava i pojedinaca. Cilj sveobuhvatne analize je formulisanje konkretnih pravnih preporuka radi prevencije zloupotreba pravnih mehanizama, poboljšanja pravne zaštite i očuvanja ravnoteže između prava na pristup pravdi i prava na privatnost. Takođe, analiza ima za cilj podizanje svesti među pravnicima, sudijama, advokatima i javnošću o prirodi SLAPP slučajeva i potrebi za zaštitom slobode izražavanja u digitalnom prostoru Srbije. Kroz navedene korake, ova analiza doprinosi jačanju pravne zaštite slobode izražavanja i prava na privatnost.

07

**Ostale
aktivnosti,
saradnja
i doprinos**

7.1. Umrežavanje na međunarodnom nivou

MREŽE ZA SARADNJU S UJEDINJENIM NACIJAMA

Platformu organizacija za praćenje preporuka tela UN za ljudska prava osnovale su organizacije civilnog društva koje imaju značajno iskustvo zasnovano na izveštavanju pred mehanizmima UN za ljudska prava i praćenju preporuka, koje prepoznaju potrebu i značaj kontinuiranog i na dokazima zasnovanog procesa izveštavanja, praćenja implementacije preporuka koje mehanizmi upućuju Republici Srbiji, te interakcije s telima Vlade za praćenje implementacije preporuka UN za ljudska prava. Osim JUKOM-a, platformu su osnovale i čine sledeće organizacije: Astra; Atina; A11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava; Beogradski centar za ljudska prava; Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije; Centar za prava deteta; Fem-Platz; Grupa 484; Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S; Međunarodna mreža pomoći IAN; Mreža organizacija za decu Srbije – MODS; Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom; Mreža SOS Vojvodina; Stalna konfe-

rencija romskih udruženja građana i Gayten-LGBT.

JUKOM je u prethodnom periodu ostvario bogatu saradnju s telima i mehanizmima UN. U 2023. godini, JUKOM je učestvovao u pisanju alternativnog izveštaja za Komitet UN za ljudska prava. Nalaze iz alternativnog izveštaja za četvrti ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda (UPR) na sednici Saveta UN za ljudska prava u Ženevi prezentovala je predsednica JUKOM-a, adv. dr Katarina Golubović. Takođe, Milan Filipović iz JUKOM-a je učestvovao na regionalnom konsultativnom sastanku „Promocija i zaštita ljudskih prava u kontekstu mirnih protesta“, održanom u Beču sa specijalnim izveštajem UN za slobodu okupljanja i udruživanja, Klemom Vuleom. JUKOM je aktivno saradivao s drugim specijalnim procedurama UN tokom njihovih poseta Srbiji, kao i slanjem indivi-

dualnih predstavki građana kojima su ugrožena ljudska prava u Srbiji. U istom periodu, JUKOM je delegirao članove radne grupe za izradu strategije za ljudska prava, koja se razvijala pod okriljem Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog.

MREŽE ZA SARADNJU SA SAVETOM EVROPE

JUKOM je član Evropske mreže za implementaciju presuda Evropskog suda za ljudska prava – EIN. Ova mreža okuplja nevladine organizacije država članica Saveta Evrope, čija je glavna delatnost zagovaranje pune i blagovremene implementacije odluka ESLJP-a. Prema podacima mape implementacije ove mreže, u Srbiji nije izvršeno 19% presuda ESLJP-a usvojenih tokom poslednjih de-

set godina. Neke od tih presuda, poput *Kačapor protiv Srbije*, tiču se prava desetina hiljada građana kojima društvena preduzeća duguju novac. JUKOM je 2022. godine poslao Komitetu ministara Saveta Evrope predstavku zasnovanu na opširnom istraživanju primene Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, koja je rezultirala preporukama ovog tela upućenih Srbiji za izvršenje presude *Kačapor protiv Srbije*. Kao rezultat ovog napora, izmenjen je Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.

U februaru 2023. godine, predstavnici JUKOM-a učestvovali su na Samitu civilnog društva u Hagu, koji je organizovala Kampanja za zaštitu prava u Evropi (CURE). Ovaj događaj je okupio više od 100 predstavnika civilnog društva iz Evrope. JUKOM je, takođe, 7. oktobra 2023. godine u Varšavi učestvovao na sastanku članica CURE-a i njihovih

saveznika. Glavne teme CURE-a uključuju jačanje učešća civilnog društva u radu Saveta Evrope, unapređenje implementacije Evropske konvencije o ljudskim pravima i povećanje značaja ekspertskih tela Saveta Evrope. Uz podršku Fondacije Kuće ljudskih prava, predstavnik JUKOM-a je 2023. godine u Beču učestvovao na OEBS-ovom sastanku za ljudsku dimenziju, gde je prezentovao situaciju branitelja ljudskih prava u Srbiji.

MREŽE ZA SARADNJU S EVROPSKOM UNIJOM

Zajednički konsultativni odbor civilnog društva između Srbije i EU (JCC) telo je koje je sastavljeno od predstavnika Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta (EESK) i predstavnika socijalnih partnera i organizacija civilnog društva u

Republici Srbiji. Zajednički konsultativni odbor promoviše dijalog i saradnju između ovih subjekata u EU i Srbiji. Ovaj dijalog i saradnja obuhvataju sve relevantne aspekte odnosa između EU i Srbije u procesu pregovora o pristupanju.

Predsednica JUKOM-a, adv. dr Katarina Golubović, izabrana je za članicu JCC-a u drugom mandatu. Učestvovala je na 17. sednici ovog tela 5. aprila 2024. godine, na kojoj je usvojena Zajednička deklaracija. U ovoj deklaraciji je, između ostalog, izražena duboka zabrinutost u vezi s rastućim problemom SLAPP tužbi kojima se targetiraju novinari, predstavnici civilnog društva i branitelji ljudskih prava. U periodu od novembra 2022. do marta 2024. usvojene su četiri deklaracije, koje su uključile sve relevantne probleme u vezi s vladavinom prava, ljudskim pravima i položajem civilnog društva u Republici Srbiji, a u kontekstu EU integracija. U njima su referisani problemi koji se tiču loših izbornih uslova, neaktivnosti REM-a, lošeg stanja slobode medija, pravosudne reforme, slobode okupljanja, lošeg postupanja institucija u vezi s protestima „Srbija protiv nasilja“, dezinformacija, kampanja blaćenja i SLAPP tužbi protiv novinara, aktivista i opozicije i slično.

REGIONALNA SARADNJA

Kao aktivna organizacija članica Kuće ljudskih prava Beograd, JUKOM je u proteklom periodu radio na jačanju saradnje na regionalnom nivou. Tim povodom je tokom 2023. godine, u saradnji s partnerima iz regiona – Kućom ljudskih prava

Zagreb, Kućom ljudskih prava Banja Luka i Sarajevskim otvorenim centrom, sproveden projekat „Branitelji i braniteljke ljudskih prava Zapadnog Balkana u centru pažnje. Slučaj: Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija“. Projektna saradnja je imala za rezultat „[Regionalni izveštaj o položaju branitelja i braniteljki ljudskih prava](#)“ i uspostavljenu Regionalnu mrežu kuća ljudskih prava. Regionalna mreža je zvanično predstavljena u martu 2024. godine, a okuplja uspostavljene kuće ljudskih prava i partnere s fokusom na unapređenju regionalne saradnje i zajedničkog rada na zaštiti i promociji ljudskih prava, vladavine prava i demokratije. Mreža takođe ima za cilj da podstakne nivo razmene iskustava među zagovaračima ljudskih prava, te da iskoristi procese evrointegracija u uključenim zemljama kako bi ojačala poštovanje vrednosti ljudskih prava, socijalne pravde i inkluzije. Pored toga, Mreža će nastojati da promovise, ohrabri i podrži osnivanje novih kuća ljudskih prava u zemljama regiona.

7.2. Umrežavanje na domaćem nivou

NACIONALNI KONVENT O EVROPSKOJ UNIJI – KOORDINACIJA RADNOM GRUPOM ZA POGLAVLJE 23

Dominantan deo svog rada od maja 2022. do februara 2023. godine Radna grupa za Poglavlje 23 NKEU, kojom koordinira Jukom, posvetila je praćenju takozvane druge faze reforme pravosuđa, s ciljem oslobađanja pravosuđa od neprimerenih uticaja i postizanja potpune nezavisnosti sudstva i samostalnosti tužilaštava. Nakon prve faze usvajanja promena Ustava RS

u delu koji se odnosi na pravosuđe, druga faza podrazumeva usvajanje seta pravosudnih zakona, kao i podzakonskih akata koji će upotpuniti ili dopuniti izmenjena ustavna rešenja i doprineti poboljšanju pravne kulture u Republici Srbiji. Rad na pravnoj kulturi, pored samih zakonskih izmena, bio je i preporuka Venecijanske komisije prilikom davanja mišljenja na pet pravosudnih zakona.⁴² [Dopunjeni Zbirni komentar Radne grupe NKEU za Poglavlje 23 na nacрте pravosudnih zakona](#) RG NKEU 23 dostavila je 13. januara 2023. u okviru raspisane javne rasprave. Komentar je dostavilo ukupno devet članica Radne grupe NKEU za Poglavlje 23 i to: Alumni klub Pravosudne akademije, Centar za pravosudna istraživanja – CEPRIIS, Društvo sudija Srbije, Komitet pravnika za ljudska prava – JUKOM, NALED, Partneri za demokratske promene Srbija, Transparentnost Srbija, Udruženje javnih tužilaca Srbije i Forum sudija Srbije. Usvojen je veoma mali broj predloga (svega 4,1% prihvaćenih i 7,6% delimično prihvaćenih) koji su tokom trajanja javne rasprave upućeni Ministarstvu pravde, što je ujedno najveća supstantivna zamerka na proces.

Podgrupa za pravosuđe Radne grupe NKEU za Poglavlje 23, kao što je opisano u tematskom delu, pozvana je od strane VST u junu 2023. godine da posmatra rad svih radnih grupa za izradu podzakonskih akata koji se tiču tužilaca i tužilaštva. Preporukama u [Knjizi preporuka NKEU](#), ali i direktnim dopisom,

Predstavljanje Regionalne mreže kuća ljudskih prava, Beograd, mart 2024. godine

42 Više u delu Pravosuđe po meri građana.

upućen je apel za omogućavanjem istih uslova za praćenje i za sudske podzakonske akte, što je omogućeno od novembra 2023. godine. Članice RG NKEU za Poglavlje 23, u skladu s kapacitetima, ispratile su rad nekoliko radnih grupa koje rade na podzakonskim aktima. Pratile smo rad radnih grupa za izradu deset podzakonskih akata VST, pet podzakonskih akata VSS, kao i rad na Pravilniku o upravi u javnom tužilaštvu i na Sudskom poslovniku. U toku ovog perioda radna grupa se oglašavala u nekoliko situacija i reagovala na neadekvatno postupanje institucija ili kršenje ljudskih prava, Ustava i zakonskog okvira, kao i obaveza Republike Srbije proisteklim iz procesa pridruživanja.

U toku 2023. godine održano je nekoliko sastanaka i sednica, dok je od početka 2024. godine, 16. aprila, održan samo jedan radni sastanak, na temu Potrebe i izazovi civilnog društva i akademske zajednice u vezi sa otvorenim podacima u oblastima relevantnim za pristup pravdi. Radna grupa je tražila posebne sastanke s radnim grupama koje rade na izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku i Krivičnog zakonika, ali do perioda izrade Godišnjeg izveštaja nije dobila nikakav povratni odgovor. U toku 2023. godine održani su sledeći sastanci i sednice.

- **Sastanak u okviru javne rasprave povodom donošenja seta pravosudnih zakona**

Radna grupa NKEU za Poglavlje 23 i članice koalicije PreUgovor bile su pozvane na poseban, peti sastanak u okviru javne rasprave povodom donošenja seta pravosudnih zakona, održan 10. januara 2023. godi-

ne, kako bi izneli svoje komentare. U skladu sa zaključcima, RG NKEU za Poglavlje 23 dostavila je Dopusnjeni Zbirni komentar Radne grupe NKEU za Poglavlje 23 na nacрте pravosudnih zakona.

- **Prva redovna sednica Radne grupe NKEU za Poglavlje 23: Izveštaj o implementaciji revidiranog Akcionog plana za Poglavlje 23 – prvi kvartal 2023.**

Radna grupa NKEU za Poglavlje 23 održala je redovnu sednicu **9. maja 2022. godine** u Palati Srbija povodom objavljivanja Izveštaja o sprovođenju Revidiranog Akcionog plana za poglavlje 23 za I kvartal 2023. godine. Sednica je otpočela minutom ćutanja u čast nastradalih u OŠ „Vladislav Ribnikar“, Duboni i Malom Orašju. Posebne teme sednice bile su iz potpoglavlja Osnovna prava i ticala su se napretka Republike Srbije u pogledu zaštite podataka o ličnosti i položaja LGBT+ populacije. Sastanku su prisustvovala članice radne grupe i predstavnici Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Ministarstva za rad, zapošljavanje, socijalnu i boračku politiku, kao i predstavnici nezavisnih institucija – Zaštitnik građana, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

- **Okrugli sto Radne grupe NKEU za Poglavlje 23 i Pregovaračke grupe za Poglavlje 23**

26. oktobra 2023. godine održan je okrugli sto Radne grupe NKEU za Poglavlje 23 i Pregovaračke grupe za Poglavlje 23 radi diskusije o is-

punjenosti prelaznih merila u okviru Akcionog plana za Poglavlje 23. Članovi Radne grupe za Poglavlje 23 izneli su stavove o dosadašnjem procesu u pogledu ispunjenosti prelaznih merila i svojim komentarima su dodatno pomogli pri konačnom definisanju trenutnog stanja po ovom pitanju. Članovi Pregovaračke grupe istakli su važnost sastajanja s članovima NKEU kako bi se razgovaralo o tekstu Izveštaja o ispunjenosti prelaznih merila, u skladu s novom metodologijom dogovorenom s Evropskom komisijom, koji je trenutno u izradi. Istaknuta je i potreba za ovakvim operativnim sastancima kako bi se vodio konkretan razgovor i ukazalo na nedostatke i bitnosti pre finaliziranja Izveštaja. Prvi deo diskusije odnosio se na prelazna merila za Poglavlje 23 u oblasti pravosuđa, drugi deo bio je fokusiran na borbu protiv korupcije, dok se treći deo odnosio na osnovna prava. Članovi Radne grupe za Poglavlje 23 istakli su da je jedna od obaveza saradnja s civilnim društvom, to jest kvantitet ispraćenih predloga civilnog društva, gde postoji jedna nezadovoljavajuća slika. Naglašena je važnost kritičkih primedbi civilnog društva i istaknuta potreba da se počne s njihovom primenom.

- **Druga redovna sednica Radne grupe NKEU za Poglavlje 23 – Izmene i dopune Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku**

Radna grupa NKEU za Poglavlje 23 održala je redovnu sednicu **21. decembra 2023. godine** u Palati Srbije posvećenu sprovođenju obaveza Srbije iz Poglavlja 23, s fokusom na izmene i dopune Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom po-

stupku. Sastanku su prisustvovali članovi radnih grupa NKEU za Poglavlje 23 i Poglavlje 24, predstavnici Ministarstva pravde i Ministarstva unutrašnjih poslova, kao i članovi radnih grupa nadležni za izmene i dopune navedenih zakona. Ukratko, redovna sednica Radne grupe NKEU za Poglavlje 23, posvećena izmenama i dopunama Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku, bila je veoma produktivna i obrađena su značajna pitanja iz oblasti krivičnog prava u Srbiji. Predložene izmene i dopune imaju za cilj usklađivanje srpskog zakonodavstva s međunarodnim standardima i konvencijama, posebno u oblastima seksualne slobode, nasilja u porodici, zločina iz mržnje i kontrole vatrenog oružja. Očekuju se dalje diskusije i konsultacije kad se nastavi zakonodavni proces.

Pored pomenutih sednica, koordinatorica RG NKEU za Poglavlje 23 boravila je s Radnom grupom za političke kriterijume od 23. do 26. maja 2023. u studijskoj poseti Briselu, gde su održali sastanke s predstavnicima institucija EU i briselskog civilnog društva. Tema razgovora bila je perspektiva evropskih integracija Srbije s fokusom na ključne političke kriterijume za članstvo u EU, uključujući stanje demokratskih institucija, slobodu medija, vladavinu prava, bezbednost i spoljnu politiku. Pored institucija EU, predstavnici NKEU posetili su i međunarodnu organizaciju Institut za demokratiju i pomoć u izbornom procesu (IDEA), organizaciju Prijatelji Evrope (Friends of Europe), Centar za evropske politike (EPC) i Fondaciju Kuća ljudskih prava (HRHF).

ČLANSTVO U MREŽI ZA DIGITALNA PRAVA JUGOISTOČNE EVROPE

JUKOM je član Mreže za digitalna prava Jugoistočne Evrope ([SEE Digital Rights Network](#)), koja okuplja preko 30 organizacija iz regiona, uključujući Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Crnu Goru, Hrvatsku, Kosovo, Severnu Makedoniju, Rumuniju, Srbiju, Sloveniju i Grčku. Ova mreža predstavlja ključnu platformu za organizacije koje se zalažu za unapređenje i zaštitu digitalnih prava, slobode izražavanja, privatnosti i pristupa informacijama u jugoistočnoj Evropi.

Savremena tehnologija koristi se ne samo za poboljšanje života građana, već i za kontrolu društva, naročito organizacija i pojedinaca koji otvoreno kritikuju nazadovanje demokratije. U već krhkim i neliberalnim demokratijama, ograničenje ljudskih prava sve je prisutnije i u digitalnom okruženju u vidu pretnji. Nedostatak svesti o ovim problemima dodatno podriva demokratiju, ne samo u kriznim vremenima. Mreža za digitalna prava Jugoistočne Evrope ima za cilj okupljanje relevantnih aktera koji se bave problemima zloupotrebe digitalnih prava, nedostatkom transparentnosti i proširenom upotrebom invazivnih tehnoloških rešenja u jugoistočnoj Evropi, često na račun privatnosti.

Našim članstvom, JUKOM aktivno doprinosi stvaranju bezbednog i inkluzivnog digitalnog prostora, sa posebnim fokusom na zaštitu

ljudskih prava. Mreža nam omogućava da budemo deo šireg pokreta koji teži ka unapređenju digitalnih sloboda i pruža priliku za aktivan dijalog sa regionalnim i međunarodnim partnerima.

